

MAR 04 1985

JEWISH PUBLIC LIBRARY

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער

יובילעאום אויסגאבע

דריטע אויפלאגע.

אברהם רייזען.

אכטער באנד:

אַרימע געמיינדען.

אַרויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש“
ניו-יאָרק 1917
תרע"ז.

Copyright 1918

by

JEWISH BOOK AGENCY, INC.

אָרימע געמיינדען.

די ארימע קהלה.

דאס שטעדטעלע וואַינאָווקע, וואָס בעשטעהט פון פערציג הייזער און פינף און דרייסיג בעלי-בתים, וויל פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויענט זיך, רוישט און קאַכט, ווי א קליין טייל בעל ערב-פסח, ווען דער שניי צוגעהט. עס איז אבער ניט ערב-פסח. עס איז א וואָך פאר ראש-השנה, — א וואָך פאר ראש-השנה, און די קהלה האָט נאָך נישט קיין בעל-תפלה...

אין דעם נאָהנטען שטעדטעל יאחנאָווקע, וואָס איז פיעל מאָל גרעסער פאר וואַינאָווקע, קען מען אפילו קריגען א בעל-תפלה און דוקא א רעכטען: מיט א האָלז, מיט א געמבע און מיט דזנ'ישע שטיק, וויל ער אבער מען זאָל איהם גוט בעצאָהלען — און דא איז דאָס אונגליק! דאָס שטעדטעל וואַינאָווקע האָט גע-פטר'ט די עטליכע קהל'שע רובל אויף א חזן, וועלכען דער שווארץ-יאָהר האָט היינט-גען זומער אָנגעטראָגען, און האָט געדאווענט א שבת-מכרכים מיט זעקס זינגער. צוריק גערעדט איז דאָס ווערטה געווען: צייט וואַינאָווקע איז וואַינאָווקע האָט זי אזא נגינה ניט געהערט. דער בית-המדרש, וועלכער איז שוין אַלט איבער צוויי הונדערט יאָהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האָט דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האָבען זיך געטרייסעלט, די ווענדר האָבען זיך געשאַקעלט און פון דער סטעליע אויבען איז גאנצע שטיקער קאלך געפאלען... פון גרויס התפעלות האָט מען דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפעליע דאָס גאנצע געלד, וואָס קהל האָט פערמאָגט, אוועקגעגעבען, און איצט, א וואָך פאר ראש-השנה, האָט מען זיך געחאפט, אז עס איז ניטאָ א גראַשען פאר

וואָס צו דינגען אַ בעל־תפלה, און דער עולם האָט זיך איצט פּערזאָנלעך אין בית־מדרש צו בעקלערען אן עצה.

— דאָס איז געווען אן אַקט אין דער וועלט! — האָט גע־שריען אריה ליב דער שניידער, וואָס האלט זיך פאר אַ שעהנען אידען, ווייל ער האָט אַ לאנגע באָרד און האָט אַ בחור'ל, וואָס לערנט אין יאחנאַווקער ישיבה.

— שויד אַנ'אקט! דאָס קען נאָר טרעפּען ביי אונז! האלט אונטער חיים דער גלעזער; מען זאָל נעהמען און אוועקגעבען אַ חזן אין אַ מיטען יאָהר דאָס גאנצע געלד, וואָס קהל פער־מענט!

— עס איז געווען אַ משוגעת! אַ ריינע משוגעת! דריקט מיט די פלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר ווייסט וואָס איך וואָלט גע'פסקנ'ט — נעמט אַן זרח דער שוסטער דאָס בערדעל, און מאכט אַ מינע פון אַ דב; — איך וואָלט גע'פסקנ'ט, אז די וואָס האָבען פּערהאלטען דאָ דעם חזן און האָבען איהם בעדונגען, זאָלען איצט דינגען פאר זייער געלד אַ בעל־תפלה. דאָס איז מיין עצה! האָט ער אויסגעלאָזען מיט גרויס ערנסט, פונקט, ווי עס ווענדט זיך נאָר אַן זיין עצה...

— היינט געה טרעה, ווער האָט איהם בעדונגען? אלע האָבען איהם בעדונגען! צושלאָגט זלמן דער שמיר זרח'ס עצה; אלע האָבען געוואלט הערען אמאָל אין אַ גאָווינע אַ ביסעלע בגינה. עס איז אפשר ניט קיין עולה. אָבער ווען? אז דאָס ישמעלעל איז רייך! אַ יאחנאַווקע קען זיך פּערגינען אין מיטען יאָהר אויסגעבען אויף אַ חזן עטליכע רובל, אָבער ניט מיר, קבצנים.

— איז וואָס בלייבט פאַרט! הערען זיך צום סוף געשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט איינער.
— חייקעל שעפּס וועט דאווענען מיט'ן שבת־דיגען ניגון.

ווענדט זיך זרח דער שוסטער צום שבת'דיגען בעל-תפלה, חיי-
קעל-שעפס, וועלכער האט יא א שטיקעל קול, נאָר ער ווייסט
מעהר ניט ווי די שבת'דיגע נגונים פון דאוונען.

— אינו, חייקעל — פֿרוב זיך! ווענדען זיך צו איהם
אייניגע בעל-יבתיים: זיי זיך מכין!

חייקעל-שעפס ווערט רויט און ענטפערט קוים:

— איך האב מורא.

— פֿרוב, פֿרוב: ה—מ—לך! ווייזט איהם זלמן שמיד

א וועג.

— איי, קענסט דאָך אליין! — רופט זיך אן חנן מלמד

און העלפט איהם ווייטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אי—אי—אי—אי—אי—אאאי!...

חאפט אונטער דער עולם.

און דער בית-מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים-

נוראים'דיגע נגונים, וועלכע האָבען בענייסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אלע, און ווי עס וועט קומען ראש-

השנה וועט קיינער ניט קענען, — ווארפט אריון א בעל-חבית

אן השערה.

די השערה נעהמען אלע אָן, און דער עולם בלייבט פער-

טראכט.

— איהר ווייסט, אידען, אז מיר האָבען קיין בעל תקיעה

אויף ניט! — איז מודיע אין מיטען דרינען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלייבט ווי געפלעפט.

— וואָס הייסט: וואו איז נחמן?

עס בעווייזט זיך נחמן, א בלייד, דאָר בחור'ל פון א יאָהר

ציואנציג, וואָס עסט דאָ טעג און לערנט „פאר זיך" און שוין

צוויי יאָהר, אז ער בלאָזט שופר אין בית-מדרש בחנם.

— היי-יאָהר וועל איך בלאָזען אין דעם דאָרף סאָסנאָוו

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האָט ער
קוים אויסגעשטאַמעלט מיט שרעק פאר זיין בגידה, וואָס ער
האָט בוגד געווען אין זיין קהלה, וואָס גיט איהם עסען.
— ע, ביזטו א פארך! — האָט עמיצער אויסגעשריען.
— א גרויסער שייגעץ! — האָט נאָך עמיצער אונטער-
געהאַלפּען.

— א „דאַרמאַיערניק“! — האָט א דריטער געוידעלט.
און אויף דעם אַרעמען נחמ'ען האָבען זיך אָנגעהויבען
שימען ווערטער און ווערטלעך, אזש עס האָט איהם ווי מיט
נאָדלען געשטאַכען.
— איך דארף מאכען א ווינטערדיגען בגד... איך קען גיט...
האָט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז
קאַלט...

— וואָס וויל מען האָבען טאַקי פון איהם? איז דער עולם
צוריקגעגאנגען: ער דארף זיך מאכען א ווינטערדיגען בגד. ער
געהט נעביד א הוילער, א נאָקעטער...
— די מעשה איז דאָך אזוי! — האָט יעדערער פאַרמאָקעוועט.
— האָבען מיר הייסט עס, גיט קיין בעל-תפילה און גיט
קיין בעל-תקיעה?

— מיר האָבען, דאכט זיך, קיין בעל-קריאה אויף גיט! —
האָט מודיע געווען וויעדער דער שמש פון בימה.
— וואָס הייסט! — האָט זיך דער עולם דערשראָקען: —
וואו איז אלטער פעשעס, וואו איז ער? וואו איז ער?
— אלטער פעשעס וועט אויף לייענען אין סאַסנאַווטשי-
גע, — איז מודיע, ווי א פערשולדיגטער, דער זעלביגער נחמן —
ער געהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך גיט אויף א געלעכטער: אנדערע
לאָזען אראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען געזוכט אנ'עצה, אנדערע
וויעדער הויבען אויף די קעפּ צו דער סטעליע און שטעהען
אזוי פערטראכט עטליכע מינוט.

— וואָס איז דאָ פארהאן וואָס צו קלערען? — רופט זיך אַן איינער: מען וועט היינטיגע ימים נוראים דאוונען ביחידות... אויס קהלה!

— א שעהנע מעשה נאָר א קורצע! — לאכט ביטערלעך א צווייטער.

— דאָס דארף מען פערשרייבען אין פנקס.

— אויס וואַינאַווקע!

— זאָלען זיך אלע צוזאמענלעגען און דינגען פאר איי-גענע געלד, גיט אן עצה חנן מלמד און דערשרעקט זיך גלייך פאר זיינע אייגענע ווערמער.

— ווייז אהער א רובל. נו! שמעלט אויס זלמן שמיר די האַנר.

— איך האב גיט! — פערשעמט זיך חנן. — פארהאן דאָ אַבער בעלי-בתיים, וואָס האַבען....

— ווער האָט?

— קיינער האָט גיט!

— אזוינע ימים-טובים געהען — א קלייניגקייט!

— וואָס-זשע וועט זיין?

— גיט נוט.

אין בית-מדרש רוישט. יעדער זאגט אן אנדער עצה. נאָר קיין אמת'ע עצה איז ניטאָ.

פלוצים גיט דער אלטער שמש א פאטש איבער'ן בימה און אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האָב א עצה, שווייגט א וויילע!

— אדרבה, אדרבה! — שרייע אויס אלע אונגעדולדיג.

דער שמש געהמט אין זיך אריין אביסעל מעהר אַטעם יוי געוועהנליך, גיט א שטארקען שמעק-טאָבאָק, ווישט די נאָז פון ביידע זייטען און רעדט ענדליך ארויס:

— די מעשה דערפון איז אזוי, די מעשה: אונזער קהלה

איז היינטיגען זומער בעגאנגען א גרויסע נארישקייט, מיר

האָבען די עטליכע רובל, וואָס מיר האָבען פערמאַגט, פערטהאַן אויף א נאשעריי, מיר האָבען פערגעסען אונזער אַרעמקייט, אונזער שטאַנד און אונז האָט זיך פערוואָלט הערען א חזן. דער גוטער יאָהר ווייסט ווער ער איז! א דורכפאַהרער א חזן, איז גיט קיין גרויסער צדיק. אנ'עהרליכער חזן ויצט אין דער היים... נאָר ווי די מעשה איז — עס איז שוין אנ'אָבעטהונגענע זאך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אַהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אַהן א בעל תקיעה, און אַהן א בעל קורא... ממש אַהן נאָר נישט... אויב איהר ווילט וויסען נאָך עפעס — איז שוין דער שופר אויף גיט ווי געהעריג איז... איצט אלול-צייט, עטליכע תקיעות — בלאָזט ער נאָך ווי עס איז; ס'וועט אָבער קומען ראש-השנה, מען וועט דארפן אזוי פיעל בלאָזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה-גדולה, — ער וועט זיך געוויס פעהראלמען... פאר א יאָהרען נאָך האָט ער זיך פעהראלמען, אויב איהר געדענקט?.. איך געדענק נאנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאָזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמ'ען און נחמן ווערט רויט...) לכן וואָלט געווען מיין עצה, אז מיר זאָלען היי-יאָהר מאכען בשותפות מיט סאַסנאָוטשינער מנין, דהיינו, מיר זאָלען אלע געהן דאוונען היי יאָהר אין סאַסנאָוטשינע — געהן מעג מען, סך הכל דריטהאלבען וויאָרסט וועג, עס וועט זיין א שפאציער... וועלען מיר אלע פערשפארען צו ברעכען די קעפ: וואו נעהמט מען א בעל-תפלה, א בעל-קורא און א בעל-תקיעה און טאקי א שופר אויף. ווייל דער שופר, איך זאג אייך נאָך אמאָל, דער שופר וועט זיך ראש-השנה אָבזאָגען... קיין „תרועה-שברים“ וועט ער זיכער גיט נעהמען. ער קען שוין גיט נעהמען, ער איז שוין אלט און האָט שוין עטליכע פגמוות... פאר אונז איז געבליעבען נאָר סאַסנאָוטשינע...

נאָך דעם שמש'ס רעד, האָט דער עולם אָנגעהויבען רוי-שען:

— פון שטאָרט אין דאָרף! און נאָך ראש השנה — ניין!

- זאלען זיי, די ישובניקעס, צו אונז קומען!
 — וואס זיינען זיי געווארען פאר יחסנים!
 — אמאל פלעגען די ישובניקעס צו אונז קומען דאוונען.
 — היינט האבען זיי זיך אויסגעלערנט עברי — מאכען זיי
 אין דער היים א מניין...
 — עברי ווי עברי, געלד קענען זיי געוויס צעהלען...
 — וואס פעחלט זיי? — פון אלעס-גוטען: פולע זאשיקעס
 מיט קארטאפּעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
 — סמעטענע, פוטער און קעז...
 — מיט אלע צרות אויף זייערע קעפּ!...
 — שישא, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
 דער עולם האט זיך פאר דער קללה אין אלול דערשראקען
 און איז געגאנגען צוריק:
 — ווער שילט זיך, ווער, ווער...
 — קיינער ניט, קיינער ניט..
 — וואס האט מען צו זיי?
 — בערקע סאנסאווטשינער איז א טייערער איד, ביי איהם
 זועט זיין דאוונען א תענוג: — א שטוב, ווי א פעלד, דריי מאָל
 ווי אונזער בית-מדרש.
 — ערשט היינאָהר האט ער געשריעבען א רייניגקייט.
 — א טייערער איד!
 — און וואס פעחלט די איבריגע ישובניקעס? גוטע
 מענשען!
 — אוראי!
 — בלייבט עס אזוי, אז מיר געהען היינאָהר דאוונען
 אין סאנסאווטשינע?
 — קיין אנדער עצה איז ניטא.
 — א טייערע זאך, ווי איך בין א איד — אראָב א בארג
 פון פלייצע!
 — שייך א בארג!

— מען דארף שיקען אנפרענען, צי ערלויבט ער.
 — א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי איהם וועט זיין
 נאך א זכיה!
 — א קלייניגקייט! שטערטעלשע אידען קומען דאוונען
 אין דאָרף...
 און די אסיפה האָט זיך געענדיגט בשלום.

און אז די שטערטעלשע אידען האָבען דעם ערשטען טאָג
 ראש השנה אין דער פריה (מעריב האָבען זיי געדאווענט אין
 זייער בית־מדרש) געלאָזען זיך געהן דאוונען אין סאָסנאָוטשינע,
 און האָבען פארבייגעהענדיג א קוק געטהאָן אויף זייער אלטען,
 האַלב איינגעפאלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט
 זיינע דונקעלע אויגען פערטרויערט און פער'יתומ'ט, — האָט זיי
 זייערע הערצער געצופט און געקלעמט און שטיל אַחז ווערטער,
 נאָר מיט בליקען האָבען זיי איהם מחילה געבעטען...

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאהר אן עגונה. דער מאן איהרער
לייבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האט געלעבט פינף פינס-
טערע יאהר, ווי זי רופט זיי אָן, איז אויפ'ן זעקסטען יאהר
אונקגעפאהרען אין אמעריקע און איז ווי אין וואסער אריינגע-
פאלען. שוין צעהן יאהר, אז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט,
וואס זי וואשט גרעט פאר די רייכע שטעדטעלדיגע בעל-הבית-
טעם, וואשט דילען, פליקט גענו, און נאך אזעלכע ארבייט,
די אלע ארבייטען גיט מען איהר פאר רחמנות צו איהר און
צו איהר איינציגען בן-יחיד'ל; אזוי זאגען די בעל-הבית'טעם,
פון דעסטוועגען איז זי נאך פון די רייכע בעל-הבית'טעם רחמנות
גיט רייך געווארען און אז עס קומט שבת, קומט זי אב מיט א
הערינג אנשטאט פלייש און יום-טוב מיט א שטיקעל לונג און
לעבער.

פסח אבער מאכט זי, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, „גיט
צו פערזינדיגען“. מצה באקט זי אין פאָדריאד, וואו זי איז אלע
יאהר א קנעטערין און בעקומט פיער גילדען א טאג א חוץ
„מאכען“, און „מאכען“ „מאכט“ נאך ביז א רובל. אין פאָד-
ריאד שטעהט זי אב צוויי וואַכען. און א טאג פאר ערב יום-
טוב, ווען דאס מצה באקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קא-
פיטאל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אוועק אויף
עסען; עס איז אפילו א סך געלד, נאָר נאָט ווייסט דעם אמת—
אזוי פערענטפערט זי זיך אליין, אז זי האט גיט געמיינט צו
„פרעסען“, זי איז נאָר אויסגען געווען א בעסערן ביסען צוליעב
דעם, זי זאל קאנען האַבען כח צו שטעהן ביי'ן „בעקען“ און

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטערין האָט.
און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און
פיס זיינען ניט איהרע, ווי זי וואָלט זיי געליהען ערגעץ און זיי
זיינען ניט אויף איהר מאַס... זי האָט נאָר איין פערלאנג —
א וואָרף טהאָן זיך אויף איהר בעטעל און שלאָפען, שלאָפען
שטענדיג, קיינמאָל שוין ניט אויפשמעהן. קיין גרעסערער גליק
איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטאָ. אזא גליק אבער קען זי
זיך ניט פערגינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואָכען צוריק אין
„פאָדריאד“, האָט זי איהר שטיבעל געלאָזען אפילו נישט קיין
אויסגעקעהרטע, חמץ איז אין אלע ווינקעלעך, דער אלטער
קאסטען, וואו זי דארף די מצה לעגען, איז ניט קיין געוואָר-
שענער, די כלים נישט קיין גע'כשר'טע. ביי איהר איז נאָך ניטאָ
קיין סימן פון פסח, און געלד מיט וואָס צו מאכען פסח האָט זי
יא, גאָט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאָר כח, און שרה
שמועסט זיך איין, אז דער „פאָדריאד“ איז נאָך ניט געענדיגט:
זאל דאכטען, אז זי דארף נאָך א טאָג שטעהן און קנעטען, פון
בעקען טאָר מען דאָך געוויס ניט אוועקגעהן, היינט וואָס מאכט
זי זיך נאָריש? און זי פרובט אָנהויבען צוצוקלויבען, מאכען
פסח'דיג. נאָר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האָט קיין
כח ניט איינצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפלט.
— איך וואָלט חיימ'קען כאַטש האַכען אין דער היים! —
קלאָגט זי זיך, — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאָהר א בחור,
ער וואָלט מיר געהאָלפען!
איהר חיימ'קע איז אבער שוין דריי יאָהר פערקויפט ביי
זעליג דעם שוסטער פאר'ן עסען, און זעליג וועט איהם ניט לאָ-
זען קומען העלפען דער מאמען.
און שרה'ן פאלט נאָר איין דינגען א „מענשען“, צו מאכען
אין איהר שטיבעל פסח...
לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן געדאנק. זי ווערט ממש
רויט. סטייטש, זי, אַרעמע עגונה, וואָס איז ביי יעדער בעל-

הבית'טע א דיענסט, וואָס האָט קיין שום „ווערדע“ ביי קיינעם ניט, וואָס אויסער איהר שטיקעלע יחוס, וואָס זי איז אן עגונה און מען האָט דערפאר אויף איהר רחמנות, האָט זי קיין אויס-קוק ניט פון וואנען זי זאָל קענען לעבען. — זי וועט נאָר ווערען א „פריצטע“ און וועט דינגען זיך „מענשען“ צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשליעסט זי עס פעסט צו טהאָן. פאר צוויי גילדען וועט איהר חאשע די אלמנה אלץ צוואוואשען. זי וועט איהר דערצעהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאָל קיין פעראיבעל ניט האָבען...

זי מאכט זיך א הארץ און געהט ארויס קעגען איבער צו חאשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויך דיזעלבע שטעל ביי די שטערטעלשע רייכע בעל-הבית'טעס, וואָס זי, שרה. — גוט מאַרגען, חאשע, — זאָגט זי קוים ארויס אריינגע-הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מאַרגען, גוט יאָהר, א גאסט! — ענטפערט חאשע, וועלכע עסט פון א צובראָכענער שיסעלע א מין געקעכץ, וואָס האָט נאָך דערווייל קיין בעזונדער גאָמען ניט. — האָסט עפעס ארבייט? — פרעגט שרה, און דאָס הארץ ציטערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האָב שוין ביי אלע בעל-הבית'טעס מיינע ארבייט אַבגעטהאָן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואָלסט עפּשער וועלען נאָך עפעס פערדיענען? — פרעגט שרה א דערשראָקענע.

— אה, מיט'ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט חאשע א דער-פרעהטע — א קלייניגקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז וועגיג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

שוין שרה אויסצורעדען איהר בקשה, און זי ווערט אנ-
שוויגען.

— וואוהין איז דאָס? — פרעגט האשע.

— וואוהין... וואוהין?... דאָס איז צו...

שרה פערלערט זיך און קען נישט אויסרעדען קיין וואָרט.

— אודאי צו דעם „חזיר“ צו ביילת ברוך'ס? — וויל

חאשע טרעפען.

— ניין! — האקט אָב שרה, און גיט צו ווי מיט גוואלד:

— איך האָב געוואָלט זאָלסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר? — פערוואונדערט זיך חאשע און שטעלט

אויס די אויגען: לאכסט דאָס נישט?

דאָ בעליידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאָהנט זיך אָן איהרע

12 רובל, וואס זי פערמאָגט און רעדט ארויס ווי מיט שטאַלץ:

— וואָס מיינסטו, איך וועל דיר נישט בעצאָהלען? איך

וועל דיר בעצאָהלען ווי א בעל־הבית'טע.

דער שטאַלצער טאָן געפעלט שוין נישט וויעדער חאשען:

א נייע בעל־הבית'טע געוואָרען — טראכט זי — און זי בלאָזט

זיך אָן.

— נו, איז וואָס, דו געהסט אריין? — פרעגט שרה ווי

א בעליידיגטע.

— ניין, מיט אן אמת?... וויל חאשע נישט גלויבען.

— ס'אַר'א נאָר דו ביזט! קומט שוין שרה צו זיך: עס

איז מיר נאָר נישט אזוי פּרעהליך אויפ'ן הארצען צו לאכען פון

דיר און קיין כת האָב איך דערצו אויף נישט, קוים וואָס איך

לעב. צוויי וואָכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צוויי א

זייגער ביי נאכט, איז נישט קיין געלעכטער... איך קען מיט א

גליעד נישט א ריהר טהאָן. וועסט ביי מיר אביסעל א וואָש טהאָן.

איך וועל דיר נישט קרוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלט און דאָך בעשליסט זי צו געהן.

— מילא, זאָל זיין פון א קאזאק — אבי צום לעבעי.

און חאשע קומט צו שרה'ן אין שטיבעל און הויבט אן ארבייטען.

שרה וויל זיך צולענען, זי קען ממש אויף די פיס ניט אייגן שמעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אליין שלעפען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפענדיג, פערקלעמט איהר דאס הארץ און זי געהט איהר צו העלפען.

— געה. געה!... טרייבט איהר חאשע: איך וועל אליין!
נאך שרה געהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפט זי איהר ארויסטראָגען דעם קאסטען.

שפעטער א ווילע פערגעסט זיך שרה אָן אלע איהרע וועהר מאַגען און זי הויבט אָן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאס אוועקטרייבען איהר, און ביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג איינע פאר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואָלט שווער געווען צו דערקענען ווער איז דאָ די בעל-הבית'טע און ווער די גע-
דונגענע...

דער שמעק טאבאק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאניוויקע געפינען זיך פינף גרויסע שוהלען, נאָר די גרעסטע ראָלע שפּיעלט דאָרט „דער קליינער בית־המדרש“, ווייל אין איהם דאווענט דער שטער־טעלשער ערשטער גביר, ר' יעקב סינקעס. שאצען שאצט דאָס שטעדטעל דעם גביר'ס פערמעגען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאָר א מאה־אלף האָט ער טאקי געהאט, און פאר קאָר ניווקע וואָלט גענוג געווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפּיעלען א גבירישע ראָלע. דערפאר דאוונען טאקי „אין קליינעם בית־המדרש“ די שעהנסטע בעלי־בתים, אויף די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאקסע, א פאָר פרושים, וואָס „דיענען“ שוין באלד א יאָהר צעהן אין דער קהלה.

צווישען די אלע שענע אידען האָט דאָ געדאווענט גרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דאָ געווען עפעס ווי א פינפטער ראָד צום וואָנען. פון קינד־ווייז אויף א דערשלאָגענער, האָט ער קיין מאָל נישט געהאט דעם מוטה אריינמישען זיך אין א שמועס שבת נאָכ'ן דאוונען, וואו דער ראש־המדברים איז געווען דער „גביר“. ער האָט אפילו נישט געוואגט אנבויגען דעם קאָפּ אויף א זייט און צולעגען דעם אויער עפעס הערען. פון ווייטען פלעגט ער נאָר שטעהן און שלינגען יעדעס וואָרט, וואָס געהט ארויס פון גביר'ס מויל. א שפאס וואָס יעקב סינקעס דערצעהלט זיך אָן! דאָ דערצעהלט ער פון גראף צאפסקי, מיט וועלכען ער איז שטארק „געקנעפעלט“ און איז ביי איהם כמעט אלע וואָך, ווי אזוי דער דאָזיגער גראף האלט חשוב א אידען.

נאך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך און ווען ער פאלט; (גרונס קען עס בשום אופן נישט פערשטעהן: ער ווייסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע מאָל א רובעל! ער וויל עס פרעגען, נאָר ער האָט קיין העזה נישט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קעניגסבערג יענע וואָך, וואוהין ער האָט „אַטפראוועט א טראַנספּאָרט“ געהילף; ווי אזוי ער האָט צוריקפאַהרענדיג זיך בעקאַנט מיט א פּוילישען גלח, האָט געהאט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האָט דעם גלח מנצח געווען... און נאָך אזוינע טויזענער דער מעשיות, וואָס נאָר א גביר קען עס וויסען, א גביר, וואָס פיהרט געשעפטען מיט די גרעסטע שררות און קיין זאך איז פאר איהם נישט צו שווער...

גרונס וואָלט אָבגעגעבען א האַלב לעבען, נאָר אויסרעדען אַמאָל האָטש א י י י וואָרט מיט'ן גביר, ער וואָלט זיך מחיה געווען... ער פרובט עס אבער קיינמאָל נישט: דאָס גביר'שע געשטאלט, די הויכע געוויקס, דער גרויסער בויך לאָזט עפעס נישט צו: דאָס קלאָרע, פולע פנים, דער שטרענגער קוק ווארפט אַן אויף גרונס'ן א פחד. ער וואונדערט זיך נאָר אויפ'ן שוחד'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אַמאָל גאָר גאָהנט געבען גביר און ווארפט אריין אין שמועס אויף א וואָרט... „מען דארף טאַקי האָבען, טראכט גרונס ראמאָלס, א שוחדטישע הארץ צו פועל'ן דאָס ביי זיך... איך קען דאָס נישט!“..

און גרונס, וועלכער דאווענט שוין באלד פונפצעהן יאָהר אין „קליינעם בית-המדרש“, האָט נאָך קיינמאָל מיט'ן גביר קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. נאָך קיינמאָל די זכיה נישט געהאט און האָט עס אפילו איז זינען נישט. ווען? ווי אזוי? סידרען ער זאָל ווערען אליין א גביר, נאָר פון וואָס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקייטונגלעך?

דאָך די לעצטע צייט האָט גרונס אָנגעהויבען צו טראכט-

טען וועגען רעדען עפעס מיט'ן גביר, און נישט נאָר רעדען. נאָר
טאקי שטארק א שמועס טהאָן...

ביים רעיון וועגען שמועס, קומט איהם דאָס בלוט גלייך
אריין אין פנים, דאָס הארץ — קלאפט ווי ביי א גולן, וואָס געהט
הרג'נען א מענשען. א שפאס! ער דארף פיהרען מיט'ן גביר
אזא וויכטיגען שמועס! ער וויל בעטען דעם גביר'ס אייניקעל,
וואָס הויבט דעם זומער אָן צו לערנען, צו זיך אין חדר אריין.
בעטען א אינגעל אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין
נייעס: אלע „זמן“ בעט ער אזוי איין צוואנציג תלמידים, און
האָט שוין דערויף אן אויסגעארבייטען „נוסח“, נאָר וואָס
גלייכט מען? מיט פשוט'ע בעליבתים מאכט נישט אויס, ווי
אזוי מען רעדט, אבער מיט אזא גביר דארף מען דאָך וויסען
וואָס צו רעדען, א י י י איבריג וואָרט, חלילה, קען אוועק-
הרג'נען אין גאנצען...

און פון פורים אָן ביז פסח קומט פאָר ביי גרונם'ן אין
הארצען א גרויסע מלחמה. ער וויל ארייננעהמען א גרויסען גע-
נעראל אין פלען, און ווייס נישט אויף וואָס פאר אן אופן און
האָט סתם מורא...

נאָר אָט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צור-
געהן איז שוין פערפאלען, פערשפיעלט דאָס גליק אויף אייביג!
און א קלייניגקייט וואָס פאר א גליק דאָ וואָלט געווען! דעם
גביר'ס אייניקעל לערנט ביי איהם! ... ערשטענס דאָס געלד: ער
וואָלט אוראי געצאהלט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די
גאנצע צוואנציג. היינט דאָס צאהלען שמועסט מען דאָך נישט—
פאָראויס א צעהנדריבעלדיגע! ... היינט דער כבוד אליין, וויפיעל
איז ווערט דער כבוד? ...

און גרונם'ן פערטראגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעל, ר' גרונם?

— וואָס הייסט „וואו“? איהר ווייסט גאר נישט? א שער-

נע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאקי! וואָס דען האָט

איהר געמיינט: ער וועט איהם צו אג'אנדערן מלמד אוועקגע-
בען? מעהר וואלט איהם ניט געהלען?...

א גליקליכער שמייכל בעשיינט זיין פינסטערן פנים, נאך
ער גיט א קוק אויפ'ן גביר און פון גאנצען דמיון ווערט אש!
דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי
געהט מען צו“? וואו נעמט מען אזוינע געזונדטע פיס, זיי זאלען
קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ,
וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג“ פסח! היינט מוז ער
צונעהן, ער מעג אפילו וויסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטאר-
בען! ער מאכט אן אַרדנונג מיט זיינע געדאנקען און גרייט זיך
צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ'ן דאווענען.

— „גוט יום-טוב“, ר' יעקב! ... מאכט ער א רעפעיטייע—
דאך בעקלערט ער: עס איז צו פראסט: „גוט יום-טוב, ר' יעקב!“
אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך
וועל בעסער זאגען: „א גוטער יום-טוב, ר' יעקב!“ ... עס גע-
פעלט איהם ווייטער נישט: ער געדענקט, שמחת-תורה האט זיך
לייבע דער שוסטער איינגעשכורט פלעגט ער אזוי שרייען ווע-
מען ער פלעגט נאך בעגעגענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט
טאקי זאגען „גוט יום-טוב“, נאך ווייך און שטיל...

— גוט יום-טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט
זיין גוט.

ער גרייט זיך ווייטער צו:

— איך האב געהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל
זיין אויף לאנגע יאָהר (דאס וועט דעם גביר זיכער געפעלען ווע-
רען) הויבט אָן אין א מזל'דיגער שעה היינטיגען זומער צו לער-
נען... איך בין גרויס דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע
בעליבתי'שע קינדער... איך בעט אייך, ר' יעקב, (אפשר מורנו
ר' יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער איי-
ניקעל, צוליעב שכנות — מען דאווענט צוזאמען...

נאָר דאָס לעצטע געפעלט איהם נישט. וואָס פאר אַ שכן ביזטו מיט מיר, מלמד איינער — דו דאווענסט נעבען טהיר און איד נעבען אַרון קדש..

ער זוכט אַנ'אנדער נוסח: „צוליעב אלטע בעקאנטשאפט“.. פוי, נאָך ערגער, שפייט ער אויס — „א ניער בעקאנטער“ וועט ער זאָגען און נאָר אין כעס ווערען.

ענדליך געלינגט איהם צו פערבייטען אזוי:

— איד בין א גרויסער „בעל־פועל“, אין א י י ז „זמן“ פאָהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאָקי רעכט אין עברי! איד האָב דערצו אַ בעזונדער למוד.

ער קלערט איבער דאָס זעלבע נאָך אמאָל און געפינט, אז עס איז גוט, נאָר „פאָהרט מען ביי מיר אריין“ איז עפעס מעשה „בעל־עגלה“...

ער זוכט אַן אנדער נוסח:

— אין איין „זמן“ לערן איד אויס עברי על־פי דקדוק. — דאָס געפעלט איהם שוין אין גאנצען און ער האָפט, אז דער גביר וועט איהם מיט גאָטס הילף ניט אַבזאָגען.

נאָכ'ן דאוונען לעגט ער זיך איבער און בעשליעסט זיך פעסט צוצוגעהן. ממה־נפשך — שטארקט ער זיך — יאָ — יאָ, ניט — ניט! אין קאשע וועט ער מיד דאָך נישט אויפגעסען.

די שענע בעלי בתים זאָגען שוין דעם גביר גוט יום־טוב, מען ווארפט זיך איבער נאָר מיט אייניגע ווערטער, און מען געהט זיך פענאָנדער. קיין וויכטיגעס האָט די לעצטע טעג ר' יעקב נישט צו דערצעהלען. עס האָט זיך איבער יום־טוב אויס־גענומען. און דער גביר האָט שוין בדעה ארויסצוגעהן, ער דארף נאָר צוגויפלעגען דעם סלית.

גרונט רוקט זיך ווי אַ שאַטען... די פיס ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דארף נעהמען אַ שמעק טאכאק ביי דעם שמש, דאָס וועט מיד אפשר מוטהיגען, בעשליעסט ער.

— זייט מוחל שמש — ווענדט ער זיך מיט א הארץ-קלאפעניש צום שמש — ניט א שמעק טאבאק.

דער שמש נעמט ארויס פון'ס בוזעם דאס פושקעלע, גרונם רוקט אהין אריין די צוויי פינגער, פארשיט אביסעל אויף דער ערד, נאך דעם ניט ער א שטארקען שמעק, ניט נאך זיין געדוואהנהייט. און טראכט זיך: „זאל זיין, רבונג של עולם, צו רפואה!“ און לאזט זיך געהן קעגען גביר, ווי שכור...

אט שטעהט ער שוין נעבען ר' יעקב'ן.

— גוט יוברטוב, ר' יעקב — רעדט ער קוים ארויס.

דער גביר שטעלט אויס פערוואונדערט אויף גרונם'ן די אויגען און פרעגט:

— וואס וועט איהר זאגען?

„ע, ער לאזט זיך דאך רעדען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! גאר נישט געשראקען זיך“, און ער פאסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האב... א פ ש ש ש ש — צעניסט ער זיך פלוצים, פון שמעק טאבאק, די אויגען ווערען איהם פול טרערען, און פערשפריצט דעם גביר'ס ראק און פנים...

— טפוי! וואס איז דאס פאר א מין מיאוסער איד! — ווערט ר' יעקב אויפגעבראכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פנים ניסט ער... וואס א לומפ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג. — ווער איז ער, אט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קוק קענדיג ביז אויפ'ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי-מלמד — ענטפערט דער שמש דער-שראקען.

— ס'איז א מין שומה! אין פנים אריין ניסט ער... א מין
פראַדעם!.. מוי!...

— היינט געה צוריים זיך — האָט גרונט, ארויסגעהענדיג
מיט בזיונות פון דאוונען, גערעדט מיט זיך אליין — קיינמאָל
שמעק איד נישט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאָר פערגלױסט
א שמעק טהאָן. א נייע רפואה!... אזוי וואָלט דאָס אייניקעל
ביי מיר געוויס געלערנט, געוויס, געוויס! דער שמעק טאבאק
האָט מיך גע'הרג'עט...

דער אלטער משעסלער.

אלט איז שוין לייווער דער משעסלער, געבויגען געהט ער שוין און קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צורניץ, אָהן דעם שטער קען וואָלט ער אין בית־מדרש אודאי ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער און אנב האָט ער נישט וואוהין צו געהן; זיינע קינדער זיינען זיך צע־פאָהרען אין אמעריקא און ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אל־טע“ זיינע איז שוין אויך טויט. געשמאָרבען איז זי מיט דריי יאָהר צוריק, ווען ער האָט נאָך געארבייט, און געארבייט האָט לייווער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האָט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האָט זיך נישט פון זיין האנד ארויסגע־גליטשט. דאמאָלס האָבען איהם די יונגערע משעסליארעס גע־זאָגט:

— צייט שוין ר' לייווער, אייך אַברוהען!...

און און שוין צוויי יאָהר אז ער רוהט טאקי; אמת איז גאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אָן זעהר שווער די „הוצאה“ זיינע. דאָס עסען איז שוין ווי עס איז: א פאָר גע־באקטע קארטאָפֿעל און א קאָפּ פון א הערינג קלעקט איהם אויף א טאָג. דאָס אומגליק איז נאָר דאָן, ווען עס קומט איהם אויס צו צאָהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־געלד: דאָ־מאָלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען; עס פער־שטעהט זיך—נישט מיט די הענד, נאָר מיט'ן קאָפּ: ער זוכט אויף אין מוח פערוואַלגערטע בעלי־בתיים. וועמען ער האָט הייווער געבויט און וועלכע זיינען נאָך איהם שולדיג געבליעבען. א סך

פון זיי לייקענען איהם: אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האבען ניט; טהייל זיינען ניט מודה און לייקענען ניט, און ווארפען איהם דאך ארויס א פאך גילדען.

נאך די לעצטע צייט קומט איהם אן אלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה געלד צו קריגען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאר צוויי חדשים און עס געהט שוין באלד א דריטער חדש. זלמן וואלט איהם אפילו געווארט, נאך ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל-הבית, ער אליין צאהלט דירה געלד און איהם קומט דאס אויף זעהר שווער און. סך הכל איז זלמן אן אלטער שניידער, אויף איין אויג שוין בלינד, און מעהר אז לאטעס לעגען קען ער ניט, און וואס פערדיענט ער פון א לאטע, מישטיינס געזאגט!... לייזער דער טשעסלער האט אויף איהם קיין פאראיבעל ניט ווען ער מאהנט א מאל צו שטארק, נאך גוט איז דאס איהם ניט, צייט ער לעבט האט ער קיין ליגען ניט געזאגט און איצטער, אויף דער עלטער, האט ער שוין דעם אלטען זלמן גענארט, אז היינט, מארגען גיט ער איהם געלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית-מדרש ביו שפעט נאך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי-טיטש און ווארט ביו וואנען דער בית-מדרש זייגער שלאגט 10, דאמאלס ווייס ער זיכער, אז דער אלטער זלמן שלאפט שוין און ער געהט אוועק א היים...

דער אלטער זלמן האט שוין געגעבען לייזער'ן אַנצוהער-רעניש אז ער וועט פערדינגען זיין אַרט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין געלד ניט געבען. לייזער איז צוטומעלט געווארען. ער האט א מורמעל געטהאן: איילט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאך טאקי מעהר ניט ווי א מורמעל — דייטליך

זאָנען האָט ער עס נישט געקענט, וואָרום וואָס האָט ער צו זעהן?
ער האָט שטיל גענומען דעם שטעקען און האָט זיך שטיל ארויס-
גערקט פון שטיבעל...

דאָס אומגליק איז גרויס געווען! דאָס אומגליק האָט דעם
אלטען לייווערן צוטומעלט: ער איז געגאנגען און מיט שטארע
בליקען געקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאָר אַט פער-
שווינדט דאָס גרויסע אומגליק, לייווער פערקוקט זיך אויף די היי-
זער און פערגעסט זיך. די הייווער ווערען איהם לייעב, פיעל פון זיי
דערמאָהנען איהם אמאָליגע יאָהרען, ווען ער, א הויכער, א גע-
זונדטער, איז געשטאַנען און געשמאק געארבייט. „אַט די שטוב“,
דערמאנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס
שעהנע הויז — האָב איך צעהן וואָכען געטהאָן! — ער
האָט גאנץ עהרליך געצאָהלט — פינף גילדען א טאָג, און פלעגט
אמאָל געבען אביסעל בראָנפֿען נאָך דער ארבייט. — עס איז
נאָך גאנץ שטארק! א מאָליגע געהילץ — אייווען! ... אַט די
שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאָך איינער — האָב איך שוין
געארבייט נישט פון טאָג — אַגולנאָ! איך האָב זיך דעמאָלט אב-
גענאָרט, עס האָט מעהר נישט אויסגעמאכט ווי א האלבער רוד-
בעל צי פיער גילדען א טאָג — ער קען זיך נישט דערמאָהנען...
אַט געהט ער פארביי דעם גביר'ס הויז. „א הייוועלע, טראכט
ער און קוועלט — „נאָך גאָר ניי!“ — שוין א מעשה, פון א
יאָהר צוואנציג — א מאסע חדרים, דערמאָהנט ער זיך, זיינען
דאָ! — ביי דעם גביר האָט ער נישט שלעכט פערדיענט: —
זעקס גילדען א טאָג. ער פערוואונדערט זיך אין געדאנק: „אזוי
פיעל?“ „נו, ער איז דאָך פאָרט דער ערשטער גביר אין
שטאָרט!“ פערענטפערט ער זיך אליין זיין האַרבע קשיא... און
ער פערקוקט זיך אויף נאָך און נאָך הייוועלעך, וועלכע ער האָט
אין זיין לאנגען לעבען געבויט; זיי גיבען איהם אָב גריסען
און עס ווערט איהם ווארעם אין זיין אלטער קאלטער נשמה...
נאָר אַט וואקסט פלוצים דאָס אומגליק צוריק ארויס, ער דער-

מאָהנט זיך עפעס שרעקליכעס און זיין אלטער קערפער צי—
טערט...

פערצווייפּעלט איז ער אריין אין בית־מדרש, אבנעדא—
ווענט מנחה, שפעטער — מעריב. דער זייגער שלאָגט שוין
8—9—10. איצטער שלאָפט דער אלטער זלמן, נאָר לייזער האָט
נאָך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי'ן „קב הישר“,
זיינע געדאנקען אָבער זיינען ערגעץ וואו אנדערש. „וואָס מ'הוט
מען“, אָט די אייזערנע ווערטער קלאַפען איהם אין זיין אלטען
מח. זיי האָבען אבער אזוי לאנג געקלאַפט, ביז זיי האָבען אויפֿ—
געבויט אין זיין קאָפּ א גליקליכען פלאן. דער אלטער שמייכלט,
ער איז גליקליך: פון היינט אָן וועט ער שוין בלייבען אין בית־
מדרש אויף שטענדיג, צוריק וועט ער שוין נישט געהן צום אל—
טען זלמן! — ער לעגט זיך איבער עמליכע מאָל, טאָמער איז
דאָ פארהאן א שטיקעל חסרון, עפעס א שטערעניש, נאָר ער
געפינט ניט. ער ווערט בעגייסטערט: געוויס, געוויס — בער
שליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אָן בלייב איך אין בית־
מדרש. אראָב אזא יאָר! א קלייניגקייט, — אלע חדש צוויי
גילדען... „צוויי גילדען!“ רעדט ער ארויס שוין ניט אין גע—
דאנק, נאָר מיט ווערטער, און איהם דאכט זיך, אז פון זיינע
פלייצעס איז עפעס אראָב געפאלען און איהם איז גרינג גע—
וואָרען...

א פיצעלע משא בלייבט איהם דאָך — דער חוב! אב—
צאהלען מוז מען! נאָר ווי אזוי? ער זיפצט...

* * *

דער בית־מדרש זייגער האָט געשלאָגען צוועלף. דער אל—
טער לייזער זיצט ביי'ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום'ט
זיך, אז דער אלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאַבעט,
און נאָך יעדען שטאָף אין בגד, ניט ער איהם מיט'ן נאָדעל א
שטאָף אין די אויגען.

— ר' זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל
 אייך די פיער גילדען אבצאהלען, מארגען הויב איך אָן צו אר-
 בייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאָהלט פינף גיל-
 דען א טאָג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט'ן
 גאָדעל אין די אויגען און אין אלע גליעדער. און אָט דערפיהלט
 ער אז ער שטורכעט איהם.

נאָר דאָס שטורכען איז שוין געוועזען אויפ'ן וואָהר. דאָס
 האָט געשטורכעט דער אונטער-שמש, וואָס איז נעבען איהם
 געשטאנען און ביז געברומט:

— זייט מוחל, דאָ איז מין אָרט! איך דארף זיך לעגען.
 לייזער האָט אָנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהנדיג אַז
 שטאַט דעם אלטען זלמן'ען — דעם אונטער-שמש איז ער צו
 זיך געקומען. ער האָט זיך דערמאָהנט אָן זיין פלאן, אז ער
 בלייבט פון היינט אָן אין בית-מדרש, נאָר דער אונטער-שמש
 האָט איהם טרוקען איבערגעגעבן, אז דאָ איז ניט קיין הקדש;
 די גבאים האָבען פערזאָגט, אז מען זאָל קיינעם ניט לאָזען
 נעכטיגען, עס איז גענוג די ישיבה בחורים, וואָס שלאָפען דאָ.
 אויס...

און געהענדיג צוריק צו דעם אלטען זלמן, האָט שוין לייז-
 ער נישט געקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האָט געבויט;
 עס איז געווען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען
 איז איהם נאָך פינסטערער געווען. זעהר פאמעליך איז ער גע-
 גאנגען, נאָך פאמעליכער ווי ער האָט געקאָנט: עס איז איהם
 לייעכער געווען צו שלעפּען זיך אין דער פינסטערער נאכט איי-
 דער צו קומען צו דעם אלטען זלמן'ען, צו זיין „מאָהנער"... און
 וואָס וועט זיין דער סוף?...

דער אלטער זלמן וועט איהם ווארטען נאָך א פאָר טעג,
 אבער ניט מעהר... אויפ'ן גאס וועט איהם אויסקומען צו לעגען
 זיך... אויפ'ן גאס!

— אוי! — האָט ער א קרעכץ געמאָהן ביי דעם רעיון...

און איצטער האָט ער זיך דערמאָהנט, וואָס זיין „אלטע“
האָט איהם אמאָל, אמאָל געזאָגט: „לייזער, אלע בויען זיך, לאָר-
מיר זיך אויך פערזאָרגען מיט א שטיבעלע“. „מען קען ניט —
האָט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך,
וועט מיר קיינער נישט בעצאָהלען“.

ער האָט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האָט דערויף ניט
געהאט וואָס ווייטער צו רעדען: דאָך דערמאָהנענדיג זיך, אז
אַט באלד־באלד האָט ער זיך ניט וואו אהינצומהאַן, ווערט ער
אויף זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אליין:

— אלטער נאר! הייזער האָסטו געבויט און אויפ'ן גאס
וועסט דו שטארבען....

ווען עסט חיים מלמד א בויגעל ?

צוויי פרנסות האָט חיים געהאט: ער האָט געקנעלט און בייגעל געבאקט, און א וואונדערליכע זאך! — ער איז געווען א אַרעמאן און האָט געזוכט א דריטע פרנסה, נאָר צו קיין דריטער פרנה האָט ער שוין נישט געטויגט; א קול האָט ער אפילו געהאט א הייזעריגליכען און האָט געקלונגען זעהר הארציג און צובראָכען, און ימים־נוראים וואָלט ער געקאָנט דאוונען פאר'ן עמוד און כאַפּען דערפאַר עטליכע רובל, — האָט ער אבער, נישט פאר קיין אידען געדאכט, געהאט א קורצען אַטהעם: רעדענדיג אפילו פלעגט ער זיך מוזען נאָך יעדען וואָרט אברוהען און האָפּען דעם אַטהעם. עס פערשטעהט זיך, אז מיט אזא „פעהלער“ קען מען נישט האָבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאר'ן עמוד, ביי אזעלכע לאנגע שמונה עשרה'ס, וואָס מען דארף איבער'חזר'ן וואָרט און וואָרט פאר'ן עולם. דעם עולם געהט כלל נישט אָן, צי חיים האָט א לאנגען אַטהעם, צי א קורצען און ער פערלאנגט פאר די עטליכע רובל, אז דער ש"ץ זאָל פאַהרען ווייטער און ווייטער, נישט אַבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז נישט מלמדות — א מלמד קען אפילו קיין לונגען נישט האָפּען בען, מאכט אויף נישט אויס: מיט קליינע אינגלעך לערנען דארף מען קיין גבורה נישט האָבען, אַבער שטעלען זיך פאר א צבור, איז געוויס נישט קיין קלייניגקייט — דאָ דארף מען האָבען א האלז, א הארץ און טאקי אן אַטהעם...

קיין לייכטערע פרנסות, צו וואָס חיים וואָלט יאָ געטויגט. איז אין שטעדטעל נישט געווען. צו א קראַם פאר זיין ווייב האָט חיים קיין „קאפיטאל“ נישט געהאט. דער האלבער פוּר מעהל,

פון וועלכען חיים פלעגט אויסבאקען אלע טאג בייגעל פאר דאס שטעדטעל, פלעגט איהם אויך שווער אַנקומען, און דעריבער האָט זיך חיים געמוזט בענגונגענען נאָר מיט די צוויי פרנסות און לעבען טאקי אין גרויס נויט...

די בייגעל פלעגט חיים באקען: ווינטער-צייט פאר טאָג און זומער — ווי די זונן פלעגט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלעגט דאָס טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, ביילה, פלעגט וועל-גערן און מאכען קיילעכדיג, דאָס יונגערע מיידעל, גרונה, פלעגט עס ווארפען אין א הייסען טאָפּ וואסער, און פון טאָפּ פלעגט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען און זעצען אין אויווען. ווי מען זעהט דאָ, האָט חיים גענומען פאר זיך די שווערסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואָס ער איז דער שוואכס-טער געווען פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאָס זעצען אין אויווען אַנשטענדיגער, ווי קנע-טען דאָס טייג, און דאָס איז ניט אזא בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסבילשע ארבייט. פסח אין "פאָדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עס טרעפען זיך אמאָל ווייבער אויך זעצערנס, נאָר דאָס איז א זאך, וואָס געהט ארויס פון כלל, ווי למשל, אלע דאָק-טוירים זיינען מאנסבילען, פון דעסטוועגען טרעפט אמאָל א „יודענע" אויך א דאָקטאָרקע... צווייטענס, האָט חיים גענומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער ווארעמקייט. חיים איז געווען א איר אָהן א טראָפען בלוט און איהם איז שטענדיג קאלט גע-ווען. עס פלעגט טרעפען אמאָל, אין די גרויסע היצען פלעגט חיים קענען א זאג טהאָן צו די תלמידים: — מאכט צו קינדער-לעך די טהיר, מיר איז עפעס מאָדנע קאלט...

אַט די ווארעמקייט, איז חיים'ן ניט נאָר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב געווען, און ער פלעגט מיט גרויס תענוג שמעהן ביין אויווען, וואו דאָס פייער האָט אזוי פריינדליך, אין מזרח-

זייט פון אויווען, געפלאקערט און בעלויכטען די ציילען בייגעל, וואס חיים פלעגט בריה'ש אויסזעצן אויפ'ן „פאָד“.

חיים איז געווען א בייגעל-בעקער, פלעגט אויסכאסען אלע טאָג ביז צוויי הונדערט גראַשענע בייגעל און פון דעסטוועגען האָט ער אליין מיט דעם ווייב און קינדער, זעהר זעלטען א ביי-געל פערזוכט, און חיים פלעגט זעהר אָפט זיך ווינשען זיין א נגיד און עסען „אן אמת'ן ריינעם בייגעל“... „אן אמת'ער ריי-נער בייגעל“ האָט ביי חיים'ן געהייסען יענער בייגעל, וועלכען מען פערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פאר א גראַד שען; וואָס געהט ארויס פון אויווען ריין, טרוקען, און גלאנצט, ווי מיט א רויטליכער פארב. אזא בייגעל הייסט פערברוינט און ער איז טאקי זעהר געשמאק — ער צעשייט זיך ממש אין מויל; וועמען נאָט העלפט אויפּעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען ווערען געזונד ווי א מויער... אזעלכע געראַטענע בייגעל האָט חיים מיט זיינע בני בית זיך ניט פערנוגען צו עסען. צו א שעה-נעם תכלית וואָלטען זיי געקומען, ווען יעדער פון זיי וואָלט אלע טאָג אויפגעגעסען אזעלכע עטליכע גראַשענע בייגעל! ... דאָס זעכציג-רובעלדיגע קנעלונג פאר'ן זמן, וואָס חיים האָט אין שטעדטעל, וואָלט אויך ניט געטראָגען, אפילו אז אלע בעלי-בתים זאָלען איינצאהלען, — בפרט אז א גוטע העלפט שכר-למוד ווערט פערפאלען...

עסען פלעגט חיים, זיין ווייב און קינדער נאָר פון אזא סאַרט בייגעל, מיט וועלכען עס פלעגט טרעפען א סבה: אז ער פלעגט צוגעברענגט ווערען א ביסעל, אָדער אין אש זיך איינרייב-טען, אָדער אויף דר'ערד פון דער לאַפּעטע אראַבפאלען און דערפון פערלירען זיין געהעריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פלעגט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האָט זיך שטארק געהיט, אז קיין סבות זאָלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאָר,

ווען חיים'ס יצר הרע פלעגט זיך שטארק צופלאקערן נאך א שטיקעל בייגעל, פלעגט ער גאט בעטען, אז עס זאל זיך טרעפען עפעס א סבה, און ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלעגט ער „ברויכען“ אייגענע מיטלען, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארויס גאנצע פון אויווען. לאזען זיי בעצם ידו פערברענט ווערען, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבן בען; אליו קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהייטען, דאס איז א גרויסע טפשות און א חטא... נאר אבנארען זיך אליו און דאס ווייב און די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, און אין אזעלכע מינוטען, ווען דער יצר הרע — פן א בייגעל פלעגט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלעגט ער זיך כלומר'שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערווייל אין אויווען, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויווען מיט א געשריי :

— א — אי — אי! ...

— וואס איז דארטען? — פרעגט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אלץ חיים און הויבט אן

ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צווישען וועלכע א פאר געפינען זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב און די צוויי טעכטער בעטראכטען די פאר ביי-

געל און זיפצען :

— ווער וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משונענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פער-

טרויערט און אין הארצען איז ער שטארק, שטארק צופריע-

דען : ער וועט היינט עסען א בייגעל... ער ווארט נאך, אז עלקע

זאל וועגען דעם דערמאנהען. ער וויל ניט ארויסטרעטען דער

ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל

וסובא“ ניט זיין...

און עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל און זאגט ענד-

ליך ארויס :

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפגעסען—
 וואס זאל מען טהאן? גע'פטר'ט א קאפיקע...
 און נאכ'ן דאוונען וואשט זיך חיים מיט מעהר „פארד“,
 ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם מיט א נגון און מאכט המוציא
 אויף א גאנצען בייגעל, האטש א פערברענטען.
און יענער טאג איז ביי חיים'ען א מין יום-טוב. און ווען ער
 וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים
 גאר ביז מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, ווען זיין עלקע
 קאכט א „בעסערן ווארמעס“...

דער אורח.

זעליג דער מולער, צי ער האָט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאָר די בגדים, אויב מען קען זיי אזוי אָנרופען, נאָר אויף דאָס גאנצע פנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם אין, דאכט זיך, אז ער איז אין גאנצען א לעהמענער.

זעליג האָט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען ווען ער קריגט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאָס אויף נאָר אויף א האלבע שעה, און דאָך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, ווען ער האָט פיעל ארבייט. עפעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויף איהם פערטריקענט געוואָרען און עס איז שוין גאָר קיין סגולה ניטאָ איהם אראָפצואוואשען.

זעליגען קען יעדער דערקאָנען פאר א האלב וויאָרסט. זיין גאנצער הילוף, זיין איינגעבויגענע פלייצע, פון די מולטערס לעהם, וואָס ער האָט אין זיין לעבען איבערגעטראָגען, שיידען איהם אָפ פון אלע אנדערע אידען אין שטערטעל און ער ווארפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרויס געלויף אין גאס, ביי יעדער רעדעל, אפילו אין בית־המדרש, ווען א בעריהמטער מגיד „זאָגט“ און די אָנזיכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאָר איין זעליגען, און יעדערער, אויב ער טראָגט נאָר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעליגען ער זאָל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירען.

נאָך פורים, אז דער עולם הויבט זיך אָן צו קאלכען, קען מען זעליגען סיידען פערבייטען מיט דעם צווייטען קאלכער חיים „האָזש“, וועלכער איז אט איין הויף מיט זעליגען. זעליג'ס

קליידער בעדעקען זיך דאן אין גאנצען אין ווייסע קייסעלעך און די היטעל, וואס האט אין מיטען א ריס אין דורכאויס פער-קאלכט, אזוי אז דער ריס זעהט זיך ניט און מען קען דעריבער מיינען, אז זעליג דער מולער טראגט א גאנץ היטעל.

און וואס א טאג נעהנטער צו פסח, ווערט זעליג אלץ וויי-סער און ווייסער, און אנהויב ניסן אז די לבנה איז נאך ניטא און די פינסטערניש אין שטערטעל איז זעהר גרויס, בענענגענ-דיג זעליגען, דערפרעהט מען זיך ממש: פאר דער שיין פון זיין ווייסקייט קען מען זעהן ווי דורכצוקריכען די בלאטע, וואס שפיעלט זיך אין שטערטעל אנהויב ניסן פונאנדער, אז מען קען אין דער פינסטער דערטרונקען ווערען.

און פון פורים ביז ניסן ווארפט זיך זעליג יעדערן אין די אויגען. ער איז דער איינציגער, וואס צייכענט זיך אויס מיט זיין אויסזעהן, און ווען אין שטערטעל, למשל, קיין מאדע, אדער בעסער געזאגט, קיין „מנהג“ ניט געווען דאס קאלכען זיך, און אזא אבגעווייטער ווי זעליג וואלט אהין אריינגעפאלען, וואלט מען נאך איהם געוויס נאכגעלאפען, ווי מען לויפט נאך נאך בעריל דעם משוגענעם, אזוי אבער קוקט מען אויף זעליגס אויס-זעהן, ווי אויף א געוועהנליכע זאך. יעדער שטעדטעלדיגער איד, אפילו א אינגעל, פערשטעהט ווי באלד זעליג איז א מולער און א קאלכער מוז ער אזוי אויסזעהן, ווי דען אנדערש?...

פערשוואונדען פון דער סצענע ווערט זעליג ערב פסח. ניטא זעליגען! און ווען מען וואלט איהם ווי נויטיג געדארפט האבען, וואלט מען איהם בשום אופן ניט געפונען, ווייל אויף דער אר-בייט נעהמט מען איהם שטענדיג פון גאס; וואו זעליג וואהנט ווייסען נאך יחיד סגולה, א פאך שכנים, און דער שמש פון בית-מדרש.

נאך זעליג האט זיין ארבייט אבגעטהאן ביז ערב-פסח און קיינער דארף איהם ניט און ערב פסח מאכט זיך זעליג פסח'דיג, און פסח'דיג מאכען זיך דארף ביי זעליגען געדויערן זעהר

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראָכטוואשען אזוי פיעל לעהם און אזוי פיעל קאלף פון פנים, פון דעם גאנצען גוף. נאָר זעליג ריי-ניגט זיך, ער געהט אין באָד און וואשט זיך דאָרט זעהר לאנג, האַטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באָד רייניגט ער אויס זיינע שטיוועל, אָנווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפער טער אביסעל הויבט ער אָן זיך איבערטהאָן. פארטיג ווערט ער קוים, ווען מען געהט שוין דאווענען און דאָס ווייב זיינס, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „געה שוין, זעליג, אין שוהל, ביזט שוין ריין“.

נאָר זעליגען גלויבט זיך עפעס ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפיץ נאָז איז אין קאלף, אז הינטען איז דער גאנצער יום-טוב'דיגער סורדוט אין ווייסע פלעקען, האַטש ער האָט אין סור-דוט קיינמאָל ניט געארבייט, און ער זעהט זיך נאָך אמאָל ארום, ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אויס ווי א „מענש“. אין בית-מדרש קומט ער צו דער מנחה'דיגער שמונת-עשרה, און ער זעצט זיך אוועק אויפ'ן באנק הינטער דער בימה. דאָס איז די איינציגע באנק, וואָס איז א קהל'שע און וואו „שטערט“ זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, וואָס דאווענען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען און ווילען עפעס פרעגען. זעליג קוקט אויף זיי אויף. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האָט כמעט ביי יעדערן די שטוב געקאלכט...

ער וויל זיי עפעס זאָגען, נאָר ער האלט זיך איין, ניט האָר-בענדיג אייגענטליך וואָס.

— שלום-עליכם! פון וואנען איז א איד?...?

ביים דריטען „שלום-עליכם“ קומט שוין זעליג צו זיך און

מיט א געלעכטער'ל געהמט ער זיי ארויס פון טעות.

— איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אָן זיינע אויגען.

— ניין, הערט ער אז ענטפער, און באלד א פראגע: „ווער

זענט איהר דען?“

— א געלעכטער, כ'לעבעז... איך האב דאך ביי איך די שטוב געקאלכט... זעליג דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפייט דער ערשטער אויס נאך דער ערקלערונג. — וואס עס קענען זיך טרעפען געשיכטען! איך האב געמיינט, אז דאס איז ווער ווייסט ווער, ערשט זעליג דער מולער גאר.

און די אידען ביי דער באנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף איהם. זעליגען פערדריסט וואס ער האט אט די נארישע בעל-גאווה/דיגע בעלי-בתים אויסגע-זאגט זיין יחוס.

— א קריינק זיי אין די ביינער, טראכט ער אין הארצען. גיעחיי וואלטען די „יאָלדען“ געמיינט, אז איך בין טאקי ווער ווייסט ווער!

נאָר יעדעס יאָהר קען זעליג זיך ניט איינהאלטען און זאגט אויס זיין יחוס...

בולקעס.

ביי פריידע, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויף געווען זשערנע, נאָר אזוי ווי דאָס ברויט האָט זי אליין געבאקען און באקען האָט זי ניט געקענט און עס איז שטענדיג ארויס גאָדער טייג גאָדער פערברענט און דאָס עצם מעהל איז געווען שווארץ און זאמדיג, האָבען זיך די זעקס קינדער, וואָס זי האָט פערמאָגט, פאר ברויט ניט געשלאָגען. א בולבע איז געווען שוין א זאך וואָס עס איז כדאי צו מאַכען סקאַנדאַל. און אויף ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז געווען פון א העכערן מין, וואָס הייסט סלאַנקע און איז געווען געשיילט און מיט זאָלץ געקאָכט, האָט זי זוכה געווען אז מען זאָל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ“, גראפן און דאָס גלייכע, טאָמער איז אבער די בולבע געווען פון דעם נידריגען מין, וואָס האָט געהייסען „מאסקווי-קע“, א מין וואסערדיגע, פאר אזא פרי האָט מען זיך נאָר אונטערגעשאַלטען און אויף ניט זעהר הויך.

סקאַנדאַלען זיינען ערשט פאָרגעקומען פרייטאָג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאָר, אז פריידע שלמה'ס האָט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האָט זי פון די פיער פונט מעהל קודם כל געמוזט האָבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאָג. וואָלט טאקי פריידע אויסען געווען די בולקעס נאָר אויף פרייטאָג אליין, וואָלט נאָך געווען ווייזעס איז, דען די פיער פונט מעהל פלעגען אייגענטליך אויסער די דריי חלות, נאָך אַרויסגעבען פון זיך אַכט-ניין בולקעס, אז מען זאָל זיי דארפן קויפן ביי דער בעקערין, וואָלטען זיי

געקאסט צו זעקסערלעך. איז אבער פריידע שלמה'ס א גרויסע פערזאנלעכקייט, באקען באקט זי די בולקעס כלומר'שט אויף פרייטאג, און מיינען מיינט זי אויפ'ן מיטען דער-וואָך... און טאקי אויף דעם קומענדיגען שבת א קוגעל מאכען. פריידע שלמה'ס זאגט, אז א קוגעל פון אן אלטער אָנגעוויקטער בולקע איז פאר מלכים צו געבען — אזא מאכל איז דאָס, א שאַד נאָר וואָס די בולקע דערלעבט נישט אלט צו ווערען. ביז דיענסטאג קען זי די פערבליעכענע עשירות בשום אופן נישט איינהיטען און פון אונז טער די הענד גנב'עט מען זיי ארויס און מען פרעסט זיי אויף — פרעסען זאָלען זיי די ווערים! וואָרים פריידע האָט דען — ווי זי קלאָגט זיך — קינדער? שדים האָט זי, פרעסער, זויפער! און „ער“, שלמה אליין, איז דען בעסער? ער איז אויף א גוטער טרפה'נער האַלד. זי האָט איהם דען וועניג מאָל געכאפט נאָך פאר'ן דאוונען — אזא שניידערוק — קייענדיג בולקע. באַקאָס זאָל איהם ארויס!...

נאָר דאָס איז אבער אלץ געזאָגט בנוגע די בולקעס, וואָס בלויבען אויפ'ן מיטען-וואָך. פרייטאָג אבער איז זי אליין נישט קיין שטיקע-מאמע און נישט יעדען קינד, לויט די יאָהרען, צו שטיקלעך בולקע צום מילכיגען קרופניק, וואָס זי קאכט טאקי לכבוד פרייטאָג. איהם, דעם שפייזער, נישט זי א גאנצע בולקע, נאָר וואָס קלעקט פאר איהם א בולקע? ווי א פערד א צוקער-לעקעך, אזוי זאָגט פריידע, נאָכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פאָר לעפעל קרופניק און בעט נאָך א שטיקעל. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס בעטען איז נאָר אויס געוואָנהייט. פריידע ענטפערט איהם אפילו נישט, אזוי צוקאכט איז זי. סטייטש! א מענש זאָל זיך קיינמאָל נישט אָנעסען! נישט אזוי ניד אבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אלע זייטען: מאַמעלע, נאָך א שטיקעל; מאַמעלע, נאָך איין ביס, און נאָר דאָס יונגסטע זעקס-יעהריגע גאָלדעלע וואָס קען נאָך קיין קוף נישט זאָגען, שפרייט

זיך אויס אויף דער ערד, פערווארפט דאָס קעפעל און שרייט
אין איינע קולות :

— נאָך בולטע !

און פריידע ענטפערט איהם צום גראם :

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר געבען. דאָס הייסט, נאָך

א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פאָרט נאָך א בולטע —
הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פאר פסח באקט פריידע אויף דעם ערב־פסח'דיגען
אַנבייסען די זעלבע פיער פונט ווייצענס; קיין חלות אויף שבת
דארף זי שוין אָבער ניט. עס געהען ארויס א בולקעס 12—13,
זי בעהאלט עס ביז מאַרגען פריה און גיט קיינעם ניט אַ ביסען.
אין דער פריה. ערב פסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באלד פער-

ברענט מען חמץ און מען וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אלע פעהאַרעוועטע פון דעם נעכטיגען
שייערן און כשר'ן אויף פסח, שטעהען ניט אזוי שנעל אויף
און פריידע מוז נאָך אויסשיטען איהר גאנצען רעפערטואַר
קללות.

ענדליך זיינען שוין די אויפגעשטאַנען. שלמה קומט שוין
פון בית־המדרש, וואו עס איז אַן ערב־פסח'דיגער סיום געווען
און ער האָט גענומען דאָרט אביסעל בראָנלעך מיט פערבייסען.
פריידע טרייבט :

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אַנבייסען די בולקעס מיט די
מילך; באלד דארף מען דאָך חמץ פערברענען.

— מיר ווילט זיך גאָר ניט עסען... כ'לעבען — וויצעלט זיך
שלמה, האלב־שכור'לעך... כ'האָב גענומען אַ ביסעל בראָנפּען..

— מיר ווילט זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאמנות ! —
קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער
מיט די בולקעס.

— איך וויל נאָך אויך ניט... זאָגט אַ קינד.

קורץ, עס ווייזט זיך ארויס, אז קיינער וויל אויף צורלהכעם
 ניט עסען. פריידעס אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.
 — איחר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, —
 ווארום איך וועל אייך מיט געוואלט אריינשטאפן.

שלמה געהט זיך וואשען, נאך איהם די קינדער.
 מען שטעלט זיך אלע ארום דער מולטער בולקעס, פריידע
 ניסט אן יעדען צו גאנצע נלאז מילך און סטארעט זיך פריינד-
 ליק צו זיין: זי דארף יעצט זייער טובה.
 — עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייכקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ-
 דער געריהרט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאך א ביסען.
 אבער אז די מילך איז געענדיגט בלייבט נאך אין מולטער זעקס
 בולקעס.

פריידע קוקט אויף זיי פערצווייפעלט.
 — משומדים, עסט! זאל איך ארויס ווארפען זעקס בול-
 קעס?... פרעסט!

— כ'לעבען עס געהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך
 וואלט דיר אוראי צוליעב געטהאן...

— נו, און איחר? — ווענדט זי זיך צו די קינדער.
 די בעסערע, מעהר געהארכזאמע קינדער, וואס ווילען צו-
 ליעב טהאן דער מאמען, געהמען נאך צו ביסען, די ערגערע אבער
 האלטען אין איין טענה'ן:
 — עס געהט ניט!...

עס העלפט ניט פריידעס ניט דאס געמען מיט גומען, ניט
 דאס שילטען: און א פערצווייפעלטע מוז זי א פיער בולקעס
 ארויפטרעגען אויפ'ן בוידעם, וואו עס ערווארט זיי פערשימ-
 לונג און פערדארונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:
 — זאל פון אייך ווערען וואס פון די בולקעס וועט איבער
 יום-טוב ווערען...

נאָר אין האַרץ גיסט זי ערשט אויס אַ זייגער עלף, ווען די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעם, דער חמץ פערברענט און קיין מצה טאָר מען ניט און עס איז אַ שאָד צו עסען — און אַט ערשט דאן איז זיך מישב אַ קינד און מורמעלט אַרויס :
— עס ווילט זיך עסען...

און באלד ווייזט זיך אַרויס, אַז אלע ווילען עסען...
דאָ פעהלען שוין פריידע'ן קללות אויס, און זי מוז קינה לען איהר האַרץ מיט אַ קלאַפּ, און זי רייצט זיך :
— אויפ'ן בוידעם ליגען פיער בולקעס...

און די קינדער הויבען אָן שטארק חרטה האַבען אויף זייערע זינד, וואָס זיי האַבען אין דער פריה ניט געגעסען, נאָר די תשובה איז שוין שפעט. און שלמה אליין, וועלכער האָט זיך שוין אויף גוט אויסגעהונגערט, געהט אַרום אַ האַלבער אַ פסח' דיגער און מורמעלט :

— היינט זיי אַ חכם און טרעף, אַז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

און אַ הונגעריגער ווארט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאָך ערשט העטרווען זיין...

און אַ הונגעריגער נעהמט ער אויף זיך, בלי נדר, אַז איי בער אַ יאָהר וועט ער אויפגעסען אלע בולקעס, איבער אַ יאָהר וועט ער פאר'ן בוידעם ניט לאָזען קיין ביסען.

איבער אַ יאָהר איז אבער וויערער די זעלבע מעשה.

האַט שוין פריידע אמאָל געפרובט באַקען נאָר דריי פונט, איז אויף געבליעבען אַ דריי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האָט פערשאַלטען, ניט אנדערש!...

א דראמא איבער 5 קארטאפעלס.

— וואָס מען קען שוין די קארטאָפּעל אָבוויען? — האָט פריידע געפרעגט מיט א שטארק ערנסטען פנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאן, שלמה דער שניידער האָט גענעהט מיט צוויי פּועלים.

שלמה האָט נאָך אפילו קיין צייט ניט געהאט צו לאָזען די ארבייט, ער האָט נאָך געדארפט איין ארבעל ענדיגען און צו שניידען א פאַר הויזען פאר די פּועלים, נאָך דערהערענדיג דאָס וואָרט קארטאָפּעל, האָט זיך ביי איהם דער „יצר הרע“ אזוי צופלאמט, אז ער האָט גלייך אויסגערופען:

— וואָס פרעגסט דו, נארישע אידענע? אודאי אָבוויען! קארטאָפּעל, אז עס ווערט פערטיג, זייט מען עס אָב. וואָס דען לאָזען איבערקאָכען זיך?...

— אלץ ווייס ער! — האָט פריידע זיך געקרימט.

— וואָס עפּים גוטע קארטאָפּעל? זיי צופאלען? — האָט שלמה געפרעגט, ניט בעמערקענדיג פריידעס קרימעריי...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען! — האָט פריידע ביז געענטפערט.

— נו, חברה! נעמט צו פון טיש, לאָז מען שוין עסען אָנבײַסען! — האָט שלמה געקאמאנדעוועט מיט אַ לוסטיג פייער'ל אין די אויגען.

די „חברה“ וואָס איז בעשטאנען פון צוויי דאָרע בחורים לעד, האָבען פלינק אוועקגעוואָרפען די ארבייט, פונקט ווי זיי וואָלטען עס מעהר צוריק קיינמאָל ניט בעדארפט געהמען, האָבען אוועקגעשטעלט דעם פרעס אונטער'ן טיש און זיינען שוין גע-

ווען גרייט מיט זייערע הונגעריגע מיילער איינשלינגען דאָס, וואָס די „גוטע“ בעל־הבית'טע זייערע, פריידע, וועט זיי דער־לאנגען.

נאָר ביי פריידע'ן איז עס נאָך קענטיג, ניט אין גאנצען פערטיג געווען, זי האָט זיך נאָך געפאַרעט מיט גרויס פערטראָך גענקייט אין אויווען, פונקט ווי דאָרטען וואָלט זי היהנער גע־בראַטען.

אז פריידע האָט שוין מיט גאָט'ס הילף די קארטאָפּעל פון אויווען ארויסגענומען און אוועקגעשטעלט דאָס טעפּעל אויפ'ן פריפעטשיק, האָבען די צוויי פועלים פרייער אָבגעאַטעהעמט; שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט ברייטקייט צוגעגאנגען צום פריפעטשיק, און איידער פריידע האָט נאָך גענומען אבזייען, האָט ער א האפ געטהאָן פון טעפּעל מיט די הענד א צוגעברענטע קארטאָפּעל; די קארטאָפּעל איז אבער זעהר הייס געווען, שלמה האָט זי ניט געקענט איינהאַלטען, און זי איז ארויסגעפאלען פון זיינע הענד אויף דר'ערד.

די צוויי פועלים, וועלכע האָבען צום אָנהויב איהם שטאַרק מקנא געווען און ניט פערנוגען, וואָס ער געהט צו צום טעפּעל געהמען א קארטאָפּעל, האָבען זיך ווי מיט נקמה צולאכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

און פריידע האָט אויפגעפענט איהר מויל און האָט אָנגעהויבען צו שרייען:

— א קארטאָפּעל גע'פטר'ט! טריפה האלז! איינהאַלטען קען זיך דאָס ניט, אזוי ווי איך וואָלט עס געטראָגען פערקויפּען. שלמה'ן האָבען פריידעס קולות קיינמאָל ניט געארט. בפרט ווען עס געהט אין א קארטאָפּעל, און ווען זי האָט שוין די קאָר־טאָפּעל געזייעט, האָט ער זיך מכין געווען וויעדער א האפ טהאָן פון טעפּעל א קארטאָפּעל. נאָר פריידע בעמערקענדיג יעס (אויך האָט פריידע שוין געקאָנט איהם!) האָט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאָן:

— דו לאזט מיר פרעסער, אבויען די קארטאָפּעל, צי
ניט, וואָרום איך שיט אויס באלד דעם טעפּעל קארטאָפּעל אויף
דער'ערד.

שלמה האָט מורא געהאט צוליעב איין קארטאָפּעל פּער-
שפּיעלען די גאנצע, און קוקענדיג מיט אפּעטיט אויפ'ן טעפּעל,
איז ער זיך געגאנגען וואשען.

— איהר האָט, א פנים, מורא פאר הייסע — האָט ביי'ם
וואשען זיך איינער פון די פּועלים, בערציק, געפרובט מאכען א
שמועס וועגען דער אראָכגעפאלענער קארטאָפּעל.

שלמה האָט איהם גאָר נישט געענטפּערט, נאָר מיט א
שארפּקייט אויף איהם א קוק געטהאָן. דער פּועל האָט חרטה
געהאט וואָס ער האָט דעם „בעל הבית אויפגערייצט פאר'ן „אַנ-
בייסען“ און האָט אין הארצען א נדר גענומען קיין זייטיגע זא-
כען מיט'ן בעל הבית קיינמאָל ניט רעדען. „חאפט איהם דער
רוח, הענגט ער זיך אויף!“...

דער „עולם“ האָט זיך געזעצט צום טיש, פריידע האָט פריי-
הער דערלאנגט דאָס ברויט, נאָך דעם האָט זי צוגעטראָגען א
פאָר זויערע אונגערקעס מיט ראָסעל.

— גוט! גוט! — האָט שלמה געלויבט, קארטאָפּעל האָט
ליעב א זויערן אונגערקע, דאָס ליגט אזוי אין דער טבע... גוט—
גוט!

באלד האָט פריידע אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש א גרויסע
לעדיגע שיסעל. דאָס איז געווען א מין דריטער קלונג, אז
קארטאָפּעל געהט! און ווירקליך האָט אין א רגע ארום פריידע
צוגעטראָגען דאָס טעפּעל און האָט מיט גרויס בריה'שקייט
איבערגעקעהרט און אָנגעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה
האָט געקוקט ווי די קארטאָפּעל האָבען פרעהליך איינע נאָך
דער אנדערער געיאגט זיך און געפלויען מיט שמחה און ער
האָט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! א חוואט! נאָר דאכט זיך אז וועניגלעך

א ביסעל! — האָט ער צום סוף געמאכט א בעמערקונג, זע-
הענדיג, אז די שיסעל איז ניט פול.

— עס וועט דיר זיין גענוג צו לעבען! — האָט פריידע
מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האָט די ערשטע קארטאָפּעל גענומען, נאָך איהם
האָבען גענומען די צוויי בלייכע דארע פּועלים, הערציק און
בערציק, און די סעודה האָט זיך פרעהליך אָנגעהויבען. ביי דער
צווייטער קארטאָפּעל איז שלמה אריין אין זיין ראָלע און האָט
פערקאשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט
צו שלינגען. און די צוויי דארע בלייכע פּועלים האָבען ווילד גע-
גלאָצט די אויגען: די קארטאָפּעל איז פאר זיי צו הייס גע-
ווען; ווארטען, וויעדער, זיי זאָלען זיך אביסעל אַבקהלען האָבען
זיי מורא געהאט, אז ר' שלמה זאָל זיי מיאוס ניט אַבטהאָן, און
זיי האָבען געשלאָנגען הייסע שטיקער...

אז שלמה האָט געהאלטען שוין ביי דער זעקסטער קאר-
טאָפּעל, האָט זיך די טהיר געעפּענט, און עס איז אריין אין
שטוב חיענע די שוסטערקע, וואָס האָט געוואהנט געגענאיבער
און האָט זיך געהאלטען מיט פריידע אין קרובה'שאפט. שלמה
אליין, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, האָט אפילו אויך ניט גע-
שטאַמט פון גרויסען יחוס, פון דעסטוועגען האָט ער זיך מיט דער
שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען גע-
ווען מיט איהר און פלעגט זי ניט ליידען.

— וואו איז פריידע? — האָט חיענע געפרעגט קוקענדיג
צום טיש, וואו די חברה האָט „גערײבען“ די סעודה.

— אײך ווייס וואו! — האָט שלמה טרוקען ארויסגע-
ברומט — מסתמא אין קיך!

— אײך בין דאָ חיענע! — האָט זיך געהערט פריידעס
קול פון קיך.

פריידע איז ארויס פון קיך.

— מען דארף אַנקאַרמענען אזא „צעקער“, אזא „פלויע“!

האָט זי זיך געקלאָגט פאר חיענען, רק מען פאַרעמט זיך, ברוד
הושם!

— דו האָסט היינט גאָר געקאָכט אויף אָנבייסען קארטאָ-
פעל — האָט חיענע געפרעגט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען
צום טיש.

— יא, קארטאָפעל, — האָט פריידע געענטפערט ווי מיט
א זיפץ, — איך האָב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע,
א קארטאָפעל, האָט זי ענדליך צוגעלעגט, ווי מיט א האַלבען
מויל.

שלמה האָט מיט כעס א הוסט געטהאָן, און די צוויי פועלים
זיינען בלייבער געוואָרען.

— מען דארף טאקי פערזוכען א קארטאָפעל — האָט חיענע
זיך פרום פערקנייטשט צוגעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האָט זיך גערוועזן א הויב געטהאָן פון באַנק און זיך
צוריק אראַבגעלאָזען, ניט וויסענדיג וואָס צו טהאָן פאר כעס.
— טייערע קארטאָפעל! — האָט חיענע געלויבט, עסענ-
דיג די קארטאָפעל מיט גרויס אפעמיט.

„זאָל איהר באַקאָם ארויס!“ — האָט שלמה אין האַרצען
געשאַלטען.

— גאָר גוטע קארטאָפעל, וואָו האָסטו דאָס געקויפט? —
האָט חיענע אלץ געלויבט און גענומען נאָך איינע.

שלמה האָט א ציטער געטהאָן. ווען ער וואָלט זיך ניט גע-
שעמט, וואָלט ער א חאפ געטהאָן די שיסעל צו זיך און ניט
געלאָזט, נאָר ער איז אזוי שטארק ניט געווען און ער האָט נאָר
זעהר כעס'דיג געהוסט.

— וואוילע קארטאָפעל, יעס צוגעהט אין מויל! — האָט
חיענע אלץ געלויבט און האָט גענומען א דריטע קארטאָפעל.

— „א רוח אין איהר טאטען אריין, וואָס איז דאָס פאר א
העזה!“ — האָט שלמה שטיל געקאָכט. „דעם מוח וועל איך
איהר פלעמען!“...

— מאָרגען, אם ירצה השם, דארף מען אויף קאכען קאר-
טאָפּעל — איך האָב שוין לאנג ניט געקאכט.

— אז מען האָט ניט, קאכט מען ניט, עסט מען ניט —
האָט שלמה געברומט אָהן צוזאמענהאנג, נאָר פאר ווילדען חשק
צו שטעכען דער אָרעמער קצבנ'טע, דער מיאוסער שוסטערקע,
וואָס פרעסט אויף זיינע קארטאָפּעל.

— ניין, ניט דאָס, איך האָב ניט קיין צייט צו שוילען —
האָט חיענע, ניט פערשטעהענדיג שלמה'ס כעס געענטפערט
און האָט גענומען נאָך א קארטאָפּעל.

— „שלעכט!“ האָט שלמה געטראכט און א וואָרף גע-
טראָן א פערצווייפּעלטען בליק צו די צוויי פּועלים, ווי ער וואָלט
זיי געזאָגט: חברה וואָס שווייגט איהר, ראטעוועט! שוין פיער
קארטאָפּעל! — די פּועלים האָבען אבער נאָר נישט פערשטא-
נען און חיענע האָט גענומען א פינפטע קארטאָפּעל. . . .

— דו !!! — האָט שלמה ווילד אויסגעברומט, אז חיענע
איז ארויס, — דו !!! וואָס האָסטו איהר געבעטען עסען
קארטאָפּעל, הא ? „בעל צדקה!“

— איך ווייס, — האָט פריידע, ווי פערשולדיגט געענט-
פערט, מען קען דאָך ניט זיין קיין „חזיר“ — א מענש געהט
אריין, בעט מען עסען, זי דארף דאָך אבער אויף קיין חזיר ניט
זיין, זי דארף דאָך האָבען איהר אייגענע איידעלקייט און ניט
עסען.

— דיינע א קרובה וועט האָבען איידעלקייט! — האָט
שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זיינען טאקי זעהר איידעל! לייבטשי
דיין טייערער פעטער, אז ער קומט א מאָל שבת פרעסט ער אויף
אליין...

— שווייג! — האָט שלמה זיך צעקאכט. דערזעהענדיג
שוין באלד די דעק פון שוסעל און דערמאהנענדיג זיך, אז ווען

די שוסטערין וואָלט ניט אריין וואָלט נאָך מיט פינף קארטאָן
 פעל מעהר געווען — אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...
 — איך האָב מורא פאר דיר טאקי! — האָט פריידע זיך
 ניט אונטערגעגעבן.

בערציק און הערציק האָבען גענומען נאָך צו קארטאָפּעל.
 די שיסעל איז נאָך לעדיגער געוואָרען, און שלמה'ן האָט
 זיך נאָך געוואָלט, אזוי שטארק געוואָלט שלינגען זיי, שלינגען
 אַהן א סוף, און די פינף קארטאָפּעל, וואָס חיענע, די מיאוסע
 שוסטערין, האָט אויפגעפרעסען האָבען איהם רוחען ניט געלאָזט,
 און ער האָט ווידער א ברום געטהאָן:

— דו שווייגסט!?! ... איך פלעט דיר דעם מח.
 — איך לאָך פון דיר! — האָט פריידע זיך ניט געוואָלט
 אונטערגעגעבן.

די שיסעל איז לעדיג געוואָרען, אויף שלמה'ן איז אָנגע-
 פאלען א ווילדער כעס: די פינף קארטאָפּעל האָבען איהם באמת
 געפעהלט און זי לאכט נאָך פון איהם. — זי, וואָס זי האָט אזא
 פרעסערין פאר א קרובה. ער האָט פאר כעס ניט געקענט רעדען.
 ער האָט נאָר געזוכט עפעס אויפ'ן טיש, דאָס הארץ איז
 געווען איבער פול מיט רציחה. פריידע האָט בעמערקט זיין
 רציחה, און עס האָט איהר אויף שרעקליך פערברענט; זי האָט
 אפילו איין קארטאָפּעל ניט פערזוכט, זי האָט קיין צייט ניט
 געהאט, און ער האָט זיך אָנגעפרעסען ווי א פויער און ער שרייט
 נאָך און זי האָט א געשריי געטהאָן:

— גולן דו, פרעסער, שכור!
 — וואו איז די שער? די שער? די שער?! — האָט
 שלמה פאר רציחה געשריען. איך וועל איהר פלעטען דעם מח.
 און די שטוב האָט זיך געהויבען אין דער לופטען..

דער קראנקער פינגער.

ביי זעליגען, א בלאסער אכצעהניעהריגער פועל, וועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאָהר און בעקומט שכירות פופציג רובל א יאָהר מיט קעסט, האָט „אָנגעריסען“ א פינגער און אקוראט יענער פינגער, אָהן וועלכען די נאָדעל קען ניט אויסקומען, מוז איהם נויטיג האָבען. ערב רייסען האָט זעליג קיין יום־טוב דערפון ניט געמאכט. ער האָט אפילו גע־וואוסט, אז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסעניש, וועט ער מוזען פייער'ן, עס העלפט ניט קיין חכמות: ער האָט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה“, אבגעלעגט אויף מאָרגען, איבער־מאָרגען און ווייטער אויף מאָרגען. דעם לעצטען פריה־מאָרגען איז ער אָבער אויפגעשטאָנען מיט א פינגער, וואָס האָט געהאט דעם אויסזעהן פון א גלאָז און מיט א שטעכעניש, וואָס איז איז אין די שפיץ פינגער פון די פיס פערגאָנגען. אז ער האָט גע־דארפט אַנטהאַן דאָס רעקעל און דער קראנקער פינגער האָט זיך פערטשעפעט אין די צוריסענע אונטערשלאַג פון ארבעל, האָט ער זיך שמערצליך פערקרימט און געגעבען א קרעכץ ווי אין דער היים פאר דער מאמען:

— אַי !

דא אבער, ביי'ן שניידער, האָט עס קיינער נישט געהערט און זעליג האָט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען, וואָס צו טהאָן. ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית און פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האָבען דערצו א כח פון א... ער ווייס אלליין נישט וואָס פאר א כח — ער ווייס נאָך, אז ער וועט עס ניט קענען מעלדען.

און זעליג בעשליסט זיך שווייגען, זיצען אן'אנגעטהונע-
נער און שווייגען אין געהאקטע וואונדערן: זאל זיין וואס עס
וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.
די צוויי איבריגע פועלים האבען זיך שוין אָנגעהאָן און
האָבען זיך געזעצט צו דער ארבייט. זעליג האָט אויף זיי גע-
קוקט מיט קנאה. אָט זיינען זיי גליקליכע מענשען, זיי האָבען
געזונדע מיטעלסטע פינגער און וועלען זיך זעצען ביז אָנבויסען
און געהען, און נאָכדעם וועלען זיי זיך „איינרייבען“ די גוטע
קארטאָפּעל מיט די אוגערקעס, מיט דעם טייערן מילכיגען קרופ-
ניס פערזופען און זיך ווייטער זעצען נעהען, ביז מיטאָג; שען און
פיין. וואָס וועט זיין מיט איהם? ...

— וואו איז דאָס זעליג ערגיץ? — קיינעלעט זיך א קול
פון לייווער'ן, וועלכער שטעהט ביי'ן גרויסען טיש און צייכענט
אָן א סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפ איינצונעהען.
— איך בין דאָ... שטאמעלט זעליג, שטעהענדיג אין וויי-
קעל. ווייסט נישט וואָס צו ענדיגען און בלייבט אנשוויגען.
לייווער ווערט נשתומם פון ענטפער, גיט א קוק אין זעליג'ס
ווינקעל און וויצעלט זיך:

— ביזט דאָ? יישר כוחך! ווילסט זיך דורכגעהן אפשר א
ביסעל שפאצירען? אין דער פריה שארט עס נישט. עס וועט
זיך עסען געשמאקער...

— א פינגער רייסט... מאכט זעליג א טריט נעהנטער צום
טיש, און שטרעקט אויס דעם קראנקען פינגער, מיט א מינע פון
א גנב ווען ער איז זיך מודה, אז ער האָט גע'גנב'עט.
— וואָס? דערהערט נישט, אָדער מאכט זיך לייווער נישט
הערענדיג — וואָסער ציעג?

— א פינגער אָנגעריסען, ווי א גלאָז! ווערט שוין זעליג
דרייסטער און האָט א העזה אונטערצורוקען דעם גלעזערנעם
פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שמייעלעט.
ווי גערעדט: נא, האָב פון מיר נחת! ...

— ביזט א חכם! — שרייט אויס לייזער קוקענדיג מיט א דאקטארישען בליק אויפ'ן פינגער — האָסט געפונען א צייט ווען א יום־טוב צו מאכען.

— וואָס קען איך העלפֿען? — פערענטפערט זיך זעליג און שמייכלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאָס איז דאָך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יאָ מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער בייזליך — די ארבעל וואָס דו האָסט צו מאכען, וועלען אבער דערפון ניט ווערען פארטיג.

„גוט אָבגעשפּיעלט!“! — „דאנקען גאָט!“! — טראכט זעליג נאָך דעם בעל הבית'ס ווערטער און וואָלט שוין זיין נאָר צופריעדען, ווען ער וואָלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאלט טען זיך, אז קיינער זאָל איהם ניט זעהן, ער זאָל זיך קענען זיצען שטילערהייד און צוהערען זיך צום וועהטאָג און פאמעלעך קרעכצען: אי — אי...

אזא אָרט איז אבער ניטאָ, סיידען איז קיך: אין קיך קאכט אבער ציפּע אָנבייסען און זי איז ביים קאכען זעהר ביין און וועט איהם געוויס ניט לאָזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב און ווייסט זיך ניט צו וואָס צו כאפּען.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! פרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויף דעם פינגער.

די צוויי פּועלים גיבען אויף איהם א קוק, ווי גערעדט: ברודער! וואָס קענען מיר דיר העלפֿען? ... ווייסט דאָך...

נאָר זעליגען איז זייער בליק ניט וויכטיג; איהם איז נויט טיג פון דעם בעל־הבית א וואָרט... לייזער אבער שווייגט.

— ער מוז זיין אין כּעס! שרעקט זיך זעליג און פרובט פּערגרינגערן לייזער'ס כּעס מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה, עס שנייאט ווי מיט מעסער.

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — ווענדעט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפעטאָרין ביזט דו גאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידיען פאר מיין קעשענע. קרעכצען געה אין בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאָקי... קרעכצען דארף מען ניט. וואו דען טהוט מען זיך אהין? זעליגען פאלט גאָר איין צו זאָנען דעם בעל-הבית, אז מאָר גען וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערען.
— מאָרגען וועל איך מסתמא קענען געהען... שטאמעלט ער ארויס.

— איך בין גליקליך! — ענטפערט לייזער איראָניש.
— ע, דאָס איז שוין אַן עולה — טראכט זעליג — איך קוק ניט וואָס דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט גאָדלען און וויל זיך סטארען מאָרגען געהען און דו — גאָר נישט. ביזט א שלעכטער...

און זעליג בעשליסט, אז ער וועט גאָר ניט בעשטעהן אַן איהם. וואָס שרעקט ער זיך אזוי? א ניים, אז עס רייסט אַן ביי א שניידער-יונג א פינגער, מען געהט אזוי פיעל! א קליי-גינקייט! א פינגער איז דאָך ניט פון אייזען, רייסט ער אַן אַ מאַל, איז וואָס איז דאָס פאר אן אונגליק! עס איז א העזה צו זיין אין כעס! זעליג ווערט שטארק ברוגז: לא די וואָס דער בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך גאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעליג פראַטעסטירט שטארק אין האַרצען קענען בעל-הבית און רוקט זיך אַב מיט האַלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פינגער, בלאָזט אויף איהם און פערנינט זיך אַרויסלאָזען א קרעכצעלע און איז זיך גאָר מחיה... מורא האַבען וועל איך, וואָס? טראכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אָפטער און העכער, און ער פיהלט, אז ער איז גאָר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

גישקשה, אז ער דארף און ער וויל קאן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אויס!...

אין א פאך שעה ארום איז ציפע אריין פון קיך אין שטוב און א פערשוויצטע מיט אונטערנגעקאשערטע עקען פון טיכעל אויף די אויערן, מיט אראַבנגעלאָזענע הענד און מיט א שטרענג גען פנים, האָט זי אָבגעגעבן א ראפאָרט:

— דער אָנבײַסען איז שוין פארטיג! מען דארף גרײטען צום טיש.

זעליג, וועלכער פלעגט אלע טאג דעם ראפאָרט אָבווארטען מיט גרויס אונגעדולד און אויסהערען ניט אַהן פרייד, האָט איצט דערפיהלט זיך ווי פערלאָרען, ער האָט אראַבגע-לאָזט די בליקען צום פינגער, ווי ער וואָלט איהם אן עצה גע-פרעגט:

— קען איר געהן צום טיש עסען? גענעהט האָב איר היינט ניט... ווי זאָגסטו — עס פאסט?

דער פינגער האָט אבער נאָך שטרענגער געקוקט. גלייך א שטארקען שטאָך געטהאָן און גאָר נישט געענטפערט.

זעליג האָט געזעהן, ווי ציפע שפרייט אויס איבער'ן האל-בען טיש א טישטוך, לעגט אוועק א לאבען ברויט מיט א מע-סער און זי לאָזט זיך געהן צוריק אין קיך. וויעדער זעהט ער, ווי די צוויי פועלים איידער זיי געהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט עד לחשבון און קייען מיט אפעטיט. דער שינגער שטעכט איהם וואָס א רגע מעהר, ער איז אן אמת'ער חולה. דער קאפ אפילו טהוט איהם אויך וועה, און דאָך, ווי צו להכעיס ווילט זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאָג, און גאָט ווייסט, צי וועט ער האָבען כח איינזיצען אזוי אויפ'ן בעט און ניט געהן עסען...

צוצוגעהן אבער צום טיש דארף מען האָבען אויך א כח. ווארוזשע געהמט מען איהם? מה דאָך אז ער געהט אויף אין דער פריה א פאך הויזען און פערדינט זיכערע 2—3 גילדען,

זעצט ער זיך עסען ווי אז אַרעם בחור און עסט אלע מאָל וועגן-
גער וויפיעל ער וויל, וויל איהם דאכט זיך אלץ, אז לייזער
קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לוינט איהם צו
האלטען אזא עסער, א פשיטא שוין היינט וואָס ער האָט גאָר
נישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט“ פילט אַן זעליג'ס מח און ער
פערנעסט אויף א וויילע דעם וועהטאָג.

אַט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי
פועלים. זיי קוקען צום קיד-טהיר, פון וואנען ציפּע דארף עפּעס
אריינטראָגען. עס געדויערט עפּעס צו פיעל. לייזער ווערט ביזן
און גיעט א ברום :

— וואָס פאַרקעסטו זיך דאָרטען? דייענע שעהנע מאכלים!
זעליג דערשרעקט זיך פאר'ן בעל-הבית'ס שלעכטען הומאָר. צו-
געהן צום טיש איז איצטער א סכנה. ער זעהט ווי די פועלים,
וואָס האָבען געזונדטע פינגער און האָבען עהרליך דעם גאנצען
פריהמאָרגען געארבייט, ציטערן אויף ווי א פיש אין וואסער,
קויען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט אראַבשלינג-
גען... און זעליג בעט גאָט, אז מען זאָל גאָר ביים טיש פערנע-
סען, אז עס עקזיסטירט דאָ ערגיץ אין שטוב, אויפ'ן בעט ערגיץ,
נאָך א פועל, וואָס מען רופט איהם זעליג... זאָל מען איהם לאָ-
זען זיצען רוהיג, זאָל ער ניט דארפּען בעגענענען זיך מיט לוי-
זער'ס בליקען...

נאָר עס געראַט ניט. אז ציפּע טראָגט אריין די גרויסע
שיסעל מיט קארטאָפּעל און די טעלער מיט די זויערע אונגער-
קעס, ווערט לייזער ווי ווייכער, ער זאָגט מבינות אויף די קאר-
טאָפּעל און עסט מיט גרויס אפּעטיט. זעליג ווארט אויף עפּעס
און דאָס האַרץ ווארפט זיך ווי ער וואָלט ערווארטען דעם בע-
שלום וועגען זיין ווייטערדיגען לעבען.

— וואו איז דאס ערניץ זעליג? — פרעגט פלוצים ציפע, וועלכע זיצט שוין אויף ביים טיש.

זעליג רעכענט ניט פאר איבריג צו געבען אן ענטפער דורך א קרעכץ, און זאל מען שוין דארט ביים טיש ערקלערען וואס מיט איהם איז... ער שטרענגט אָן די אויערן.
— זעליג איז א חולה! הערט ער לייווער'ס איראָנישען טאָן.

— זעליג! — רופט ווידער לייווער.
— הא! — רעדט זעליג שוואך ארויס, און ווארט אויף א איינלאדונג צום טיש...
— פון דעסטוועגען געה צום טיש! — רופט לייווער פון יוצא וועגען.

„פון דעסטוועגען“ — וואס עפעס פון דעסטוועגען — קריטיקירט ער אין געדאנק דעם בעל הבית'ס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, האַטש ער ווייס, אז די נקמה איז א גע- פעהרליכע. יעדע מינוט, יעדער רגע ווערט אין שיסעל וועיני- גער.

— וואס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרעגט ציפע קאלט, ווי איהר געהט די גאנצע מעשה ניט אָן.

— וואס דען? — ענטפערט נאָך קעלטער לייווער — ווע- מען זאל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעליג, געה צום טיש... זעליג גיט א קלער אהין און אהער, אהער און אהין, און ווי ער וואַלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האַבען, געהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפיץ בענקעל און ער הויבט ניט אויף די אויגן.

— לשג איהם אריין אין טעלער'ל א פאָר קארטאָפּעל, ווענדעט זיך לייווער צו ציפען. ציפע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קארטאָפּעלס און זעליג מאכט זיך הארץ

און עסט אויף איינע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאָר קיין אָנגעשניטענע אויפ'ן טיש איז ניטאָ. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל, און ער אליין זאָל נעמען צו זיך דעם לאבען און אַבשניידען האָט ער היינט ניט קיין העז, און ער עסט אָהן ברויט.

— וויין, וויין דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעליג לאָזט דאָס עסען, און האפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער, זאָל זי טאקי זעהן. זאָל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאָגט ציפע און קעהרט גלייך אַב דעם קאַפּ. ער וועט צורייבען א וואָך, אויב ניט מעהר.

לייזער גיט א קרומען בליק אין זעליג'ס ווינקעל. זעליג ווערט צוטומעלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאָך א קאר-טאָפּעל, נאָר אראַבשלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אָנגעלאפען מיט בלוט, אין די שלויפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש וועלטען, ער שטעכט און רייסט און ברייט...

זעליג דערשלינגט ווי עס איז די קארטאָפּעל און א קרעכץ געבענדיג הויבט ער זיך אויף און געהט אוועק צום בעט, און בעשליסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיי-לען וועט ער צום טיש, עסען אפילו, ניט צוגעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאָך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער וואלט אפשר געבראַכען דאָס וואָרט און גענאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל-הבית'טע, קרופניקעס, אָבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר גוטע, צום קרופניק אָבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעליג האָט חרטה, וואָס מיט די פאָר קארטאָפּעל

האט ער זיך נאך מיאוס געמאכט, און ער זאגט זיך אליין
מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהט ניט, עסט מען ניט, ליעגט מען

אין געהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אן וואס א
מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעליג שטארקט
זיך: ער קרעכצט ניט. ער בעשליסט אפילו זיך זעצען צו
דער ארבייט און זאל געשעהן מיט'ן פינגער וואס עס זאל גע-
שעהן: ער מעג איהם אפילו פערליערען: צו אלדי שווארץ יאָהר
מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

דעם טאטענ'ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען“ און א הויז בויען מען. חיים, אן אַרימער טאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משונענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שמענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאָר שטיוועל, אָדער: איך האָב, גאָט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאָר שטיוועל... און זאָגען פלעגט ער דאָס ניט אין א ווייץ — חיים'ען איז ניט געלעגען אין קאפ זיך צו וויצלען, — נאָר אין ערנסט. דערפון קאָן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים'ען איז שווער אָנגעקומען צו מאכען זיך א פאָר שטיוועל. און נישט אָפּט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאַנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאָהר נאָך זיין חתונה, האָט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאָר שטי-וועל. עס איז לייכט אויסרעכנען, אויף ווי פיעל יאָהר עס מאכט אויס א פאָר שטיוועל און צו בעגרייפּען, ווי פיעל לאטעס א פאָר שטיוועל האָט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאָגען, אז ווען עס זאָל זיך ווענדען נור אַן איהם אליין, וואָלט ער געטראָגען א פאָר שטיוועל בי'ן טויט אריין: ווארום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בענעהן מיט א פאָר שטיוועל: ער פערשטעהט ווען די פאָר שטיוועל זיינען דאָרשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאָר „דזיעניץ“, וואָס ער פלעגט קויפּען פאר דער לעצטער קאָפּיקע — און ווי אזוי זיי אכצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער, א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואָס געהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי טאקי אין שטוב: „דעם טאטענ'ס

שטיוועל". בענוצט זיך דאך דאס גאנצע הויזגעזינד, איבערהויפט הערבסט און ווינטער צייט, און דאס איז פאר די שטיוועל גע-ווען, ווי חיים פלעגט זיך ביזן אויסדריקען „אן אמת'ע הריגה"—מען קוילעט זיי ממש אוועק פאר דער צייט! אט, למשל, די יעצר טיגע פאר שטיוועל, וואס ער האט ערשט סך הכל מיט 5 יאהר צוריק געבויט, האבען שוין דריי לאטעס און וואלטען, עס זאל נאך זיין גערוים אין קעשענע און פרעהליך אויפ'ן הארץ, גע-דארפט נויטיג ווי דאס לעבען, א פיערטע לאטקעלע.

מילא, אז דאס ווייב, וואס האט געבעד זעהר צעריסענע שיד, טהוט זיי אן אין דער פריה, ווען חיים שלאפט נאך און געהט אין זיי נאך וואסער, איז א האלבע צרה; ערשטענס איז זי אן „עלטערער מענש" מיט שכל, און ווייס, ווי אזוי מען בע-געהט זיך מיט א שטיוועל (האטש, אייגענטליך, איז דאס א מאנסבילשע זאך...), צווייטענס האט זי טאקי קיין עין הרע אויך א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, און דאריבער שאדט איהר טריט ניט אזוי שטארק. די זעלביגע זאך איז מיט די עלטערע קינדער, וואס האבען אויך געבעד אלע צעריסענע שיד, וואס געעצן און קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאך ארויס אויף דער בלאטיגער גאס. און זיי, וואס געהען זומער-צייט ארום באר-פוס, האבען אויך, קיין עין הרע ניט, גרויסע פוס און פון זיי-ערס א טריט קען אויך אזוי שטארק א שטיוועל נישט ליידען. דאס אונגליק איז נאך מיט ליובעלען, מיט'ן 12 יעהריגען מר-זיניקעל, וואס האט לחלוטין קיין שיד ניט און האט, בערך א קליין פיסעל, און אט זיין פיסעל איז שוין א הריגה פאר'ן שטיוועל....

חיים, וואלט איהם אפילו ניט געלאזט זיי אנטהאן: אין חדר געהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסגעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאדאקעס" (*), וואס זיינען ספעציעל גע-מאכט געווארען צו פערשאנעווען די איינציגע פאר שטיוועל

און יענע שיד פון שטוב, וואס זיינען שוין לאנג אפילו, דאך אמאל ניי געווען... ווילט זיך איהם אבער ארויסגעהן אין מארק אריין, ווען מען וויל גראד שיקען איין עלטערן נאך א האלבען הערינג, למשל:

— ווילסט געהן אין מארק אריין — זאגט איהם חיים כלומרשט ביין, ווארום אין אמת'ן האט ער איהם ליעב — נעה אין די „האדאקעס“.

— אין די האדאקעס! — פערקרימט זיך לייבעל וויינענדיג, — עס איז דאך קאלט.

— קאלט? טא זיך אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— איז שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — א גאנצען

טאג אין שטוב?

— מילא, גיעב איהם שוין די שטיוועל! — מיסט זיך

אריין די מאמע, — זאל דאס קינד זיך אביסעל דורכלופטערן. ער ווערט דאך נעביד פארזעסען.

— ביזט א בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט

אָן, פון דעסטוועגען, אראבצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאך פון רעכטען פוס, ווי עס שטעהט ערגיץ אין א ספר (חיים איז א איד וואס קען לערנען!)

— נא! — זאגט ער ארויס, ווענדענדיג זיך צו לייבעלען

מיט א טאן, אין וועלכען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואס פערשטעהט ניט, ווי גרויס דער קרבן איז,

ווארפט שנעל פון זיך אראב די האדאקעס מיט א שטראהלענדיג געזיכט הייבט ער אָן ארויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס...

דערזעהענדיג אזא ווילדען טעות, ווערט חיים ווירקליך ביין

און, אָהן א ווארט צו רעדען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאר וואס? — פרעגט לייבעל מיט א געקלעמט הער-

צעל. אויסשטעלענדיג אויפ'ן טאטען די פערטרערטע אויגען.

— דערפאר, וואס דו ביזט א גוי. ווי טהוט מען אָן שטי-

וועל? דעם רעכטען אויפ'ן לינקען פוס? ! צעקרימען ווילסטו זיי? !

לייבעל בלייבט שטעהן, ווי א פערשולדיגטער, אהן א ווארט פערטיידיגונג, און אין דער אמת'ן — מיט וואס קען ער זיך פערטיידיגען געגען אזא עולה, ווי ער האט געטהאן? אנטהאן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס!...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (א, די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאל זי!...) און זאגט:

— פון וואנען זאל ער, נעביך, וויסען, ווי מען טהוט אן א פאר שטיוועל? דו האסט א סך פאר שטיוועל איהם געמאכט („געבויט“ ווילט זיך חיים'ען פערבעסערן. נאר ער בלייבט ביים וועלען). די „האדראקעס“ וואס ער טראגט, זיינען איינפיר סיגע.

ביי אזא מין גערעכטיגע פערטיידיגונג ווערט שוין לייבעל שטאלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאס. ער גיט, ווענדענדיג זיך צום טאטען, א געשריי:

— גיעב מיר די שטיוועל! די שטיוועל גיעב אהער!... איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג! האט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף לייבעלען, וואס איז עובר אויף „כבוד אב“ און ער געהט איהם צוריק די שטיוועל, און לייבעלע טהוט זיי שוין אן ווי געהעריג איז.

— אט אזוי! לייבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי לייבעלע מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאלטען און גיט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי געהסטו? קרים ניט די אבצאסען. געה ווי א מענש!

נאר לייבעל הערט שוין נישט! ער האט שוין האסטיג גע-עפענט די טהיר און ער „שוועבט“ שוין, אין די גרויסע שטיר וועל, איבער דער בלאטיגער גאס און איהם דאכט זיך, אז פאר

שמחה האָט ער בעקומען פליגעל.

א קלייניגקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאָהר, נעהט
 אין טאַטענס שטיוועל, אין אזוינע גרויסע! ...
 און פאר גליק, שפּרינגט ער אונטער, האָטש ער ווייס, אז
 פאר די שטיוועל איז עס ווי דער טאַטע זאָגט: „איין אמת'ע
 הריגה“ ...

די אידענע מיט'ן באב.

דער גרויסער טאָפּ באַב, וואָס חייקע די אלמנה, א הויכע דאַרע אידענע מיט גוטע שוואַרצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיעף אראַבגעלאָזטען קאַפֿ־טיכעל— דער גרויסער טאָפּ באַב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפֿען, איז אין די גאסען, וואו זי געהט אום, זעהר א גאנגבארע סחורה; מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באַב ביליג — א קאָפּיקע א מעסטעל; און צווייטענס קויפט זי זעהר גוטען באַב און קאָכט איהם אויס זעהר ווייך. ווער עס קויפט ביי איהר איין מאָל, וועט שוין א צווייטען מאָל זי זוכען. אזא נאָמען האָט איהר באַב! זי זאָל זיין בעזאָנדערס שטאַלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משטיינס געזאָגט, דער גאנצער יחוס פון באַב! אז „ער“ האָט געלעבט און האָט געקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר געווען אביסעל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער גערופען „רביצין“. אוודאי איז „רביצין“ שעהנער, ווי באַב־אידענע... וואָס זאָל מען אבער טהאָן? דארף „ער“ קריגען די סוכאָטע און אוועקשטארבען! מסתמא האָט גאָט אזוי געוואָלט.

אַבער מאַנכע מינוטען פון גדולה גיעט איהר אויף דער מסחר פון באַב, און ניט נאָר גדולה, נאָר אפילו שמחה און נחת.

ווי געזאָגט, האָט זי איהר באַב זעהר לייכט פערקויפט אין די אַרעמע גאסען. ארומגעהן אין די הייזער מיט'ן באַב האָט זי ניט געברויכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונדערער שמחה און גדולה אריינגעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט צוליעב פדיון, נאָר צוליעב נאָר עפעס אנדערס...

אריינגעשענדיג אין דעם גרויסען תלמוד-תורה-הויף, וואס איז ארומגעצוימט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דער-פיהלט, אז איהר לעבען איז נאך ניט אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט און ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבנער-ריסענע אַרעמע תלמוד-תורה אינגלעך, געפינט זיך איינער, אויך אן אַבנעריסענער ווי אלע איבעריגע, און א יתום — דאס איז איהר בערעלע; איהר טהייערער קדיש.

— בערעל! די מאמע מיט'ן באב איז געקומען! הערט זי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערשע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער'ן קאפ-טיכעל שיינען.

— בערעלע! — רופט זי מיט נחת.

און עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צוויי שוואר-צע אויגעלעך און מיט א צווראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער מוטער און לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע! האסט שוין געלערנט? — פרעגט זי מיט ליעבשאפט.

— שוין צוויי מאל! — ענטפערט פאר בערעלען א צוויי-טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדס, און לאזט ניט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א זישט זעהר קלאר, פון פארע דורכגעפייכטען טישטוכעל.

— און ווער ביזטו? — פרעגט חייקע מיט א גוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעס א חבר! — שיסט אויס דער קונדס'ל מיט נצחון, און קוקט אויפ'ן טאפ מיט באב.

— ער שלאגט דיק ניט, בערעל — הא? — פרענט זי בעזארגט.

— ניין מאמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאר איהם שטענדיג אן! — שרייט דער קונדס אויס מיט היץ — ניט אמת, וואס? זאג בערעל!
בערעל שווייגט, נאָר אין זיין שעמעדיגען שמייכלעל שטעקט א בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באָב? — פרענט זי דעם קונדס'5.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוזאמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האָסט דען געלד? — שמייכלעל גוטעהרציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אן עהרליך אינגעל! —
ענטפערט חייקע געריהרט און שיט איהם א פול מעסטעל באָב אין די ביידע אויסגעשטעלטע, דארע און קויטיגע הענדטלעך אריין.

— א דאנק... זאָגט ער ארויס ווי צוטומעלט פאר גליק.
באלד אבער האפט ער זיך, אז מען דאנקט נאָר פאר א מתנה,
ער אָבער נעהמט דאָך בלוז אויף „באָרג“, פערריכט ער זיך:

— מאָרגען בעצאָהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאָפּ רינגלען דערווייל ארום די אלע אינגלעך, וואָס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמאָרגענדיגען „שיעור“. ווער עס קויפט פאר באָרג, ווער אויף באָרג און ווער צום בעטעלט מיט שטומע יתומדיגע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופרידען, און אז זי געהט אוועק טאנצט דער גאנצער תלמוד-תורה-הויף פאר פרייד.

און דער אבגלאנץ פון דער פרייד בלייבט ביי חייקען אויף
א גאנצען טאג. פאר נאכט קומט בערעל אהיים, און זי פרעגט
איהם :

— נו, בערעלע, היינט האט דיר קיינער נישט געשלאָגען?
— די אינגלעך נישט, נאר דער רבי... — ענטפערט בערעל
אומעמינ. דערצו האט שוין חייקע קיין מיטעל נישט. געלד
פאר'ן רבי'ן האט זי נישט און באַב עסט ער נישט — עס שאדט
איהם צום נעזונד.

די מרידה ביי אקדמות.

„שלשה ימי הנבלה“ איז דאָס געשעהן, ווען אויף אונזערע הערצער איז געווען פרעהליך, ווען מיר האָבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואָס מיר וועלען געניסען די דריי טעג, לערנענדיג נאָר צו האלבע טעג און די גאנצע פרייהייט וואָס מיר וועלען געניסען אין די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות און „אסרו חג“...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אזוי שרייט זיך מיר אצונד נישט-וועלענדיג אויס און איך דערמאן זיך אָן דער מרידה, וואָס מיר, חדר-אינגלעך האָבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, גע-מאכט ביי אונזער רבי'ן אין חדר און, וואָס ער האָט איינגע-שטילט, ווי דער שטייגער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, געווען און א גרויסער למדן, דער ערשטער למדן אין שטאָדט. גרויסע אידען מיט בערד האָבען פאר איהם אבשיי גע-האט, און מיר, חדר-אינגלעך, האָבען מורא געהאט. עס איז גע-ווען גענוג, אז ער זאָל זאָגען, דאכט זיך, גאָר שטיל: „נעהמט די גמרות“, אז אונזערע הערצער זאָלען זיך אָנהויבען ווארפען פאר שרעק.

יא, א גרויסער למדן איז ער געווען. מיר האָבען עס גע-פיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, און דערהויפט דעם פרס „מרובה“. אין „מרובה“ האָט ער געוויזען גרויסע קונ-צען. ער פלעגט אויף איין ריש-לקיש'ן אבשטעהן גאנצע שעה'ן, אזוי די תנאים א גאנצען נאָכמיטאג צייט און פלעגט זעהן זיי אלעמען אויסגלייכען, אבשלאָגען אלע קשיות, נישט דערלאזען

צו גרויסע מחלוקות, און וואו עס פלעגט האלטען שמאל, פלעגט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיה", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאך און נאך, ביז ער פלעגט ארויס ווי א העלד, א בעזיגער און פלעגט א וויילע אברוהען, גלעטענדיג דאס שפיציגע בערדיל...

און מיר, חדר-אינגלעד, האבען געמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז גאר אין דער גאנצער וועלט נישטא און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאג צו טאג גע-וואקסען.

אגב פלעגט ער נאך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאפ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפ פלעגען מיר שטארק, שטארק פראטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאגט ער אונז, 12—13 יעהריגע אינגלעד! א שאד נאר, וואס פראטעס-טירען פלעגען מיר אלע אונטער די אויגען, געהענדיג מיט צור-קלאפטע זייטען, צופאטשטע באקען א היים; אין די אויגען דעם רבי'ן האבען מיר קיינמאל די העזה און דעם שכל ניט געהאט צו פראטעסטירען. און עס איז טאק שווער געווען: געה פראטעס-טיר קענען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האט טאקי קיין פנים, חוזק וואלט מען פון אונז געמאכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאטע, וואס האט פאר מיר געצאהלט 20 קערבליד א זמן — און געצאהלט גוט, אלע חודש 4 קערבליד — אז מיין טאטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאל מיט אונז שלשת ימי הנבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו געהן אין דער פריה אין חדר און זאג ארויס מיין טאטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאטע האט געהייסען, איהר זאלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

— אקדמות גאר... — האָט דער רבי זיך ווי א קרים גע-
טהאָן, — וואָס דארפט איהר אקדמות?...

— דער טאַטע האָט געהייסען... האָב איך זיך געהאַלטען
ביי מיינס, וויסענדיג, אז מײן טאַטע איז ביים רבי'ן א גוטער
בעל הבית.

— גו, מילא, אז דער טאַטע וויל אקדמות, זאָל זיין אקדמות,
מהיבא תיתי — האָט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און
דער רבי האָט געשיקט די תלמידים, וואָס וואָהנען נאָהנט פון
חרר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געוואָרען לעבעדיג, די אינגלעך האָבען זיך מיט
געפילדער ארויסגעריסען פון טיש און ארויסגעכאַפט זיך אויפ'ן
נאָס, פון וואַנען עס האָט זיך געהערט דער פרעהליכער אויס-
געשריי : אקדמות!...

— אקדמות! — האָט דער רבי געברומט, ווי דאָס וואָרט
„אקדמות וואָלט איהם עפעס גערייצט...

באַלד האָבען די פיער אינגלעך געבראכט די שבועות'דיגע
מחזורים, דער רבי האָט די מחזורים בעטראכט מיט קרומע
בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען א מחזור פאר זיך...

ער האָט געקליעבען עטליכע מינוט און האָט עפעס געזוכט.
נאָר דאָס, וואָס ער האָט געזוכט האָט ער נישט געפונען, ווייל
ווי עס האָט זיך שפעטער ארויסגעוויזען, האָט נעביד אונזער רבי,
דער למדן, געזוכט א מחזור מיט „עברי-טייטשט"... מיט א כעס
האָט ער גענומען דאָס מחזור וואָס יאָשקע-חייקעלס האָט גע-
בראכט מיט די פירושים „מטה לוי", „בית לוי" און „מעשה
אורג" — דאכט זיך גענוג פירושים, נאָר דער רבי האָט געבענגט
נאָך א פיערטען, ווייבערישען פירוש — נאָך א ביסעלע „עברי
טייטש"... ער וואָלט גאָר גענעזען געוואָרען... עס פערשטעהט
זיך, אז דאָס האָב איך ערשט שפעטער מיט די איבעריגע
תלמידים פערשטאַנען...

— נו, נעהמט, געפינט אקדמות! — האָט ער מיט אונגעוועהנליכען כעס א קאמאנדעווע געטהאָן.

איך ווייס נישט, צי דערפאר וואָס מיר האָבען זיך געפיהלט שוין האלב פרייע אינגלעך, צי האָבען מיר זיך געשטויסען, אז דער רבי אונזערער, דער למדן, האָט מורא פאר אקדמות'ס מאָד-נעם תרגום — אזוי צי אזוי — די מורא איז עפעס פון אונז אין גאנצען אראָב און מיר האָבען זיך פאר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא

אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט און געווארט, אז דער רבי זאָל אונז „מייטשען“. דער רבי אבער האָט זיך אריינגעקוקט מיט דאָס גאנצע בערדיל אין „מטה לוי“ און האָט געזוכט עפעס דארטען, געזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האָב איך זיך אָבגעשטעלט — פער-מייטשט אונז...

— זאָנט, קינדערלעך, ווייטער... זאָנט... — האָט דער רבי פון אונטער „מטה לוי“ ווייך ארויסגערעדט...

דאָס ערשטע מאָל האָבען מיר דערהערט פון אונזער ביזנעס רבי'ן דאָס וואָרט „קינדערלעך“, דאָס ערשטע מאָל האָט זיין קויל אזוי ווייך געקלונגען.

דאָס האָט אבער נישט געווירקט, מיר האָבען אלע ווי אין געדאנק „יד אחת“ געמאכט נישט ריהרען זיך פון אָרט, וואו ער וועט אונז נישט איבערמייטשען יעדעס וואָרט בעזונדער.

— נו, רבי! — האָט שוין נאָך א תלמיד געמאָהנט א ביי-סעל מיט עזות — פערמייטשט!...

דער רבי האָט ארויסגענומען דאָס בערדיל מיט די אוי-גען פון „מטה לוי“ און האָט קוים ארויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אָן, מילין — ווערטער,

ושריות-שותא... נו, זאָנט, קינדערלעך, ווייטער... האָט זיך דער רבי געבעמען און האָט געווישט דעם שטערען...

מיר האבען אויסגעשאסען א געלעכטער, פאר וואס מיר
וואלטען אין אן אנדער צייט בעקומען א שעהן ביסעל פעטש און
האבען גענומען ווייטער זינגען:

גוי' אלז רוקיע קני כל חורשתא.

— רוקיע — די הימלען! — האט דער רבי אונז דאס
ווארט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאגט, קינדערלעך, זאגט, דער טאג שטעהט נישט,
מיר דארפען נאך לערנען רות אויף, היינט איז דאך בלויז א
האלבער טאג... נאך מיטאג פריי!...

דאס ווארט „פריי“ האט דער רבי געדריקט,
ווי ער וואלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אז
מיר זאלען ניט בעטען „פערטייטשען“. פון איין זייט
האט ער געווינקט, פון דער צווייטער זייט האט ער דערמיט
נאך ערגער געמאכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאס ווארט
„פריי“ האט זיך אונז פערוואלט לוסטיג מאכען איבער אונזער
בייזער רבי'ן און יעדער תלמיד פלעגט אלע וויילע אן אנדער
ווארט פרעגען:

— וואס טייטש כלול גפי?

— וואס טייטש באדישתא?...

— וואס טייטש מרשותא?...

און נאך יעדער פראגע פלעגט זיך גלייך הערען א שאס
פון מויל — א הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האט מוטחלאז געווישט
דעם קאלטען שווייס פון שטערן, צוויי ווערטער פלעגט ער אב-
טיישען, צעהן דורכלאזען און פלעגט זיך בעטען אליין:

— זאגט קינדערלעך, זאגט! באלד דארפט איהר שוין

געהן פריי, און איהר האט נאך קיין רות נישט געלערנט...
און מיר זאגען ווייטער און שטעלען זיך אב ביי שווערע
ווערטער, און שלעפען דעם רבי'ן פון „מטה לוי“, אוו ער זוכט
„ראטונאס“ און קען נישט געפינען...

ענדליך, אז מיר האלטען שוין אריינגעפאָהרען אין האַלב „אקדמות“ פאלט דער רבי אויף א פלאץ (קוין נאר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אָן מיט זיין שמענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, גענוג! דאָס וועלען מיר „קאָנטשען“ מאַרגען; איצט נעהמט געפינט רות...

ווי פון הימעל אַראָבעפאלען פיהל איך זיך נאָך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אזא פרעהליכעם שפּיעל? ... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דארף קאָנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קוין נאר נישט און בונטעוועט א צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קוין נאר נישט און בונטעוועט א דריטען, ביז אונזער גאנצער חדר צובונטעוועט זיך און אלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאָנטשען אקדמות!!!

— קאָנטשען אקדמות!!!

— קאָנטשען אקדמות!!!

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזערדיגע שטילע, געהאַרזאמע חדר אינגלעך, האָט זיך אין גאנצען פערלאָרען. זיינע אויגען האָבען זיך מיט בלוט אָנגע-גאַסען, די באקען זיינען ווי איינגעפאלענער געוואָרען און ער האָט זיך אין גאנצען געטרייסעלט, נישט וויסענדיג וואָס צו טהון, ווי איינצושטילען די מרידה און ער האָט קוים געקענט זשיפען:

— רות, זאג איך אייך! ... רות! ...

— אקדמות! אקדמות! האָבען מיר זיך געהאלטען פעסט...

.

דער סוף פון דער מעשה איז פאר אונז טרויעריג געווען. דער רבי, ווי א צוריצטער האָהן, איז ארויסגעלאָפּען פון חדר און

אין א האלבע שעה ארום איז ער געקומען מיט דריי בעלי בתים —
 דריי טאטעס — און האָט גערעדט:
 — דאָס ערשטע מאָל טרעפט מיר אזא מעשה! דאָס ערש-
 טע מאָל!...

— אזוי גאָר קינדער, איהר שלאָגט א רבי'ן? ... — האָט
 איין בעל הבית רוהיג זיך אָבגערופען — פיין! פיין! פיין!
 נישטאָ וואָס צו רעדען!...

דער רבי האָט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און
 כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראף האָט ער אויסגעטראכט
 אויף אונז א בלבול, אז מיר האָבען איהם געשלאָגען.
 — נו, וועט איהר, הייסט דאָס, מיר העלפען? — האָט
 דער רבי זיך געווענדט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האָבען די בעלי בתים, ווי אין איין
 קול געענטפערט — מען דארף זיי „קאטעווען“, אז בלוט זאָל
 שפּריצען!...

קיין בלוט האָט אפילו נישט געשפּריצט, מען האָט אונז
 מיט רחמים געגעבען נאָר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אבער
 האָבען אונז וועה געטהאָן, שטארק וועה געטהאָן! אזוי, אז די
 פאָר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט איינגעגאנגען און מיר
 האָבען גענומען אויף זיך דאָס צווייטע מאָל מאכען די רעוואָלר
 ציע מיט מעהר שכל!...

אויפ'ן בידעם.

איינע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייווער'ל א זעקס-יעהריג אינגעלע, האט געשטרעבט, איז געווען דער בור-דעם פון דעם איינשטאָקניגען שטיבעל, וואו זיין טאטע-מאמע האָבען געוואָהנט. ווי א פאָעט ציהט צו די וואַלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האָט לייווערלען געצויגען צום בור-דעם. אבער פונקט ווי די וואַלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמעגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאָעט, אזוי איז צו הויך געווען און נישט דערגרייכבאר פאר לייווער'לען דער בידעם.

און געצויגען צום בידעם האָבען לייווער'לען א סך זאכען. דאָרט אויפ'ן בידעם, ווייסט לייווער'ל, געפינען זיך די פסח'די-גע כוסות, צווישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... וויעדער געפינט זיך דאָרטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואַלטען איהם זעהר גוט צונאָך געקומען, ווען ער זאָל זיי אויסרייסען. ער וואַלט באלד אנ'עושר, א „מיליאָנער" פון קנעפלעך געוואָרען און אלע חברים פון דער גאס וואַלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, ווייסט לייווער'ל זיכער, אז דאָס צובראָכענע וועגעלע ליגט אויך אויפ'ן בידעם. ער האָט אליין געזעהן, ווי מען האָט עס אמאָל ארויפגעטראָגען און פון דאמאָלט אָן האָט זיך זיין בענקשאפט צום בידעם פערגרעסערט. היינט וויפיעל זאכען ליגען דאָרט, וואָס ער ווייסט נישט! און דאָס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בידעם, ווער ווייסט וואָס פאר א בילד עס וואַלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, ווען ער

וואָלט נאָך אַריבערגעטראָטען די שוועל פון דעם בוידעם....
מיט שטרעבען צום בוידעם אליין איז לייווער'ל נישט
אַבעקומען.

נישט איין מאָל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף
דעם האלב-צובראַכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאקע
קריכען: נאָך אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפּ
פלעגט זיך דער לייטער נעהמען שאַקלען און א דערשראָקענער
פלעגט ער אראָבפליהען, אַבלענענדיג זיין נסיעה אויף א צוויי-
טען מאָל, אז ער וועט גרעסער ווערען, און וועט ניט אזוי מורא
האַבען.

אייןמאָל, אין א שענעם העלען מיטען טאָג האָט לייווער'ל
דערהערט ווי די מאמע רופט איהם:
— לייווער'ל, ניכער!

ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך די
טאטע-מאמען, דערשראָקען און בלייב.
— וואוהין? — האָט לייווער'ל אויך דערשראָקען גע-
פרעגט.

— אויפ'ן בוידעם, מיין קינד.
„אויפ'ן בוידעם!“ האָט איהם אַבעקלונגען אין קאָפּ, עס
קען נישט זיין! און ער האָט וויעדער, שוין אין גאנג, איבערגע-
פרעגט:

— וואוהין?

— קום מיין קינד, קום — אויפ'ן בוידעם.
ניין, ער האָט טאקי קיין טעות נישט געהאט. מען נעהמט
איהם טאקי אויפ'ן בוידעם. אַט שטופט איהם דער טאטע אונ-
טער אויפ'ן לייטער... אַט איז ער שוין טאקי אויפ'ן בוידעם,
דערלעבט!

אַבער וואָס זאָל דאָס בעדייטען? אפשר אזא יום-טוב. יאָ,
געוויס אזא יום-טוב. עס איז טאקי א מאָדנער יום-טוב, אבער

פארט א יום-טוב; און לייווער'ל דערמאָהנט זיך אַז נאָך מאָדנע יום-טובים, ווען דער טאטע עסט א בייגעל מיט אַש, ווען מען שאַקעלט א לולב, ווען מען בעט אויס די שוהל מיט היי, ווען מען געהט צום טייך און נאָך אזוינע יום-טובים.

„יא, דאָס איז געוויס אזא יום-טוב“, בעשליסט ער פעסט און עס געפעלט איהם.

און נאָך מעהר זיכערער ווערט ער אין דעם יום-טוב, אז ער וויל עפעס זאָגען און דער טאטע מאכט איהם צו דאָס מויל און שעפטשעט איהם צו:

— שטילער, מען טאר נישט רעדען.

ווי באלד אז מען טאר נישט, איז דאָס געוויס א יום-טוב.

יום-טוב טאר מען טאקי א סך זאכען נישט טהאָן...

באלד דערהערט ער פון דרויסען קולות...

— אוי מאמע, מען שרייט! — זאגט ער און וויל צוגעהן

צום פענסטעריל א קוק טהאָן.

נאָר די מאמע און דער טאטע שלעפען איהם צוריק און לאָר

זען איהם נישט געהן, אוועקלעגענדיג איהם נעבען זיך.

עפעס א מאָדנער יום-טוב, ווערט לייווער'ל נישט צופריי-

דען און קוקט מיט רונזא אויפ'ן בוידעם, וועלכער האָט ביי

איהם פערלאָרען זיין גאנצען חן, און עס ווילט זיך איהם אראָב,

אראָב...

נאָר אויף דער גאס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאָמעריי

ען ווי פון טויענדער לויות...

דער קליין רעדלער'ל.

דער חשק צו רעדלען האָט זיך ביי יאָסלען דערוועקט זעהר פריה. אז ער איז אלט געווען זעקס יאָהר, פלעגט ער שוין געהן מיט דער מאמען אין „פאָדריאד“, ווען מען האָט געבאקט זייערע מצה און מען האָט איהם געמוזט געבען האָטש איין מצה אב-רעדלען, עס פערשטעהט זיך, אז די דאָזיגע מצה איז געווען א צוריסענע. א גע'פטר'טע, עס האָבען זיך פון איהר ממש שטיק-לעך, פאסען געשלעפט, אויסער דעם האָט זי אין אוווען שטארק געבלעזעלט און דער זעצער, אזוי אויך א גרויסער כעסן האָט זיך צושריען: „גולנים, וועמען לאָזט מען דאָס צום בלעך“... אָבער א „סאָלאנט“ האָט שוין אפילו דאמאָלט דער „סטאַרשי“ רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאט וועט ווען עס איז זיין א זעלטענער רעדלער, האָט ער זיך געווענדעט מיט אן אווטאָריטעטען-טאָן צו זיין העלפער.

און דער „פאָמאָשטשניק“, וועלכען עס האָט אפילו ניט אזוי שטאַרק געשמעקט צו האָבען א קינפטיגען קאָנקורענט, האָט אָבער אויס אכטונג און מורא פאר'ן „סטאַרשי“ מודה געווען: — יא, עס ווייזט אויס...

נאָר די מאמע יאָסעל'ס וואָס איז דערביי געשטאַנען, האָט איהם אָנגעשלעפט פון בלעך און מיט גרינג-שעצונג געוואָנט:

— זאָל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאָס האָט שוין אי דעם „סטאַרשי“, אי דעם „פאָמאָש-טשניק“ פערדראָסען, און דערפאר האָבען זיי בשום אופן ניט געגעבען יאָסעל'ען נאָך א מצה אָברעדלען...

אבער צערייצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאסעלע שוין ניט אָבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האט ער האַטש געהאלטען אין האנד א רעדעל מיט א קאטשעלקע און געאיבט זיך אויפ'ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלעגט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאן מיט'ן רעדעל איבער אן אָבגערעדעלטער מצה, אויף וואָס דער „סטאַרשי“ פלעגט איהם גוט־מוטהיג בעמערקען.

— מע טאָר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאסעלע'ן געווען, ווען זייער מצה האט זיך געבאקט, מיט א בעל הבית'ס א קינד קען מען ניט איינ־רייסען... אז די מצות האָבען זיך אבער אָבגעבאקט, און די מאמע איז אוועק א היים, נאָר יאסעלע, ניט קעגענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האט זיך שוין דער „סטאַרשי“ מיט איהם אנדערש בעגאנגען. די רעדעל מיט דער קאטשעלקע האט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפעטער א ווילע האט ער איהם אפילו געטריבען פון בלעך:

— געה אינגעלע, אהיים. געה געזונדטערהייט...

און נאָך שפעטער, אז יאסעלע פלעגט זיך וויעדער צורוקען און קוקען מיט דאָרשטיגע בליקען אויפ'ן רעדעל, האט איהם שוין דער „סטאַרשי“ מיט'ן האנד אָבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט געקן מיט גוטען, וועסט דו קריגען ארויסגעוואָרפען.

און יאסעלע איז א פערשעמטער ארויס מיט אן אראָבגעלאָז־זענעם קעפּעל פון פאָדריאד.

יאסעלע איז אבער ניט אראָבגעפאלען ביי זיך. די גאס, וואו זיין טאטע־מאמע האָבען געוואָהנט, האט פערמעגט נאָך פאָד־ריאדען. און אויף מאָרגען נאָך האלבען טאָג, ווען ער איז פריי געוואָרען פון חדר, איז ער שוין געשטאנען אין א צווייטען פאָדריאד. דאָרטען איז געווען א רעדלער אן עלטערער איר, וואָס האט זיך גע'גט מיט דער ווייב, ווייל ער האט קיין

קינדער ניט געהאט, און ער האט יאסעלען צוגענומען, ווי א טאטע.

— איך זעה, אינגעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט ליעבשאפט געווענדעט — אז דו ווילסט „קענען“... און אז מען וויל „קען“ מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

און יאסעלע איז שוין פון דעם דאזיגען אידען און פון דער בלעך ניט אָבגעטראָטען און ער האט טאקע געכאפט פון צייט צו צייט א רעדעל אין האנד און געפיהרט איבער די מצות, וועלכע דער איד פלעגט נאך דעם אליין איבעררעדלען און זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צורדיקען... שטייפער... אָבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואָלט שוין יאסעלע א גליקליכער געווען, דארף זיך אָבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע און וועלען צורשטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואָס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור'על וויל ווערען א מענש; וויל זיך עפעס אויסלערנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כאַפּענדיג זיך, אז יאסעלע ווערט פערפאלען גאנצע שעה'ן, הויבט איהם אָן צו זוכען און „פאקט“ איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פון יונגערע און עלטערע ברידער און שוועסטער, וואָס פּערגינען ניט יאסעלען דעם נחת...

— א דו, שייגעץ! — שרייט דער טאטע, ווען יאסעלע'ן ברענגט אַן עלטערער ברודער אָדער די מאמע אהיים פון פאָדריאד, וואו ער האט ניט נאָר די רעדעל, נאָר אויף די נשמה געלאָזען — א, די יורקע! וואָס טהוסטו דאָרטען אין פאָדריאד צווישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פון א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שייגעץ דו... דיון פוס זאָל דאָרט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אַראָבשינדען...

און יאָסעלע האָט געבאָד געמוזט אַבוואַרטען א טאָג און
ניט אריינגעהן אין פאָדריאד; אבער אויף איבערמאָרגען איז ער
שוין וויעדער געווען, געשטאַנען געבען בלעך מיט א רעדעל
און קאטשעלעך אין האַנד און מיט גרויס פערגניגען אויסגע-
הערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלעך:

— מוכטחני, יונגעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלעך ביי

אידען...

— אַט דאָס איז טאקי א גוטער איד, — טראכט דאמאָלס

יאָסעלע — אַט ער וואָלט געווען א גוטער טאַטע... האָט ער
דוקא קיין קינדער ניט.

און יאָסעלען האָט זיך געדאכט, אז גאָט פיהרט ניט ווי

מען דארף די וועלט...

א סך רדיפות און פערפאַלגונגען, א סך מסירות האָט יאָ-
סעלע איבערגעטראָגען אין א גאנצע רייהע פון יאָהרען אין דער
צייט פון די פאָדריאדען. אבער דער „טאַלאַנט“ זיינער האָט זיך
פאר קיין זאך ניט אָנגעשראַקען. צו צוועלף יאָהר איז שוין יאָ-
סעלע אנערקענט געוואָרען פון אלע רעדלעך אין די פאָדריאדען.
זיי האָבען געזאָגט, אז ער וואקסט א רעדלעך איינער אין דער
וועלט און ווען ער וואָלט געהאט א ביסעל מעהר כחות, וואָלט
מען איהם שוין געקענט אַנטרויען א בלעך...

די דאָזיגע קלאַנגען זיינען דערגאנגען צו דעם טאַטענס
אויערן. דער טאַטע, וואָס האָט אזוי פיעל געשטערט יאָסעלען צו
ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאַלאַנט, האָט ענדליך געמוזט, ווי-
לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמעל טהאָן:

— וואָס מען קען, שארט נישט...

און יאָסעלע האָט שוין פון יענעם טאָג אַן פראנק און פריי

בעזוכט אלע פאָדריאדען אין גאס און האָט זיך פערפאַלקאָמט
אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלעך האָבען איהם מיט גרויס

רעספעקט אויפגענומען און פלעגן איהם די בעסטע רעדעל
אונטערטראגען.

— נא, אָט האָסטו די דאָזיגע רעדעל — האָט זיך צו
איהם איינמאל געווענדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף
א שעה...

ביז אהער פלעגט מען יאָסעלען נאָר געבען א רעדעל
אויף העלפען. לאָזען איהם אליין מיט'ן „פאָמאָטשניק“ האָט
מען נאָך נישט געוואגט. פון דער דאָזיגער נייער פאָרלעגונג איז
יאָסעלע אָפּיציעל אנערקענט געווארען אלס א רעדלער, אויף
וועלכען מען קאָן זיך פערלאָזען. שטאַלץ און גליקליך האָט ער
זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטארשי'ס אָרט ביים בלעך
און איז די אויערן האָבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענס
ווערטער פון אמאָל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער ארום איז יאָסעלע בעל מצוה געוואָרען.
— זאָלסט וויסען! האָט איהם דער טאטע געזאָגט, אז
פון היינט אָן וועסט דו שוין א איד, דארפסט זעהן פיהרען
שטאט... עס קען זיין, אז דו וועסט אפשר דארפען פאָהרען אויף
זומער לערנען אין דער פרעמד... שווערע צייטען.. קיין פרנסה
נישטאָ... עס געהט א פסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאכען
ווייסט דו נאָך נאָר נישט...

די דאָזיגע ווערטער האָבען יאָסעלען א גאנצען ווינטער
געגעבערט אין קאָפּ. עפעס האָט זיי דער טאטע ארויסגעזאָגט,
נישט ווי זיין שטייגער; מיט א בייזקייט, דאכט זיך, אָבער מיט
א געבראָכענקייט, מיט א געבעט. יאָסעלע האָט עס דערפיהלט
און ער האָט גענומען אויף זיך פון היינט אָן נישט נאָר מורא האָ-
בען, נאָר אויך האָלט האָבען דעם טאטען... און טאקי העלפען
איהם.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האָט ער געוואַרט אויף נאָך פורים, ווען די פאָדריאדען וועלען אָנהויבען צו באַסען מצות. ער וועט זיך פערדינגען פאר א „פאָמאָשניק“ און דאָס געלד וועט ער אָבעבען דעם טאַטען... אין נאנצען דעם טאַטען. וועט איהם דער טאַטע קויפען א היטעל, ייז רעכט; ווען ניט, וועט ער זיך בעגעהן מיט דער אלטער...

— טאַטע! — האָט זיך יאָסעלע נאָך פורים געווענדעט צום טאַטען — איך וויל היינטיגען פאר פסח רערלען מצה פאר געלד... וועסט לאָזען?...

דער טאַטע האָט פערקנייטשט דעם שטערן, אָנגענומען מיט ביידע הענדר די באָרד, געברומט עפעס אונטער'ן נאָז און אָבערופען זיך:

— וואָס איז שייך — צי איך וועל לאָזען... אוראי איז דאָס עיט אזוי שעהן... עס איז ניט קיין שטאַט... שטעהן צווישען נויבער ביז 12 א זייגער ביי נאכט... איך רעד שוין נישט, וואָס דאָס איז שווער... נאָר אויב דו ווילסט, וואָלט צוניץ געקומען, וואָלסט זיך געמאכט א גארניטורעל...

די מאמע האָט אָנפאנגט ניט געוואָלט הערען: — פון איהם וועט דאָך א תל ווערען, — האָט זי גע'טענה'ט — וועה איז מיר...

יאָסעלע האָט זיך אבער איינגעשפארט, געזאָגט אז רעד-לען איז זעהר גרינג... „אלץ וואָס אויף רעדער“ — האָט ער ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס געהט אליין“.

און יאָסעלע האָט זיך פערדונגען פאר א רעדלער אין דער צווייטער גאס. אזוי האָט דער טאַטע געפאָדערט.

— זאָלען דאָס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואָך נאָך פורים איז שוין יאָסעלע געשטאַנען ביי יענקל שרה'ס אין פאָדריאד אָהן א רעקעל, נאָר אין ארבע כנפות מיט

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד און האט גערעדעלט א מצה נאך א מצה. פון דעם שטאלץ און גליק, וואס ער האט איבערגעלעבט אין די פריהערדיגע יאָהרען ביים רעדלען, איז שוין מעהר קיין שפור ניט געבליעבען. איצט האט פערנומען דעם אַרט דער געדאנק, אז די צעהנרובעלדיגע, וואס ער וועט פער-דיענען, וועט ער אוועקגעבען אין גאנצען דעם טאטען.

און דאס האט איהם געגעבען כחות צו שטעהן ביז 12 א זייגער ביי נאכט און רעדלען א מצה נאך א מצה...

מיינע ערשטע האנאָראַרען.

(פון אַ שריפטשטעלער'ס עראינערונגען)

מײן ערשטער האַנאָראַר איז געווען נײַט בעזונדערס גרויס:
א צווייער פאַר אַ ליעד.

דערפאַר אָבער איז דער צווייער געווען זיכער: וואָרים נײַט
פון אַ רעדאקציע האָב איך דעם צווייער בעקומען, נאָר פון מײן
באַבעז...

מײן באַבע האָט געצאָהלט עהרליך! איהר קאַנט אודאי
מײנען, אז מײן באַבע איז געווען אַ רעדאקטאָרין פון אַ אידיש-
שער צייטונג. וועט איהר אַ טעות האָבען. מײן באַבע, אַ פשוט'ע
קרעמעריין, האָט מיט ליטעראטור קיין מגע ומשא נײַט געהאַט
(דערפאַר איז זי טאקי געווען אַ וואוילע אידענע!). זי איז
סתם געווען אַ ליעב־האַבערין פון גראַמען און זי איז געווען די
איינציגע, וואָס האָט אנערקענט מײן טאַלאַנט אין יענער צייט.
איך בין דעמאָלט אלץ געווען אַ יאָהר צעהן-עלף...

מײן טאַטע האָט נײַט געטאַרט וויסען, אז איך שרייב;
ערשטענס איז ער דעמאָלט געווען געגען זשאַרגאָן און צוויי-
טענס האָט ער בעסער געהייסען לערנען!

— ליעדער! — האָט ער געזאָגט — זאָלען שרייבען גרע-
סערע מענשען פאַר דיר, עלטערע אידען...

דאָס האָט ער געמײנט טאקי זיך אליין... מײן טאַטע פלעגט
ליעב האָבען אמאָל בין-השמשות צו מאכען אַ ליעדעל, און ווער
ווייסט, אפשר טאקי זעפאַר האָט ער מיר פערבאַטען צו שרייב
בעז: קיין „פּראָפּעסיע“ האָט קיין קאָנקורענץ נײַט ליעב.

מילא, ער לאָזט נײַט, לאָזט ער נײַט... נתפּעל פון אזעלכע
זאכען ווערט מען נײַט. און אז דער טאַטע לאָזט נײַט געהן איז

וואלד, געה איך דען נישט? און אז ער לאזט נישט, למשל, ווינטער קראצען די פערפרוירענע שויב, קראץ איך דען נישט? ... מען קריגט שוין אנ'עצה...

קריך איך ארויף ווינטער אין אבענד אויפ'ן אויווען (דאָס ערלויבט ער יא! ...) און גיס מיט גראַמען...

וואָס טהוט מען אבער — מען מוז דאָך זיי עמוצען וויי-זען: עס איז דאָך אונמעגליך שטיקען זיך אליין מיט'ן ליעד. ער היום גלויב איך נישט די פערריסענע פאָעטען, וואָס זאָגען בלומד'שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאָר פאר זיך אליין און דער עולם געהט זיי נישט אָן! שקר וכזב! א מענש איז נישט קיין פויגעל, און אז א מענש מאכט א ליעד, מוז ער האָבען, דער מענש הייסט עס, נאָך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואָס זאָלען זיין ליעד אויסהערען.

וועמען-זשע קאָן איך פאַרלעזען מיין ליעד? דעם טאַטען, ווי געזאָגט, איז אן אונמעגליכע זאך; די מאמע איז א פערטראַ-גענע אירענע, האָטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האָט יאָ א שטיקעל ידיעה אין אזוינע זאַכען, זי זינגט אליין דאָס ליעד „פון אזיע נאָך יעווראָפּע בין איך אין אן אכסניא פערקראַ-בען“ און זינגט נאָר נישט שלעכט; בין איך אבער מיט דער שוועס-טער שטענדיג ברוגז, דאָ צוקריעגט מען זיך פאר א צונאַמען, וואָס איך גיב איהר, דאָ פאר א מסירה'לע און אמאָל טאַקי פאר א גרעסערע „המוציא“—חלה.

בלייבט מיר פאָרט די באָבע. מיין באָבע איז אפילו שוין אן אלטע אירענע. אָבער זעהר א וועלטליכע. און דער עיקר—זי האָט פרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האָט א גרוי-סען רימענעם בייטעל מיט אלערליי מטבעות ארומגעבונדען פעסט אַרום איהר קליינעם גוף, און צוליב דעם דאָזיגען בייטעל געהט פון דער באָבע א זיסע וואַרעמקייט... ווער רעדט, אז די באָבע לעגט אריין איהר דאַרע אַדערדיגע האַנד אין דעם רימע-נעם בייטעל, דאכט זיך אייך, אז באלד, באלד געהט זי ארויס

עפעס א גרויסע ישועה פון דאָרט און עס וועט ווערען אלעמען
ליכטיג אין די אויגען...

טראָג איך יעדעס נייע ליעד דער באַבען, נאַטירליך אין
אַבענד, ווען זי קומט פון קראָם. וואוינען וואוינט די באַבע די
צווייטע שטוב פון אונז אין א קאמערל ביי איהר עלטערן זוהן,
א גרויסער לַמֶּדֶן, אבער זעהר א בייזער איד...

נעה איך אריין אין קאמערל, די באַבע זיצט ביים טישעלע
און שטריקט א זאַק. דער זיידע כלומר'שט א בייזער, אַבער
באמת זעהר א גוטער, זיצט אויף דעם אויוועלע, וואָס איז ספּע-
ציעל צוגעבויט געוואָרען פאר איהם צום גרויסען אויווען, און
לערנט עפעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באַבען און וואג ניט צו זאָגען איהר
פון מיין ליעד, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרעגען.

ענדליך פרעגט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואָס שוויינסטו? זאָג עפעס!

מיט א הארצקלאפעניש נעהם איך ארויס פון קעשענע דאָס
שטיקעל פאַפּיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראמען און
האַלט עס אזוי א וויילע, ביז איך קריג מוטה און זאָג:

— א ליעד געמאכט... איינער אליין...

— גאנץ פיין! — לויבט די באַבע נאָך אידער וואָס

זוען — אדרבא לאַמיר הערען...

פון דער באַבעס גוטען טאָן בעקום איך שטארק מוטה
און הויב אָן לעזען...

פאר א גראַשען געלט

ענדיגט זיך די וועלט...

די באַבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צוויי ציילען גע-
פֿעלען איהר שטארק, זי קאָן זיך ניט איינהאַלטען און ווענדט
זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט
מען.

— דו הערסט, מאַשע — מאַשע, דו הערסט, וואָס זאָגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאָר דער זידע איז ניט צופריעדען, ער האלט דערפון ניט און ברומט ארויס:

— ער וואלט בעסער געלערנט גוט, איידער אזוינע נאריש-קייטען...

פון דער דאזיגער מיינונג ווער איך שטארק אראָבעפאלען און אלע מיינע גראמען פערליערען אויגענבליקליך זייער גאנצען ווערט: „אין דער אמת'ן“ — בליצט מיר דורך אין קאָפּ — „וואָס מאַך איך זיך נאריש“. די באַבע אָבער מוטהיגט מיך און זאָגט:

— אַט הער דעם אלטען, וואָס ער רעדט... ס'איז זעהר שעהן: וואָס מען קען איז גוט...

און זי גיט מיר א קאָפּיקע, זאָגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א ניי ליעד, בעקום איך ווידער א קאָפּיקע.

נאטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאכען א תכלית, איך זאָל זאמלען, הייסט עס...

איך וואלט אודאי מיין באַבען געפאָלגט, איך ווייס, אז מען היט די קאָפּיקע איז אז וואויל און גוט, נאָר זאמלען קאָן איך ניט, ס'איז איבער מיינע כחות. אויף מאָרגען ווערט די קאָפּיקע פערשווענדט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאר א ליעד, איך מוז ווידער האַבען די קאָפּיקע.

א קאָפּיקע איז א מטבע! מאַך איך נאָך און נאָך א ליעד-דעל און נאָך א ליעדעל — דריי ליעדער מיט אמאָל. איך ווער אליין נתפעל פון מיין פרוכטבארקייט. איך מאַך א חשבון, אז איך זאָל אין פערלויף פון א יאָהר מאכען דריי ליעדלעך א טאָג קאָן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאָך די ליעדלעך אן און פאר זיך אויף עפעס ווערט... אמת דער טאטע האלט ניט פון זיי, וויל אפילו ניט, איך זאָל זיי שרייבען. דער זידע

ברומט אויף אונצופריעדען, נאָר ווער דארף זיי אלע, אז איך האָב די באַבען, וועלכע צאָהלט במזמנים פאר יעדעס ליעד? איך בין א גליקליכער, פערזאָרגטער מענטש.

געהט אבער אב א צוויי וואַכען און עס געהט ניט ארויס קיין איין ליעד. איך ווער שטארק פערצווייפלט. גאָט מיינער, ברום איך פאר וועהטאָג, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואָס טויג דאן מיין לעבען?

און וואָס מעהר פערצווייפלט איך בין, אלץ ערגער געהט ביי מיר דאָס מאכען א ניי ליעד. איך האָב אפילו פון דעם אליין, וואָס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד געוואָלט מאכען און דערויף האָב איך שוין אפילו געהאט צוויי גראמען: איהר מענט אייך, ברידער, לאכען.

איך קאן איין ליעד ניט מאכען...

נאָר איך האָב אזא שרעקליכען סוד מורא געהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאָל מען וויסען פון מיין אונגליק? וואָרום האַטש אין שטוב האָט מען פון מיינע ליעדער ניט געהאלטען, פלעגט דאָך די מאמע מיך רופען „דער ברחן“ און דאָס האָט מיך שטארק געפרעהט.

פערנאנגען דריי וואַכען אָהן א ליעד, פרעגט מיך די באַבע:

— נו, פאר וואָס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך ווער רויט פאר שאַנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם גאנצען אָנזעהן ביי דער באַבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליעד.

אויף מאָרגען קלער איך א גאנצען טאָג, איך פיהל, אז דער קאָפּ ווערט מיר צושפרונגען: עס געהט גאָרנישט ארויס. א ליעד אבער מוז איך דאָך דער באַבען ברענגען, ווען ניט בין איך פערלאָרען, איך האָב שוין לאַנג קיין קאָפּיקע אין די אויגען ניט געזעהן...

און פלוצלונג פאלט מיר איין א ווילדע אידעע.

איך נעהם א ביכעלע מיט ליעדער, וואָס געפינט זיך ביי

אונז, קלויב אויס פון דאָרט דאָס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער
און טראָג צו מיין באַבען.
דאָס האַרץ קלאַפט, ווער ווייסט, צי וועט מען מיד נישט
שאַפֿען.

איך לעז איהם דורך פאר מיין באַבען. מיין קול ציטערט
און דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארויס געפֿעלדיג.
מיין באַבע הערט אויס, צוגענעצט זיך און זאָגט:
— דאָס ליעד געפֿעלט מיר עפעס נישט, ביזט, זוהנעניו,
קאליע געוואָרען...

איך ווער שטארק פערשעמט: וואָס הייסט? א געדרוקטע
ליעד... פאר וואָס זאָל איך ליידען פאר יענעם ליעד און איך
שים ארויס קיין סך נישט קלערענדיג:
— דאָס ליעד איז גאָר נישט מיינס.

די באַבע קוקט מיך אָן פֿערוואונדערט און בייזערט זיך:
— וואָס הייסט נישט דיינס? וואָס פֿלוידערסטו... געה,
געה ביזט א נאָריש אינגעל...

אז מען קאָן אַ ליעד אויף גנב'ענען, דאָס קאָן מיין באַבע
נישט פֿערשטעהן. איך וויל עס איהר נישט ערקלערען. איך בעשליס,
אז עס איז בעסער זיין אַ נאָר איידער גנב'ענען ליעדער. איך געה
ארויס פון דער באַבען אַהן האַנאָראַר, אַהן כבוד און געהט אויף
זיך קיין ליעדער קיינמאָל, קיינמאָל נישט צו גנב'ענען...
און גאָט האָט מיר שטענדיג געהאַלפֿען!...

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואָס האָט אוועקגעשיקט זיין אינגעל אין גימנאזיע, איז געווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז געווען א איד א משכיל, עס איז וועגען איהם אין שטעדטעל ארומגעגאנגען, געדענק איד, א לעגענדע, אז בחור-ווייז האָט ער זיך געהאלטען ביי'ם שמד'ן: אזוי ווייט איז ער, הייסט עס, אוועק אין חקירה... ווי אזוי ער איז פון שמד ניצול געוואָרען — האָט די לעגענדע ניט געוואוסט. עס איז אבער געווען אין דער לעגענדע א וואריאנט, אז פון שמד האָט איהם אָבערערעדט חנה ביילע, זיין איצטיגע ווייב, וואָס איז געווען מיידעל-ווייז א גרויסע פארשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט עד היום זעהר גליקליך.

אלענפאלס האָט מען איהם א סך זאכען מוחל געווען, סיי די צורקורצע קאפאטע, וואָס ער האָט געטראָגען אין מיטען וואָך, סיי דאָס גלויב-ראש צו הויז. אדרבא, מען איז געווען צור-פריערען, וואָס האָטש שבת געהט ער דאוונען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין“ איז אויף די תפילה אָנגענומען, בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האָט געדאווענט, איז צור-געגאנגען עכט-אידישלעך און מען פלעגט אפילו נישט דורכלאָ-זען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכר... אמאל פלעגט ער אפילו דאוונען שחרית פאר'ן עמוד, און זיין עברי איז געווען וואָס צו הערען: ווערטער ווי פערעל. איינס נאָר האָט די דאוונער פון מנין אביסעל געשטערט: א למד פלעגט ער ארויסזאָגען צו ווייך. נאָר א משכיל פון מנין האָט ערקלערט, אז דאָס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואָס אברהם אליה לייענט... און

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער צייט אויף מיט'ן וויי-
כען למד שלום געוואָרען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין
עלטערען אינגעל, וואָס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט
א סדור'ל אין האַנד, און פאמעליך דאוונען. וועגען אינגעל האָט
מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעס אויסווייניג און
דוקא אָהן לעהרערס. דאָס אלץ האָט איהם דער טאטע אויסגע-
לערנט, און די דאוונער האָבען געהאט פאר'ן אינגעל, שלמה'קע,
פונקט דעמוזעלבען דרד-ארץ, ווי פאר'ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע,
וואָס האָט לייעב געהאט צו שמועסען, ווי ווייט עס האָט זיך
געלאָזט, מיט אברהם אליה'ן, וועלכער איז קיין איבעריג „בער-
רעדטער“ נישט געווען. דאָך האָט ער אויף מיין טאטען, אויך
א שטיקעל משכיל, געלעגט דרד-ארץ, און זיי פלעגען אמאָל צו-
יאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבעריגער עולם פלעגט
נאכגעהען פון הינטען און האַרעכען, פון וואָס ריידען צוויי „קע-
נער“...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה'קען.

— דו געהסט נאָר ניט אין חדר?

— ניין... — האָט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט'ן טאטען?..

— אלץ מיט'ן טאטען..

— און רוסיש לערענסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך? ! — האָב איך זיך פער'חרוש'ט און בין

שטארק געוואָרען אראַבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואָס
איך קען נאָך אזוי וועניג, און האָב ניט געוואגט מיט שלמה'קען
ווייטער צו רעדען.

שלמה'קע אָבער איז געווען ביי זיך פראַסט, און איינמאָל

האָט ער מיר אָנגעזאָגט:

— ווייסט, נאך יום־טוב פאָהר איך קיין מינסק, אין גימל
נאָזע...

— אין גימנאזיע!... — האָב איך אויפגעשטעלט אויף
איהם די אויגען און באלד צו זיך געקומען און געפרעגט:
— און אום שבת וועסטו שרייבען?

שלמה'קע האָט א שמויכעל געטהאָן און גאָרנישט געענט-
פערט.

איך בין אוועק א פערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף
מיין טאטען האָב איך געקוקט מיט פערדרוס און גרינגשעציג.
אויף מיר א טאטע! אָט אז מען האָט פאר א טאטען אזא, ווי
אברהם אליה, קאָן מען קומען צו א תכלית!... און איך וואָס?...
אז שלמה'קע וועט אמאָל קומען צופאָהרען, וועט ער שוין אפילו
ניט וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האָב גענומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש.
געקויפט גאנצע זעקס בויגען פאָפיר, געמאכט דערפון א העפט
פון אכט און פערציג זייטען, יעדעס זייטעל האָב איך אָבגעצוימט
מיט א לאנגען שטריך און אויף איין זייט פערשריבען אלע שווע-
רע רוסישע ווערטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טויטש-
וואָרט“ און פלעג נאָכאנאנד חזר': באָד — גאָט, ניעבאָ —
דער הימעל, זוויאָזדי — די שטערען, פטיצא — א פויגעל...

אויף אזא אופן האָב איך געהאָפט אויסלערנען זיך „פאָל-
קאָם“ די רוסישע שפראך, און טאָמער קומט שלמה'קע צורגאָסט,
זאָל איך האָטש ניט זיין קיין שטומער און קאָנען מיט איהם
אויסרעדען א פאָד ווערטער....

איינמאָל אין א זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט'ן טאָ-
טען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה'ן זיצט איי-
נער מיט א בעקאנט פנים, אין א היטעל מיט א קאָסארדע, אין א
בלאָהען מונדיר מיט מעשענע קנעפ, אויסגעזעצט אין א לאנגער

רייה; האלט א סדרור'ל אין האנד און קוקט דאָ אויפ'ן באלקען.
דאָ אויפ'ן עמוד און דער גאנצער עולם אויף איהם...

אָנפאנגס בין איך מבולבל געוואָרען, נאָר אין אַ וויילע
ארום האָב איך מיך געכאפט, אז אַט דאָס איז דאָך טאקע
שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואָס געהט איצט אין מינסקער גימ-
נאָזיע און איז אויף זומער געקומען אהיים.

שטעה איך אזוי און קוק אויף איהם און שלענג איהם שיער
ניט איין מיט מיינע בליקען, און איך פיהל, אז דאָס איז זעהר
ניט איידעל צו קוקען אזוי נאָכאַנאַנד אויף אַ מענשען, ער מעג
אפילו זיין אַ גימנאָזיסט... בפרט, אז איך האָב אין דעם יאָהר
אויך עפעס אויפגעטהאָן: האָב אין מיין העפט שוין פערשריבען
דריי הונדערט זיעבען און פערציג רוסישע ווערטער און קען אלע
טייטש-ווערטער, און איז דייטש איז אַ סברא, אז איך קען שוין
באלד דעם גאנצען אַרבעט-צע... מיט איין וואָרט — שטארק
נתפעל ווערען דארף איך ניט.. און איך בעשלים — אינגאנצען
מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפ און קוקען
בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרען דאָס איז ניט
אזוי לייכט. איך וועל קוקען אויף איהם אזוי, אז ער זאָל ניט
בעמערקען... איז אבער מעשה-שטן, ווי נאָר איך גיב אַ הויב די
אויגען צו איהם, טרעה איך זיך גלייך מיט זיינע בליקען.

בעטראכט איך מיך, אז אין פלוג זיינען מיר דאָך אלטע
יבעקאנטע, פארוואָס זאָל איך טאקע ניט קוקען אויף איהם
אָפּען? צו חזרת הש"ץ, איך זאָל ניט זיין קיין טרום, קאָן איך
אפילו צוגעהן צו איהם און געבען איהם די האנד און זאָגען:
„זדראווסוואויע“ — און זאָל ער ניט מיינען, אז איך בין שוין
נאָר אַ גאָרנישט!...

אַ לייכטע זאך איז דאָס, נאָר אַט-אַט האלט שוין דער חזן
ביי „שים שלום“ און איך בין נאָך אלץ זיך מכין צו צוגעהן.
מילא, איך וועל דאָס אַבלעגען צו קריאת-התורה. דעמאָלט
יועט זיין בעסער. נאָר אַט האלט מען שוין באלד ביי מפטיר, און

איך האב נאך מיין פלאן נישט אויסגעפיהרט. איך האלט אלץ אין איין חור'ן „זדראווסטוואויטע“. און דאָ הער איך, ווי מען רופט אויס: יעמוד החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר.... מפטיר אין א נוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפ... פער-חרוש איך מיר, און דאָך טהוט עס מיר הנאָח: ווי באלד אז מפטיר — איז ער דאָך פאָרט געהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האָט ער זיך אביסעל אויסגעגליטשט, א פאָר ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט, אבער בכלל איז דער ניגון געווען אויסגעהאלטען. און ביי מיר בלייבט, גלייך ווי ער ענדיגט מפטיר — צוגעהן צו איהם און געבען איהם שלום-עליכם. עס איז פאָרט לייכטער, איידער אויסצורעדן „זדראווס-טוואויטע“. ווער ווייסט, צי וועל איך עס נאך שאַרף ארויס-רעדן? איך קאָן נאך מעשה'שטן ארויסרעדן מיט א „זשע“, ווי עס טרעפט ביי מיר אָפט, און דעמאָלט וועט ער האָבען וואָס צו לאַכען.

אז ער האָט געענדיגט דעם מפטיר, האָב איך שוין געמאכט א טריט פאראויס. נאָר דאָ האָבען מיר געשטערמט עטליכע איר-דען פון עולם, וועלכע האָבען זיך א לאָז געגעבען איהם אב-געבען „שלום-עליכם“.

— פאר מיר — האָב איך בעטראכט — פאסט ניט צו-זאמען מיט די פראָסטע אידען...

און איך האָב אבגעלעגט אויף נאָכ'ן דאוונען.. און נאָכ'ן דאוונען האָט מיר גאָט געגעבען מוטה, איך בין צוגענאנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האַנד און געבלי-בען שטעהן אַהן א וואָרט.

ער האָט צוריק דערלאנגט מיר די האַנד און געשמיכעלט. — איהר זענט א גימנאזיסט...—האָב איך אויסגעשאַסען פון גרויס פערלענעהייט...

— יא, א גימנאזיסט... — האָט ער גוטהערציג געשמי-כעלט.. — און דו? וואָס מאַכסטו?

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען
נאָר אביסעל ווערטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהען... — האָט ער אויסגעשטרעקט
מיר די האַנד און איז אוועק מיט'ן טאַטען...

מיין טאַטע איז צו מיר גלייך צוגעגאנגען און מיט א צו-
פריעדענער מינע זיך געווענדעט צו מיר:

— וואָס האָסטו גערעדט מיט שלמה'קען?

— עט, האָב איך געענטפערט ווי א גרויסער — גערעדט
וועגען רוסיש... ער האָט ביי מיר געפרעגט א טייטש-וואָרט.

— נו, האָסטו געוואוסט?

— יא! — האָב איך שטאַלץ געענטפערט...

דער טאַטע האָט צופריעדען א גלעט געטהאָן דאָס בער-

דעל, א חוסט געטהאָן און זיך אָנגערופען:

— עס שאדט נישט, אז דו זאלסט מיט איהם זיין אויפ-

געטראָגען... קאָנסט עפעס נאשען פון איהם, א שטיקעל גרא-

מאטיקע, א שטיקעל חשבון, דאָס, יענעס...

און דעם גאנצען שבת האָט דער טאַטע אויף מיר געקוקט

מיט דרך-ארץ: גערעדט מיט'ן גימנאַזיסט!...

א אידיש הארץ.

נאך אינגעלוייזן האָט בעריל געוואוסט דעם חשבון פון זיינע אידען: צוועלף מיליאָן! אזוי פלעגט ער זעהן שווארץ אויף ווייס אין דעם לוח. אין איין לוח איז אפילו אמאָל געווען נישט מעהר, ווי אכט מיליאָן מיט עפעס, נאָר בעריל האָט אין דעם דאָזיגען לוח ניט געגלויבט. פערטעהרט, ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאָך דאָ מעהר ווי צוועלף מיליאָן, וואָרום, ווי אזוי קאָן מען דאָס אינגאנצען איבערזעהלען! אָט איז די שוועס־טערל, דינה'לע, שוין דריי יאָהר אלט און זי איז נאָך ניט פער־שריעבען — הערט ער אָפט ווי די מאמע דערמאנט דעם טאָטען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאָך דאָ אויף דער וועלט. נאָר ס'א דאנא! צוועלף מיליאָן קלעקט איהם אויף. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאָט האָט די אידען געבענשט זיי זאָלען זיין, ווי די זאמד ביי'ן ברעג ים, נאָר דאָס איז נאָר אַ משל, אין תנ"ך זיינען דאָ אַ סך משלים.

און אָט די צוועלף מיליאָן אידען האָט בעריל דאָס אינגעל־ליעב מיט'ן גאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאָר, וואָס זיי זיינען ניט אויף איין אָרט. אָט ווען ער זאָל האָבען אלע צוועלף מיליאָן אידען אויף איין אָרט, וואָלט געווען א גוטע זאך: נאָר בעריל טרייסט זיך מיט דעם געדאנק, אז גאָט האָט אליין גע־זאָגט, אז ער וועט זיי צושפרייטען אין דער גאנצער וועלט, און דעדנאָכדעם וועט ער זיי אויפקלויבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאנג, אז ער האָט זיי פערשפרייט, שוין צייט אויפצוקלויבען, נאָר ווי באלד, אז צושפרייט האָט ער זיי, וועט ער זיי אמאָל אויפקלויבען אויך. קיין לינגער, ווייס בעריל, איז

נאָט נישט. והאָ ראיה, ער האָט געזאָגט, אז אידען וועלען זיין אין גלות און זיי זיינען טאקי אין גלות. זעהט מען דאָך, אז עפעס איז ער יאָ מקיים...

און צוריק רעדענדיג האָט בעריל גענוג אידען אויף איין אָרט אויף. „ברוסיא, אין רוסלאנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאָן!“ ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט. און עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט אַ 5! פערמאָגט ער, הייסט עס, אין רוסלאנד אליין פינף מיליאָן! אויף איין אָרט! מיט אזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויף עפעס מאכען א תכלית. רוסלאנד איז אפילו אויף א גלות, פארהאן א סך גזרות אויף איר דען, פון דעסטוועגען נאָר שלעכט איז ניט. אידישע קינדער גער הען אין חדרים, האָבען אייגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, אין יון, איז ערגער געווען, ווייס בעריל א ביסעל פון גמרא און אַ ביסעל פון „דברי ימי עולם“ איז וועלכען ער קוקט אַמאָל אריין, בשעת דער טאַטע איז ניטאָ אין דער היים. אי, וואָס דאָ ניט לאַנג איז אַרויס א גזירה, אז אידען טאָרען קיין שטעקען ניט האַלטען, איז ניט אַזאָ בייז: וועלען זיי האַלטען קראַמען, טרייסט זיך בעריל. פון א קראַם קאָן מען אויף האָבען פרנסה. אָדער זיי וועלען האַנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאָזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפעטער, אז בעריל ווערט עלטער און הויבט אָן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויף חלילה ניט אויס איר! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קלייניגקייטען. מיט די צוועלף מיליאָן אידען איז ער אויף איצטער שטאַלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאַנד שפיעלען שוין ביי איהם אויף א גרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז א גרויסער פילאָזאָף און א איד, האָט וכוּחים מיט טרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אז דער גרויסער משורר היינע איז געווען א איד. פון היינען

האָט ער אפילו עגמת־נפש: ער האָט זיך גע'שמד'ט — אן עולה, א גרויסע עולה! נאָר ער לייענט וועגען איהם שוואַרץ אויף ווייס, אז ער איז געשטאָרבען א איד און פאר'ן טויט האָט ער אויסגעשריען: שמע ישראל! און בעריל גלויבט און איז מוחל. און אויב פון היינע האָט ער אביסעל עגמת־נפש, ווייס ער אָבשר, אז מעערבער, דער גרעסטער קאמפאָזיטאָר אין דער וועלט, איז געשטאָרבען א איד און לייענט אויפ'ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראַטשילדען, ביי וועמען קיסרים ליהען געלד! און אזוינע אידען! איין ראַטשילד, ווייס בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און האָטש בעריל איז שוין א שטיקעל משכיל און האלט, אז אויסער גמרא איז פארהאן נאָך עפעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטארק צופריעדען, וואָס עס איז דא א ראַטשילד, וואָס זיצט און לערנט. פאר'ן כלל ישראל איז דאָס געזינדטער... וואָרום בעריל פיהלט, אז מען האָט צו־פיעל געלד איז זעהר א שווערע זאך צו בלייבען ביי אידיש־קייט...

און אויסער די דאָזיגע אידען, ווייס בעריל פון נאָך א סך גרויסע מענטשען—אידען! צייטענווייז האָט ער א טעות און רעד־כענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אזוי, למשל, האָט ער א לאנגע צייט געהאלטען לעסינג'ען פאר א איד און האָט זיך אפילו געוואָסען אין צוויי פעטש: סטייטש, האָט ער גע'טענה'ט: א פ ר י ם ל ע ס י נ ג !... א פ ר י ם ! עס פערשטעהט זיך, אז דעם געוועט האָט ער פערשפיעלט, ד. ה. ער האָט בעקומען צוויי פעטש, נאָר פון דעסטוועגען איז ער געדווען צופריעדען, וואָס אזא גרויסער מענטש, ווי לעסינג איז, האָט א אידישען נאָמען. צוליעב דעם אידישען נאָמען האָט ער אויך אמאָל זיך טועה געווען און האָט געהאלטען פראנקלין דעם אמע־ריקאנער פאר א אידען. ב נ י מ י ן פ ר א נ ק ל י ן ! אמת, געוואָסען האָט ער זיך שוין ניט. ער האָט זיך נאָר אזוי געשפארט.

אויף עדיסאן האט ער אויך געווארפען אן אויג. אזא קאפ! אזא גרויסער ערפינדער און די פאמיליע איז א אידישע. עס האט איהם אבער נישט געגאלטען! איז וואס? ווערט ער אויך נישט נתפעל! ער האט גענוג אידען, גרויסע לייט!

שפעטער האט בעריל נחת פון דר. הערצל. נאך א אידישען קיסר האט בעריל שטענדיג געבענקט, און נישט איין מאל פלעגט ער בלעטערן אין תנ"ך פון ראשונים ביז מלכים. „וימת — וימלך“... א סך מלכים זיינען ביי אידען געווען! היינט איינער נישט! און דר. הערצל איז ביי בערלען געווען פערדעכענט, אויב נישט פאר א קיסר, וועניגסטענס פאר א שופט. וישפוט את ישראל און ער האט געמשפט די אידען. זאל דאכטען, אז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בעריל האט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אבער אויסער כבוד, וויל בעריל אויך פאר אידען א תכלית. אויף אידען האבען זיך אָנגעהויבען שיטען פאָרגאָמען, מען שלאָגט, מען הרג'עט. פון די צוועלף מיליאָן חויבט איהם אָן עפעס צו פעהלען. אין קיינעם — 45, דעם צווייטען מאל — נאָך מער, דערנאָכדעם געהען 136 שטערט און שטערטלעך, און אומערדום הרונים! און עס איז נאָך דעם שונא וועניג... בעריל געהערט שוין צו א פארטיי, וואָס זוכט פאר אידען אן אָרט. מען לעגט איהם פאָר ערד אין אַזיען, אויסטראליען... בעריל איז זיך מיט, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאָס אידישע פאָלק, זיינע צוועלף מיליאָן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אביסעל, געפינען א שוין, עס זאל בלייבן גאנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז נישטא... און בעריל איז פער-צווייפּעלט און זיין הארץ בלוטיגט...

— וואָס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בעריל מיט די הענט און זאָגט ווי א טאטע, ווען זיין פאמיליע איז אין א סכנה.

די נאשערין.

דער אַנבייסען איז ביי שיינדלען געווען נישט קיין זעטיגער. אַפּקאַכען א טעפּעל קארטאַפּעל, האָט זי קיין צייט נישט גע- האט, זי איז געווען פּערנומען מיט די וועש וואָס זי האָט געכטען געוואשען. און אין דערפריה געדארפט אויסהענגען צו טריקער- גען. זי האָט אפילו דעם אווועק נישט געהייצט און אויף מיטאג נישט געקאכט קיין ביסעל געקעכטס. אז עס איז געקומען א זייגער איינס, האָט חיים, דער מאן, וואָס איז כלומר'שט א הענדלער, א זאָג געטהאָן נישט נאנץ דרייסיג:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האָט זיך שיינדעל אָנגעכאַפּט —

ווי לאנג, דוכט זיך, האָט מען אַנבייסען געגעסען, איך ווייס נישט צי עס איז פארהאן פיער שעה...

— וואָס רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין געזונטע פיער

שעה, אויב נישט טאקי די גאנצע פינפט האלבען... — האָט חיים זיך געסטארעט צו ריידען וואָס ווייכער און האָט גענומען רעכענען אין דער שטיל, טאַמער איז נאָך טאקי קיין פיער שעה נישטא, זאל זי האָטש נישט הערען.

— אַנבייסען האָבען מיר געגעסען פ א ר צעהן, איצ-

טער איז נ א ר ד איינס... חיינט דאָרט איז געווען פ א ר צ ע ה ז און איצט איז נאָך א י י נ ס...

דער חשבון האָט איהם אויפגעמונטערט און ער האָט שוין

כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין דאָ שעהנע פיער שעה, טאקי באלד די

פינפטהאלבען...

— און אז צעהן שעה, וואָס זאָל איך ירר געבען? זאָל איך אזוי וויסען פון ביידן... — האָט שיינדעל בעזאָרגט גערעדט — אין שטוב איז אַ חוץ ברויט גאָר נישטאָ... אויך ווער טשערע וועל איך עפעס קאָכען.

— אפשר אַ הערינגעל... — האָט חיים ווי דערשראָקען פאָרגעלעגט.

— נאָך אַ נייעס, — האָט זיך שיינדעל געקרימט — וואָס איז היינט פאר אַ מיין „קאָזאָטשינע“! הערינג איז איצט פֿלאַם פייער, אכט גראַשען אַ הערינג, אַ ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז אַ הערינג אויף מיטאג נישט שלעכט... שיק נאָך אַ הערינג — האָט חיים, קעגען זיין נאטור, זיך געהאלטען פעסט אָן זיין אידעע.

— איך וויל אויך עסען! — האָט די עלטערע, זעכצעהניג יעהריגע טאָכטער זיך אָנגערופען פון אַ ווינקעל, וואו זי איז געזעסען און שטיל געארבייט.

— און איך „שטארב“ אויך עסען! — האָט זיך אָנגערופען די צוועלפֿיעהריגע גרונע, וואָס איז געזעסען ביי'ן פענס־טער און די גאנצע צייט געקוקט צום גאָס.

— אַ הונגער איז אויף זיי אָנגעפאלען! — איז שיינדעל אין כעס געוואָרען — פאר וואָס ווילט זיך מיר נאָך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אזא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי גאָר נישט... — האָט חיים ווייך גערעדט — ביזט טאקי אַ שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויך אַ וועלט.

— פון וואנען, פערדיענער מיינער, זאָל איך דאָס אלץ נעמען? — האָט זי פערדריסליך געפרעגט. — וואָס איך רייס נישט אָפּ פון זיך, דאָס האָב איך נישט.

— גאָט וועט העלפֿען, נישקשה, — האָט חיים גענומען טרייסטען. שיק נאָך אַ הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מעהר מוטיג געוואָרען.

— נו, געה, גרונע, אין קרעמיל און נעהם א הערינג... —
האָט זיך שיינדעל, נאָך א ישוב־הדעת, געווענדט צו דער אינ-
גערער טאָכטער. וועסט „איהר“ זאָגען, אז מיט נעכטיגען פער-
פער וועט זיין אינאיינעם 27 גראָשען.

דאָס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאָפֿען פון שטוב...
— נאָר א גוטען! — האָט שיינדעל איהר נאָכגעשריען.
— מיט רויגען! — האָט אויך חיים פון זיין זייט צוגע-
שריען.

נאָר דאָס איז געווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע
איז שוין מיט איהר שליחות ווייט געווען...

באלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפלאַטערט און פער-
סאפעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, איינגעוויקעלט נאָר
אין דער מיט אין א שטיקעל פאָפיער.

— ווייז, ווייז, — האָט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענו-
מען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע
זייטען, האָט זי זיך פערקרימט און געזאָגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאַמפ“.
— ווייז נאָר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צו-
געגאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אָהן א בעזונדער סבה
און אן אויפגערעגטע, האָט איהם אוועקגעטריבען:

— געה, געה וועסט שוין זעהן פארטיגער הייד... — דאָך
האָט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אַנצוקוקען און האָט מיט
סלינע אין מויל, וואָס די מראה אליין פון הערינג האָט ביי
איהם ארויסגערופֿען, גוטהערציג געזאָגט:

— ניין, מיר דאכט, אז דאָס הערינג'ל איז דוקא נישט
קיין שלעכטער... א פעמינקער הערינג...

— אַט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האָט שיינדעל געמור-
מעלט, האַטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריעדען פון
הערינג.

באלד זיינען אריינגעלאפען די דריי קלענערע קינדער פון
הויף, וואו זיי האבען געשפיעלט, און האבען זיך פֿרעהליך צו-
זונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפ“...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזאר

קען — האט שיינדעל זיי אָבעשטופט — לאָזט מיר איהם פֿרי-
הער „מאכען“.

— דו וואָלסט איהם געמאכט מיט א „ציבעלע“ — האט

חיים פֿאָרגעלעגט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינ-

דעל געענטפערט, און האט גענומען זוכען אויף דער גראטקע,

וואו זי געדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאָך נעכטען אין

דער פֿריה געלעגען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל געווענדט

צו דער עלטערער מאַכטער.

— איך ווייס נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ק זאָל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל

צעקאָכט—קין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר ווייסט דו?—

האט זי זיך געווענדעט צו גרונען.

די קליינע גרונע האט אָנשמאַט צו ענטפערן, זיך שטארק

פונאָדער געלאכט, נאָר אין געלעכטער האט זיך געהערט פֿער-

צווייפֿלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגעגעסען! —

האט זי דער געלעכטער ארויסגעגעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך געלייקענט.

— זי האָט אויפגעגעסען! — האָט די עלטערע טאָכטער גע'מסר'ט — מען דערקענט אָן איהר פנים.
— זאָג, וואו איז די ציבעלע? — האָט די מאמע אויסגע-
שטעלט פערבלוטטע אויגען...

— איך האָב נעכטען אויפגעגעסען מיט ברויט, — האָט גרונע א דערשראָקענע זיך פערענטפערט.
— זאָל אויף דיר קומען א טוידט! — איז אויף איהר שיינדעל ארויפגעפאלען מיט די דארע פויסטען. — משמדת'טע.
ווי נאשט מען דאָס אויף איינע אליין א גאנצע ציבעלע? !
— דאָס איז אן אַקט איז דער וועלט און איז ווערט, אז מען זאָל זי אויף שטיקער צושניידען — אזא נאשערין! — האָט חיים פון זיין זייט צוגעלעגט.
און באלד, אלס פאָטער און ערציהער, האָט ער ארויסגעגע-
בען א פסק:

— מען זאָל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט געבען.
דעם פסק האָט ער אויף בעגרינדעט:
— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאט אָהן הע-
רינג.

און האָטש חיים האָט נישט אזא דעה אין שטוב, דאָך איז דער פסק דין ערפילט געוואָרען — עס האָט נישט געהאָלפּען דער נאָשערקעס געוויין.

— אין רחמים בדין! — האָט חיים זיך געשטארקט דאָס הארץ, ווען איהרע טרערען האָבען אויף איהם אָנגעהויבען שטארק צו ווירקען און דער הערינג איז שוין געווען אויפגעגע-
סען...

מיין באבעם גליק.

(א שמועס)

מיין באבע איז געווען א שוואכע אידענע, א קליין־געוויקסיגע, און גאר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען נידריגער פון איהרע פינף־יעהריגע אייניקלעך, און פון דעסטוועגען איז זי שטענדיג געזונד געווען און האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אלעמען געזאָגט געוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי געשטאָרבען, און געשטאָרבען שעהן, מיט לשון און מיט ודוי און האָט נאָך גענוג זכרון געהאט צו געדענקען איהרע אלע חפצים, וואָס זי האָט אָבגעזאָגט די טעכטער, און דעם האָר־באָנד — דער אלטער זאָגערין פון גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באבע האָט געראווענט.

וואָס מיינט איהר, אמאָליגער כח איז טאָקי קיין שפאס ניט! און איהר וועט גלויבען, עס פלעגט זיך מאכען צייטען, ווען איך פלעג בעוואונדערען מיין באבעס כח, — איבערהויפט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדיגע טעג.

מיין באבע איז געווען אויף אלץ א בריה, וואָס איהר ווילט האָט זי געקענט! מילא פון „לאַקשען מאכען“ וויל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי געקלונגען אין גאנץ שטעדטעל, און אז איינער פלעגט וועלען אויסדריקען א זאך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער געבען א משל: דין ווי שולקעס לאַקשען (מיין באַ־בע האָט געהייסען שולקע). אבער בעסער פאר אלעם האָט זי געקענט פאסטען תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי געווען א מושלמת. ביי מיין באבען האָט געהאט א תענית א ווערט ווי א שפיי. — ביי מיר א תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פאר איהרע אלטע חבר'טעס, און פאר די אייגענע קינדער —

ביי מיר א תענית איז א געלעכטער, דער רבונז של עולם זאל
איהם נאָר אָננעהמען צו גומען!

מילא פון די „געבאָטענע“ תעניתים שמועסט מען דאָך
נישט: א שעהנע מעשה, די באַבע מיינע זאל נישט פאסטען א
תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויענד רבנים
וואָלטען איהר זאָגען: שולקע, דו ביסט אלט און שוואַך, מיר זיי-
נען מתיר: ביים אָן, וואָלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער
ר' הלל, א גרויסער למדן, וואָס פון איהם האָט די משפחה שטארק
געהאלטען, אז ער וואָלט איהר מתיר זיין, וואָלט זי אויך נישט
געפאָלגט: שמועסען שמועס איך דאָ פון סתם תעניתים, ווי
למשל א כה"ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאָנטאג און דאָך
נערשטאָג, אויסער דעם ווען א קינד אָדער א אייניקעל צו אן
אור אייניקעל פלעגט חלילה קראנק ווערען און נישט האָבענדיג
קיין אמונה אין דער רפואה פון דאָקטאר, וואָס פאָהרט אום
שבת, פלעגט זי געבען איהרע אייגענע מיטלען: א תענית בשעת
מעשה און אז דער אויבערשטער וועט געבען דאָס קינד וועט
געזונד ווערען, זאָגט זי צו בליינדער דעם רבונז של עולם פינף
תעניתים!.. און מיין באַבע פלעגט האַלטען וואָרט און פינקטליך
אלע תעניתים אָבפאסטען, און מיר דאכט זיך, אז זי האָט שוין
געהאט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונז של עולם, אז ווען זי זאל,
למשל זאָגען: רבונז של עולם! לייז מיר א פינף-און-צוואנציגער,
איך וועל דיר אבגעבען מיט תעניתים, וואָלט ער איהר אויך
געטרויט...

ריידענדיג דאָ אזוי וועגען מיין באַבעס תעניתים, זאָלען
איהר ביישטעהן, האָב איך זיך דערמאנט אָן דאָס גליק, וואָס
איתר האָט אמאָל געטראָפּען מיט א תענית גאָר אין א מיטען
מיטוואָך: א געווענהליכער מיטוואָך, נישט קיין גזרה איז חלילה
געווען צו הערען, נישט קיין הונגער צייט, אפילו איהר אייניקעל
נחום, דער שוואכיקער נעכעך, איז אויך נישט שוואכער גע-
וואָרען, און דאָך האָט זי דעם מיטוואָך אָבגעפאסט לויט איהר

מנהג ביי אלע תעניתים און צו מנחה אפילו „עננו“ געזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל אריין צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער אינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אהן הענטשיקלעך געהן אין חדר, האט אויף איהר גע-זאגט, אז זי איז נישט קיין מאמע, נאך א שטייע-מאמע, נאך ערנער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלינדער, איהם אויסצושטריקען א פאך הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאך א גאנצע וואך האט זיך איהר אלץ קיין לעדיגע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז וויערער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מארגען, מארגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפ-געדאווענט, אבענזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה“ (מיון באך בעס קרבן מנחה איז נאך איצטער אויך ווערט א גילדען צעהן ווער עס דארף נישט, איהר געפינט דארט פון פייגעל-מילך!) און האט זיך נאך דעם גלייך גענומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פלייסג געשמריקט עטליכע שעה ביז וואנען איין הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפעטער ענדיגען, נאך זי האט זיך בערעכענעט, אז דאס עסען וועט נישט ענטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל — בעסער איצטער! און האט וויערער פלייסג אפגעגארבייט א פאך שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

— נו, דאנקען נאָט, פארטיג! — האָט זי געזאָגט צו זיך
אליין — איצטער דארף מען עפעס עסען.

זי האָט א קוק געטהאָן אויף דעם אלטען וואנט־זייגער און
האָט דערזעהן אז עס איז שוין באלד צוויי. א גליקליכער גע-
דאנק איז איהר דורכ'ן קאַפּ דורכגעפֿלויגען, און זי האָט לייעב
געשמייכלט...

— נאָך צוויי שעה אין גאנצען! — האָט זי זיך מיישב
געווען — דער טאָג איז איצט א ברעקעל! — מען דארף שוין
נאָך פאסטען! ... עס וועט נישט וואו היזן קומען, זאָל זיך וואָל-
גערען א תענית...

נאָך מעריב, נאָכדעם ווי זי האָט אָנגעביסען, איז זי גלייך
אוועקגעגאנגען צו דער עלטערער טאכטער, איבערגעבען דעם
אייניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האָט דאָרט אלעמען
דערצעהלט פון איהר היינטיגען גליק — אריינגעכאפט א תענית
נאָך נישט געריכטערהייט. דערביי האָט איהר פנים געשמראהלט,
ממש די שכינה האָט אויף איהר גערוהט...

די הייזער.

יעדער בעל-הבית אין שטערטיל, וואָס האָט געהאט עטליך
כע רובל, — האָט געזוכט געשעפט, אָבער לייזער אליה איז גע-
ווען אן אנדער מין איד — ער האָט געהאלטען פון הייזער.

— היינטיגע געשעפטען זיינען אלע אין דר'ערד! — פלעגט
לייזער אליה זאָגען, בדלות קאָן מען ווערען, און הייזער איז אלע
מאָל געלד. טאָמער א שרפה, בין איד נישט קיין שומה ווי אנ-
דערע און פערזיכער, קאָסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האָט זיך געהאלטען שטענדיג אין בויען.
דער הויף זיינער איז געווען א גרויסער, און דער נאנצער
הויף איז געווען אָנגעבויט מיט שטיבלעך. זיעבען שטיבלעך
אויפ'ן הויף, אויסער די שטוב צום גאס, האָט לייזער אליה
פערמאָנט. גערופען די שטיבלעך האָט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אָפט רעדען וועגען זיי
מיט גרויס גדלות.

ער אליין האָט געוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבעל
אויפ'ן הויף, האָטש ער איז געווען א מטופל מיט קינדער. ער
האָט אבער ניט געקאָנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין פרויט! — פלעגט ער זאָגען, ווען
איינער פלעגט איהם מאכען דעם פאָרוואורף, וואָס ער, א בעל-
הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האָט ער געהאט א סך. אין יעדען שטיבעל א
געזינדעל, אזוי אז דער הויף זיינער איז געווען א גאנץ פרעהליי-
כער.

— נאך אויפ'ן גרויס-שטאדטיגען אופן! — פלעגט זאגען
א מאָל אן אנדערער, וואָס האָט געוואוסט וואָס א גרויסע
שטאָדט בעטייט. און לייווער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות
ענטפערן:

— ווען איך זאָל מיינע הייזער אריבערטראָגען אין א
שטאָדט, וואָלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!
אבער שטארק זאָרגען, וואָס זיינע הייזער געפינען זיך אין
א קליין-שטערטעל, פלעגט ער ניט. מיט שכנים, גאָט צו דאָן-
קען, האָט ער קיין זאָרג ניט. מאכט חתונה א בעל-הבית א טאָכ-
טער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעד-
טעל ניט זעלטען.

צום נליק ניט לייווער אליה אויס זיינע קינדער אלץ אין
פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין
דארף ער ניט האָבען און קאָן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי ווע-
מען ער נעהמט דירה-געלד.

— און וואָס מיינט איהר — זאָגט ער אמאָל, — זאָל זיך
מיין עלטערער טאָכטער, למשל, מאכען א שידוך דאָ היע און
זאָל זי דארפען האָבען א דירה, וועל איך איהר דען אָבגעבען א
שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאָן איך איהר געבען אבער א
שטיבעל — ניין! דאָס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האָט לייווער אליה געהיט. אלע אין דער
פֿדיה פלעגט ער, נאָך פאר'ן דאוונען, ארויסגעהן אויפ'ן הויף,
אדומקוקען די וועג, די פריזבעס, די קוימענס, די גאניקלעך, און
טאָמער חלילה בעט זיך א שטיקעל רעמאָנטעל, פלעגט ער ניט
זשאלטען צו לאָזען זיך קאָסטען עטליכע גילדען און גלייך פער-
ריכטען.

דערהויפּט האָט ער אכטונג געגעבען אויף די אויווענס. אלע
טאָג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל-הבית'טעם:

— נו, ווי קאָכט אייער אויווען?

און בעקומענדיג א מאָל אן ענטפער מיט א האלבען מויל,

פלעגט ער גלייך אריינגעהן. הייסען עפענען דאָס ברעטיל פון אויווען, אריינרוקען דעם קאַפּ אינוועניג. און אויב ער פלעגט נאָר געפינען די קלענסטע פּגימה אין „פּאָד“, צי ערגיץ אנדערש וואו, פלעגט שוין אין א שעה ארום שטעהן ביי דעם דאָזיגען אויווען א איד מיט א פארטוד, א מולער הייסט עס—און פלעגט שוין שמירען וואו מען דארף.

און לייווער אליה איז געווען זיכער, אז דערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האַבען.

און ער ווייס, צי וואָלט טאקי לייווער אליה געדארפט ווען עס איז זאָרגען וועגען שכנים, ווען ניט די פערשלאַטענע אמעריקא.

פון אמעריקא ווייס מען שוין אין שטעדטעל לאנג. נאָר ווער פלעגט אמאָל פאָהרען? א צולאָזענער שניידער, וואָס האָט פיינד געהאט דאָס ווייב און פלעגט וועלען דאָרטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאָגען דעם קאַפּ אזוי ווייט?

לייווער אליה פלעגט אלע מאָל פיחלען, ווי דאָס הארץ וואָלט איהם געזאָגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם ניט ארויס-קומען, און וואו עס האָט נאָר געפאסט, פלעגט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאָגט מיר איך בעט אייך, — פלעגט ער טענה'ן אָפט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאָזט זיך דאָס אוועק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטאָ ווי מען זאָגט, קיין קיסר, אלץ מעג מען דאָרטען, יעדערער טהוט וואָס ער וויל, עס איז ניטאָ קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר-וועלט! און דערצו מוז מען ווערען נאָר א בעל-מלאכה, ווען ניט פּג'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלעגען איהם אלע ווי איינער געבען גערעכט. נאָר לייווער אליה'ן איז דאָס געווען ווי וועניג, איהם האָט זיך עפעס געוואָלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאל

קיינער פון זיי ניט פאָהרען. עס פערשטעהט זיך, אז אזוי ווייט איז ער ניט גענאנגען. נאָר אמאָל פלעגט ער א זאָג טהאָן.

— זאָל יענער ברעכען רוק און לענד ווער עס קלערט נאָר צופאָהרען אהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלעגט ער ווי צווייזטער ווערען און צוגעבען:

— אז איך וואָלט זיין א רב, וואָלט איך אויף אמעריקא געמאכט א חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאקס פלייש...

קיין חרם האָט אבער דער רב ניט געמאכט און אין איין ליכטיגען פריהמאָרגען בשעת לייזער אליה האָט אבגעשטעלט א יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאָכט דער אויווען?“ האָט זי א שמייעל געטהאָן און געענטפערט.

— דער אויווען קאָכט נישקשה, נאָר איך וועל זיך אם ירצה השם אין גיכען ארויסציהען צו מיין טאטען, ווייל „מיינעם“ האָט זיך פערוואָלט קיין אמעריקא...

די שכנה איז געווען א קליינע, א בלאסע און א שוואכע. בשעת זי האָט גערעדט, האָט זי, דאכט זיך, אין די הענד נאָר נישט געהאלטען, ווייל זיי זיינען ביי איהר געלעגען צונויפנע- לעגט רוהיג אויפ'ן ברוסט, נאָר לייזער אליה וואָלט שווערען, אז דאָס ווייבעל האלט א דובינע און קלאפט איהם אין קאפ, און ווי א צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואָס ביזטו אזוי צוטראַגען, לייזער אליה? — האָט איהם דאָס ווייב א פרעג געטהאָן:

— באלד בלייבט פוסטעווען א דירה! — האָט ער מיט רוגזא געענטפערט, פונקט ווי דאָס ווייב, און ניט קאָלומבוס, וואָלט ענטדעקט אמעריקא.

— וואָס איז?

— יענקעלען האָט זיך פערוואָלט אמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאטען.

— נו, מילא... — האָט דאָס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען און אנדער שכן.

לייזער אליה'ן אבער איז ניט געגאנגען אין שכן, איהם איז געגאנגען אין אמעריקא...

— דו וועסט זעהן — האָט ער זיך פלוצים, ניט קאָנענ'דיג זיך איינהאלטען, ארויסגעחאפט — דו וועסט זעהן, אז דאָס אמעריקא וועט אונז אין דר'ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאָלען ליגען אין דר'ערד! וואָס הייסט?

— אז דו ביזט א אידענע, א בהמה! — האָט זיך לייזער אליה געקאכט — היינט וואָס זאָל איך מיט דיר ריידען. דו ווייסט דען וואָס אמעריקא איז? דאָס איז דאָך א קליפה... עס ציהט! דו מיינסט, איך ווייס ניט. א זאָראָזע איז דאָס, מען נעהמט זיך אָן איינע פון די אנדערע... היינט פאָהרט איינער אוועק און מאָרגען דער אנדערער שכן און איבערמאָרגען דער דריטער און נאָכדעם וועסטו גריזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... וואָרים קיין דיר-הגעלד וועסטו ניט האָבען.

געזאָגט דאָס אלץ האָט ער לכתחלה נאָר פון צורייצטקייט. ער האָט ניט געגלויבט, אז די זאך האלט טאקי אזוי שמאָל, נאָר ארויסזאָגענדיג דאָס אלץ און ניט בעקומענדיג קיין אַבשלאָגונג פון דעם ווייב, האָט ער זיך אליין דערשראָקען פאר זיינע ביזע נביאות און ער האָט זיך כלומר'שט פערכאפט.

— קיין גרויסע יסורים האָב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אָט זוכט בערעס איידעם א דירה! ער געהט אראָב באלד פון קעסט... איך מיון גלאט, אז אמעריקא — איינגע-בראָכען זאָל זי ווערען.

— הלואי רבוננו של עולם! — האָט דאָס ווייב פרום צו-

נעוואונשען, האַטש הרג'ע זי, וואָלט זי ניט געוואוסט וואָס האָט זי צו אמעריקא.

דער שכן איז אוועקגעפאָהרען. דאָס ווייבעל האָט זיך אריינגעקלישען צו איהר טאָטען, און דאָס שטיבעל האָט גע- פוסטעוועט...

די לידיגקייט פון שטיבעל ביי טאג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאכט האָבען לייווער אליה'ן געשראָקען מיט א ביי- זער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאָפּ אַבסעה- רען פון איהם.

אַבער אויף די איבריגע שטיבלעך האָט ער שוין אויף אויפ- געהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזאָרגטקייט ווי א מאַל. זעל- טען ווען ער האָט געפרעגט ביי א בעל-הבית'טע: „ווי קאָכט דער אויווען?“ עפעס האָט ער געקוקט אויף אלע שכנים ווי אויף גיט היעגע, ווי אויף געסט, וואָס וועלען היינט-מאָרגען אוועק- פאָהרען.

און קיין טעות האָט לייווער אליה ניט געהאט. דאָס שטער- טעל האָט אָנגעהויבען וואָס ווייטער צו פאָהרען אלץ מעהר נאָך אמעריקא... אויפ'ן הויף האָבען זיך וואָס ווייטער מעהרער דירות אויסגעליידיגט און ביי נאכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די לידיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון א מלך המות.

— נו, וואָס וועט איצטער זיין? — האָט ער א זאָג געטהאָן אמאָל צום ווייב, אז ער איז געבליבען מיט איין שכן אויפ'ן הויף...

— אפשר וואָלטען מיר אויף געפאָהרען... — האָט דאָס ווייב כלומרשט געלאכט...

— וואָס לאַכסטו, וואָס? — האָט לייווער אליה ווי אן אַבל געענטפערט — איך וואָלט דער ערשטער געפאָהרען. נאָר מיט וואָס, אז דאָס גאנצע געלד ליגט אין די הייזער... און קוין

פען וועט זיי קיינער ניט... מען שמועסט, אז דאס גאנצע
 שטערטעל צופאָהרט זיך.
 און לייזער אליה האָט זיך פערטראכט, אראָבגעלאָזען דעם
 קאָפּ און האָט געצופט פון באָרד גראַהע האָר איינע נאָך די אנ-
 דערע... איינע נאָך די אנדערע...

די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלעגט מען שבת אבראוונען שפע־טער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, האָטש דאָרטען האָט נישט דער רב געדאווענט און נישט קיין חזן געזונגען. געדאָווענט האָבען אין קליינעם בית־מדרש אויף גיט קיין פרומערע אידען ווי אין די אנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאווענט אויף די פאָרמשכילים פון שטעדטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמור־טעלט, אז זיי זיינען אביסעל נישט פרום און בחור־ווייז זיינען זיי נאָר געווען ווייט פון אידישקייט; די איבעריגע דאוונער זיינען געווען אידען פון א גאנץ יאָהר, אמת נישט קיין בעלי מלאכות — אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות נישט געדאווענט, — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פאָרמלמדים, אויף מעהר פון די היינטיגע, וואָס האָבען שוין גע־וואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה“ און איינער האָט געהאט א חדר נאָר אויפ'ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָ. ווי געוואָנט, פלעגט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת ארויסגעהן מיט א שעה אנדערהאלבען שפעטער ווי פון די אידעריגע שולען, אפילו שפעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל, וואו עס האָבען געדאווענט די ליכאוויטשער, נישט קוקענדיג, וואָס צווישען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד אפילו אויף קיין רפואה נישט געווען.

די אורזאכע איז געווען נאָר אז איינפאכע: אין קליינעם בית־מדרש האָט געדאווענט דער גביר פון שטעדטעל — חיים מאיר טשאַרניאק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקידעוּת,

מאנכע האָבען געדרונגען, אז ער פערמאָגט צוויי הונדערט טויזענער, מאנכע הונדערט טויזענער קערבלעך; די פאָר משכילים, וואָס זיינע, געוועזענע אפיקורסיש געשטימט, האָבען איהם אראָבגענוג מען זעהר א גרויסע סומע און האָבען איהם נאָר איבערגעלאָזט א 50 טויזענער קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאָזען אזא'ן עולה און ענדליך פלעגען אפילו די פאָר משכילים מאכען א פשרה און דערלעגען איהם נאָך א 25 טויזענער און זאָל דער עולם ניט ביז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט געווען וועגען ווארטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוונען, דערפון האָט מען אפילו נאָר ניט גערעדט. זאָל זיין אפילו, אז די משכילים זיין נען גערעכט, אז ער פערמאָגט מעהר ניט ווי 50 טויזענער — נו און 50 טויזענער וואלגערען זיך דען אין גאס? ווארטען מוז מען אויף איהם סיי ווי סיי. ס'וואָלט גאָר קיינעם ניט איינגעפאלען, אפילו אין א שפאס, א זאָג טהאָן, זאָל מען דאוונען אָהן איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוונער פון קליינעם בית-מדרש גער'ווען אייניג. ס'האָט זיך אפילו אמאָל געפונען איינער, חנן דער תבואה הענדלער, אן עזות פנים. וואָס האָט געזאָגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאוונען אָהן איהם, נאָר דער עולם האָט דאָס אָנגענומען פאר א האלבען שפאס און קיינער האָט אפילו ניט געפונען פאר גויטיג צו שפארען זיך אויף ניין. די זאך פער-שטעהט זיך ממילא, און ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאָזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאָכיאָגען דעם חזון, וועלכער וועט האלטען ווייטער? וואָס הייסט! עס איז שוין, אמת, געווען אמאָל גענוג העזה ווען מען האָט, נאָכדעם, ווי דער זייגער האָט געשלאָגען 10 און דער גביר איז אלץ ניט געקור מען, געשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואָס איז די מעשה? מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאָך אויך חלילה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האָט טאקי געהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האָט געהייסען: די דיקע

דער, דאס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אבער
דערפאר ביין געווארען און האט געזאגט, אז ער בעט גאָר ניט
מען זאָל אויף איהם ווארטען... ער איז מוחל דעם כבוד...
דעמאָלט האָט דער שמש געכאפט א פסק פון די בעלי
בתים:

— עס האָט ניט געפאסט טאקי צו געהן טרייבען איהם,
עס איז ניט קיין דרד-ארץ פאר א גביר..

און אז דער גביר איז דעמאָלט געקומען ערשט אין א האל-
בער שעה ארום, איז צוגעגאנגען צו איהם טאקי חנן דער תבואה
הענדלער, וואָס האָט געהאט א נאָמען פאר אן עזות-פנים און
האָט מיט א זיסען שמייכל, וואָס האָט זיך צוגאָסען איבער זיין
גאנצען דארען פנים ביז אראָב באָרד, אויסגעשטאמעלט:

— פון אונזערטוועגען, ר' חיים מאיר, וואָלטען מיר נאָך
געווארט... וואָס איז שייך!... און ר' חיים מאיר האָט האַלב
אַנגעבלאָזען און האַלב גוטערציג געענטפערט:

— רופען מיר דארף מען ניט... אויב ס'איז שווער צו
ווארטען — טאָ זאָל מען דאווענען אַהן מיר. איך פאָווואָלע...
נאָטירליך, איז געוואָרען באלד א מהומה: דער גביר איז
ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגעגאנגען די שעהנערע בעלי-בתים,
די פאָר משכילים, דער מלמד וואָס לערנט אויפ'ן היינטיגען
שטייגער מיט'ן „שפה חיה" און מיט די „ביינק", און יעדער האָט
ארויסגעזאָגט זיין מיינונג, וואָס דער הויפט געדאנק איז בע-
שטאנען אין דעם, אז פון זייער זייט וואָלטען זיי נאָך געווארט
און געווארט, נאָר אלץ צוליעב'ן שמש...

— און דער שמש — נאָר וואו שמש, ווען שמש? ס'איז
געשטאנען ביי דער בימה א מת ניט קיין שמש — א קלייניג-
קייט — איינגעריסען מיט'ן גביר!...

קומט אָן פלוצלונג אין שטעדטעל א נייעס, אז מען האָט

געוואָרפֿען אַ באַמבע אויף פֿלעווען... אין מיטען וואָך נאָטירליך איז מען פֿעריאָגט אין פרנסה, לאָזט מען די נייעס בעשפּרעכען די ווייבער און די בחורים'לעך: זיי האָבען צייט! שבת אבער קעהרט זיך דער קליינער בית-מדרש, איבערהויפּט די פּאַר משכילים. זיי דרינגען אז איצט וועט ווערען פֿריי...

דערהערט דאָס וואָרט פֿריי, פרעגט דער שמש, וואָס הייסט פֿריי, מען וועט דען מעגען האַלטען שענקען, אָדער וואָהנען אין דערפֿער? לאַכט זיך פּאנאָנדער איין משכיל און זאָגט, אז פֿריי הייסט אַהן אַ קיסר, און חנן דער עזות פנים ערקלעהרט די פֿרייהייט אויף זיין שטייגער און זאָגט אַרויס זיין השערה אז פֿריי הייסט, אז מען וועט אויפהערען וואַרטען אויפֿ'ן גביר מיט'ן דאוונען...

געזאָגט געוואָרען איז עס נאָטירליך אין אַ שפּאס, נאָר עפעס איצט איז דער שפּאס געפֿעלען געוואָרען און דער שמש האָט זיך אָנגערופֿען :

— איך זאָג אייך, ברידער, אז דאָס וואָלט געווען די גרעס-טע ישועה...

און האַט'ש דאָס איז פון שמש געווען די ערשטע אַרויסטרע-טונג קעגען גביר, האָט ער זיך גאָר ניט געשראָקען, אדרבא ער האָט באלד אַ שמעק טאבאק געגעבען און געזאָגט וויעדער:

— ער זיצט שוין מיר אַט-אַ-דאָ-אַ!...

דעם אנדערען שבת, האָט מען שוין גערעדט וועגען דער גרויסער דעמאָנסטראַציע וואָס איז געווען, ווי בעלי העגלות דערצעהלען, אין דער גובערניע...

— מען זאָגט, אז דער חיל בונטעוועט זיך אויך — האָט איין משכיל פון די פּאַר מיטגעטהיילט...

נאָר באלד איז אָנגעקומען דער גביר.

— עפעס פֿריה זענט איהר היינט געקומען, ר' חיים

מאיר? — האָט חנן דער עזות-פנים אַ פרעג געטהאָן, — ערשט גיין אזייגער...

— עס שלאָפּט זיך עפּעס ניט... — האָט דער גביר, ווי ברוגזליך, אבער גענוג פיין געענטפערט — בין פריה אויפֿ-געשטאנען...

— וואָס זאָגט איהר, וואָס עס טהוט זיך אזוינס אין רוסי-לאנד? עס קעהרט די וועלט! — האָט חנן געוואָלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האָט מיט שטאַלץ אַ הוסט געטהאָן און געענט-פערט:

— וואָס זאָל איך זאָגען? — ליידאקעס, יונגאטשעס, זיי ווילען איבערמאכען אַ וועלט...

דאָ האָט שוין דער שמש זיך אַריינגעמישט און, אמת, אַ ביסעל מיט האַרץ-קלאפעניש, אבער דאָך גענוג קלאָר אַרויסגע-רעדט:

— מען זאָגט, עס זאָל ווערען פריי... דער גביר האָט איהם קרום אָנגעקוקט און גאָר נישט גע-ענטפערט...

מעהר רעש האָט אָנגעמאכט אין בית-מדרש דער אויפשטאַנד אויף „פּאַטיאַמקינס שיף“.

— מען זאָגט, אז מען גיט קאָנסטיטוציע... — האָט איינער אַ זאָג געטהאָן.

— וואָס הייסט מען גיט? — האָט דער מלמד, וואָס לע-רענט אויפֿ'ן נייעם שטייגער געענטפערט — מען נעהמט אליין. — שוין דריי פיערטעל אויף 9! — האָט חנן דער תבואה הענדלער פלוצלונג אויסגערופען, — לאָז מען זיך שטעלען דאָר-נען אַהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעור צו ווארטען אויף איהם?

— ווי איך בין אַ איר, ער איז גערעכט.

— קאנסטיטוציע איז קאנסטיטוציע! — האָט איינער פון די משכילים אויסגערופען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האָט אַ צווייטער משכיל אונטערנעהאלטען.

און חנו דער תבואה הענדלער האָט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פאַרענט און דער עולם האָט מיט אַ בעהאלטענער שמחה, געמישט מיט נקמה-געפיהל, הויך נאָך יעדער ברכה געענטפערט:
— אמן!

דער ארעסטירטער קרעמער.

1.

פאר וואָס מען האָט איהם ארעסטירט, האָט חיים בשום אופן ניט פערשטאַנען. אָנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבלים, האָט איהם, אז ער האָט דערזעהען אין האלבער גאכט א פולע שטוב מיט פאָליציי, א קלאפ געטהאָן גלייך אין קאַפּ: א בלבל! נאָר, אז ער איז עטוואָס געקומען צו זיך, און האָט זיך דערמאָנט, אז היינטיגע צייטען געהמט מען צו גאָר פאר מאָדנע חטאים. האָט ער גענומען זוכען אין קאַפּ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בעגאנגען. א גאנצען טאָג זיצט ער אין טאַכאָק קראָם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האָט ער זיך עפעס אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער ווייס אבער זיכער, אז ניט: אז ער האלט גאָר פאר דער מלוכה. פערקעהרט, ער האָט די „היינטיגע“ פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער ביי'ם מנין. וואו ער דאווענט, צו „הנותן תשועה“ ניט אויפגעשטאַנען? ער ווייס אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט טרעפּען. עהרער דער בעל תפלה הויכט נאָך אן ארויסצווינגען דעם „הנותן“, שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאווענען נאָר איי-גענע מענטשען. נאָר וואָס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן. בפרט אז יעדער מלך האָט א שד... היינט פאר וואָס? וואָס וויל מען פון איהם.

ער האָט זיך גענומען פערענטפערן פאר'ן זשאַנדארמסקען אָפיצער; געוויינט, געבעטען זיך. „איד האָב א ווייב, האָט ער גע'טענה'ט... איד טהו גאָר נישט... איד בין א קרעמער...“ אויך האָט ער אליין געהאַלפּען מאכען דעם „אַביסק“ און זעהר ווייך און ערעל דערקלערט וואָס עס בעדייט דאָס לאנג בעשריעבען-ביי-

כעל מיט ציפער און אותיות ! „דאָס איז חובות, וואָשע וויסאַקאָ
בלאָגאַרדיע, חובות !“ ... „א ביכעל מיט חובות — ווייטער גאָר
נישט“. און אז דער אָפיציער האָט אַרויסגענומען א פאַפיראַס
צו פעררויכערען, האָט ער גענומען זוכען א שוועבעלע, אויף גיך
אַנגעצונדען און איהם אונטערגעטראָגען. און דער גאָך זיך איינ-
געבייגט... עס האָט אַבער גאָר נישט געהאַלפּען.
— עס קען זיי, עס איז א טעות ! — האָט דער אָפיציער
ענדליך איהם ערקלערט, — אַבער אַרעסטירען דיך מוז איד...
—

2.

די נאכט האָט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר
איהם אין די אויגען האָט מען געבראַכט עפעס א גנב, וועלכען
א דיקער גאַראַדוואַי מיט ווייסע אויגען און סאַרע וואָנסען
האָט מיט אכזריות געשלאָגען. חיים האָט דאָס צוגעקוקט און
וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען דער גאַראַדוואַי, האָט ער גע-
זאָגט:

— גוט אזוי ! ווייטער וועט ער ניט גנב'נען.

— און דו ווער ביזט ? — האָט זיך צו איהם דער גאַראַדאָ-

וואַי א לאַז געטהאָן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין. ניין ! — איז חיים אַכגעשפרונגען, — איד זיך

על פי טעות... על פי טעות...

— איד וועל דיר ווייזען על פי טעות ! — האָט דער גאַראַדאָ-

דוואַי איהם געדראָהט, — מיש זיך ניט.

חיים האָט זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעל און האָט גע-
נומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די
גוי'שע הענט.

אין דער פריה האָבען איהם צוויי גאַראַדוואַיעס געפיהרט
אין טורמע.

אויפ'ן וועג האָט ער געפרובט מאַכען מיט זיי א שמועס.
ער האָט געוואוסט, אז העלפֿען וועט דאָס ניט, נאָר גלאַט געהן
און שווייגען פאסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אז ער איז טאקי
א פערביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי א פרעג
געטהאָן, צי ער איז א געבאָרענער א היענער...

— געה, געה, ניט גערעדט! — האָבען זיך ביידע גאָראָ-
דאוועס אויף איהם ארויפגעוואָרפען — מיר קענען אייד!...
„נאָר קאליע געמאכט!“ — האָט ער זיך געמוסר'ט אין
געדאנק, און האָט בעשלאָסען, אז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

אריינגעפיהרט און איבערגעלאָזען האָט מען איהם אין א
קאמער, וואו עס זיינען געזעסען א גאנצע חברה.
יעדער האָט זיך צו איהם געווענדט מיט א פראגע, נאָר
חיים האָט ניט אויסהערענדיג גלייך אָבערהאקט:
— דאָס איז על פי טעות... מען וועט מיר גלייך ארויס-
לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסרעדענדיג דאָס, אלס סגולה, אזוי ווי א שפרוק פאר
מזיקים, האָט ער אָבגעזוכט א ווינקעל און זיך אוועקגעזעצט.
די פאָליטישע האָבען אויף איהם געקוקט און געשמייכעלט.
שפעטער אבער איז איהם נמאס געוואָרען זיצענדיג און צו
איינעם, וואָס האָט איהם אויסגעוויזען מעהר „געזעצט“ ווי
די איבריגע, האָט ער זיך געווענדט מיט א שאלה: ווי איז דער
דין, אז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש“!...

יענער האָט איהם מיט א שמייכעל דערקלערט דעם דין.
חיים האָט בעדאנקט און איז ווייטער שטום געוואָרען.
עס איז אבער איהם זעהר אומעמיג געוואָרען און פאר
לייגבווילע האָט ער זיך גענומען צוהערען צו די שמועסען.

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פּעראַינ-
טערעסירט האָבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט-
קייט. איבערהויפט איז איהם געפעלען ווי אזוי איינער אן אכ-
צעהניעהריגער בחור האָט דערצעהלט ווי ער האָט זיך געהאלטען
ביי'ן אַביסל.

— אויף קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האָט קיין מורא ניט געהאט? — האָט זיך
חיים ארויסגעכאפט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור'ס
גבורה.

דער בחור האָט א שמייכל געטהאָן און געענטפערט: אזוי-
נע ווי איהר האָבען מורא...

חיים האָט זיך פערשעמט. ער האָט זיך דערמאנט, ווי אזוי
ער האָט געוויינט פאר'ן אפיציער, ווי אזוי ער האָט גע'חנפה'ט
דעם גארדאָוואַי אין צירקעל, און האָט אויסגעזעהן ביי זיך אין
די אויגען אזוי קליין, אזוי געפאלען.

— וואָס מיינט איהר — האָט ער זיך גענומען פערענט-
פערן — א ווייב, צוויי קינדער... א קראָם...

דער יונגער בחור האָט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע-
קעהרט.

ער איז אין אזא לאגע אַבגעזעסען עטליכע טעג. אין די
עטליכע טעג האָט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש-
טער צייט איז אביסל ביי איהם קלענער געוואָרען, איהם האָט
גאָר געקרענקט, וואָס די חברה לייט ווייכען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אנהויבען לעבען גוט! — האָט
ער בעשלאָסען. און האָט דעם בעשלוס געכשר'ט מיט א פסוק:
עם חסיד תתחסד.

— וואָס מיינט איהר, ברידער, — האָט ער זיך צו די פאָ-
ליטישע געווענדט, — אז איך זיין חלילה פאר א גנבה...
— פאר וואָס דען? — האָט דער בחור'ל, וואָס האָט דער-

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי'ן אביסל געהאלטען, פאָרשענר
געפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר גענוג געפונען, — האט זיך
חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי אייך געפונען? — האבען אלע
פון קאמער זיך נאָהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט וויסען — וואס?... ער האט זיך פֿערהאקט.
ניט וויסענדיג וואס אזוינס צו זאָגען...

— ברידער, ער איז א שפיאָן! — האט איינער דעם צוויי-
טען איינגערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך
געמאָלדען.

און פון דעם שמועס אָן איז חיים וויעדער געבליבען אליין,
ניט וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים“ און
סיי מיט נאטשאַלסמווע....

א פסח'דיגער מאמע.

יעדער בעל הבית פון שטערטעל האָט זיך געוואונשען צו האָבען אזא „שטעלע“ ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאָס א בכבוד'יגע שטעלע: א „שאפער“ אין א וואלד, צווייטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער גרויסער בערע ראפאפּאָרט — א איד, וואָס פערמאָגט איבער א מיליאָן. ס'הייסט, מען קען דען וויסען וויפיעל אזא גביר פערמאָגט? אז די בעלי בתים פון דעם שטערטעל זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגנט, ווי למשל אין א יום טוב, קאָנען זיי זיך פערגינגען און דערלעגען איהם נאָך א מיליאָן. אָט ממש איינס-צוויי, און בערע ראפאפּאָרט פערמעגט שוין צוויי מיליאָן. און עס טרעפט אז אן עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין און וויל נישט אנ-דערש, אז בערע ראפאפּאָרט זאָל פערמעגען דריי מיליאָן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה'ט איינגעשפארט דער עקשן — איד ווייס פון א זיכערען אָרט, אז בערע ראפאפּאָרט פערמאָגט איבער דריי מיליאָן.

נאָך ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפּאָרט בעשטעהט דאָס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סטייגער, למשל, פערמאָגט ארום זעבען-אכט מיליאָן און אפשר מיט א סמיר טשיק, און האנדעלט אויך מיט וועלדער און פון דעסטוועגען איז ביי'ן דאָזיגען בערע סטייגער צו דיענען דוקא ניט קיין גרויסער יחוס. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאָהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... און די שכירות וואָס ער צאָהלט איז אויך נאָך ניט מעשה-גביר...

בערע ראפאפּאָרט אבער איז א איד א בן-תורה און בעהאנ-

דעלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואס איז שייך צו די שכירות צאָהלט ער יעדען איינעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואָס דער „מענש“ פער- מאַנט. אויף יעדע נייגעכאַרענע קינד איז בערע ראפּאפּאַרט מוסיף א פּאָר רובעל די וואָך, און אז דעם „מענשען“ קומט אויס חתונה צו מאכען א טאָכטער, גיט בערע ראפּאפּאַרט דעם נדון... אזא קבלה האָט ער שוין פון זיין טאטען וואָלף ראפּאַ- פּאַרט, און וואָלף ראפּאַפּאַרט שטאמט פון דעם גרויסען צדיק ר' משה ראפּאפּאַרט...

פון אזוינע שמועסט מען גיט...

און נאך בעסער פון אלע זיינע מענשען בעהאנדעלט ער טאקי מעגדיל טאמארקין'ען. ערשטענס, איז מעגדיל א גרויסער בעל חשבון, עס איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאווענט אין „חכמת המדינה“. מיט'ן אויג מעסט ער אויס וויפיעל „טפחים“ א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויף. דערצו איז א סברא, אז מעגדיל טא- מאַרקין איז ראפּאפּאַרט'ס א שטיקעל קרוב... אויף זיכער ווייט מען גיט, נאָר שמועסען שמועסט מען יאָ...

אָנגעקומען צו ראפּאפּאַרט'ן אין וואַלד איז טאמארקין א יאָהר נאָך דער חתונה. נאָכדעם ווי זיין ווייב זעלדע איז אויפ- געשטאַנען פון ערשטען קינפעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... נאנץ שטעדטעל איז דאמאלס געבאנגען האַדאַראַם: א קלייניגקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט גיט געווען בער זאָנדערס צופריעדען, דען אויסער וואָס מעגדיל איז א געראָ- טענער, איז ער טאקי א פארשוין א מאן. זיינע אויגען שווארץ ווי די נאכט, די האָר פון פער און זיין פנים קלאָר און קייר לעכדיג... אויף די ליפען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכלעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שידען זיך מיט איהם...

אבער מענדיג האט איהר געשריבען די ערשטע צייט אזוי-
נע שעהנע ברוילעך, אז עס איז שוין כדאי געווען צו ליידען פון
דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואלט ער אזוינס איהר קיינמאל
ניט געזאגט... אין יעדען בריעף האט ער איהר געטרייסט, אז
אויף פסח קומט ער צופאָהרען. ער וואלט געקומען פריהער, אויף
אז אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפארט לאזט איהם ניט
אב... ער איז זיין רעכטע האנד געוואָרען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט די יונגע זעלדע גע-
ווארט אויף דעם ערשטען יום-טוב.

ענדליך איז געקומען פסח און מיט דעם יום טוב — איהר
מאן מענדיג...

נאָכ'ן ערשטען שלום-עליכם (צוקושען זיך האט מען נישט
געקאנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האט זעלדע
אביסעל שעמעוויג — וואס האט איהר אבער צוגעגעבן מעהר
חן — אָנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום
וועגעלע וואס איז געשטאנען אין ווינקעל פון שלאָף צימער און
איהם אָנגעוויזען אויפ'ן יאהריגען קינד, וואס איז געלעגען און
זיך געשפיעלט מיט די קליינע, צונויפגעלעגטע פויסטעלאך.

מענדיג האט עס אָנגעקוקט מיט א לייעבען שמייכלעך, גע-
נומען עס אויף די הענד און לאכענדיג געזאגט:

— איך דערקען עס גאר ניט... אוועקפאָהרענדיג איז עס
געווען אלט אין גאנצען א מאָנאט... ווי רופט מען זי... איך האב
שוין פערגעסען...

— גיטעלעק הייסט זי... — האט די מוטער מיט שטראה-
לענדע אויגען געענטפערט...

— אה, יא, גיטעלעק... נאך דיין באַבע'ן, דאכט זיך...
— יא, — האט זעלדע מיט גרויס חן צוגעגעבען.

דער יום טוב איז אוועק אין איילעניש. מענדיג, וועלכער
איז געווען א גאנץ גרויסער בעל משפחה, איז א גאנץ יום טוב
געווען פערנומען מיט געהן צוגאסט און אויפגעהמען געסט...

זעלדען האט עס זעהר פערדראסען, אבער זי האט ניט געהאט
קיין העזה איהם אַבצוהאלטען, און אזוי איז מענדיל געווען א
גאנץ יום טוב מעהר פאר לייטען ווי פאר איהר און פאר'ן
קינד...

מוצאייִנס־טוב האט זיך שוין מענדיל געפאקט אין וועג...
זעלדע איז געשטאנען מיט אראַבגעלאָזטע הענר און גע-
זיפצט.

— שוין פאַהרסטו אוועק?...

— יא, מיין גאָלד... דער סוחר האט מיר אָנגעזאָגט אז גלייך
גאָר יום טוב זאָל איך צוריק קומען אין וואַלד. עס איז דאָ א סך.
א סך ארבייט...

אין עטליכע מאָנאַט ארום איז זעלדע טראַגעדיג געוואָר-
רען...

די שכנות פון גאס האָבען געקוקט אויף איהר און האָבען
געשמויכלט...

— דער מאן איז נישטאָ און זי, פונדעסטוועגען...

— וואָס הייסט — האט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער

איז דאָר יום טוב געווען אין דער היים, געהערט א ביסעל? ...
זעלדע האט געוואוסט, אז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין
שלעכטס, אז מענדיל איז יום טוב געווען אין דער היים האט דאָר
דאָס גאנצע שטעטל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די
לאַגע“ געווען ווי אונבעקוועם, און זי האט זיך געשעהמט צו
ווייזען אין גאס...

געהאַפט האט זי אבער, אז זוען זי וועט געלעגען ווערען,
וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאר יום טוב, אבער
ער וועט מווען קומען... און טאָמער א ברית? ...

צום שליס־מזל אבער איז דאָס צווייטע קינד אויך געבאָר
רען געוואָרען א מידעל... זעלדע האט איהם געלאָזט טעלעג-
ראפירען...

ער האט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראמע, אז ער

ווינשט איהר א מזל-טוב און ער האט איהר ארויסגעשיקט געלד.

און נאכדעם האט ער איהר געשריעבען א לאנגען און א הייסען ברעף, און געטרייסט איהר, אז אויף פסח קומט ער צופאָהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האט מענדיל שוין געטראָפּען צוויי קינדער.. דאָס ערשטע, גיטעלעכע, איז שוין ארומגעגאנגען. אז ער האט זי אבער דאָס ערשטע מאל גענומען אויף די הענד, האט זיך דאָס קינד דערשראָקען פאר זיין שוואַרצען באָרד און גרויסע שוואַרצע אויגען... זי האט ארויסגעלאָזט א שרעקליכען געוויין און מענדיל האט זי געמוזט אַבלאָזען צוריק מיט א זיפּל...

דאָס צווייטע קינד איז שוין געווען אלט ביי פינף וואָכען... זעלדע האט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאַכט שוין. מענדיל האט אַבער נישט געוואָלט גלויבען. ער האט געוואָלט עס זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען. זעלדע האט דאָס קינד געקיצעלט, געשמוטשערט צו איהר אויפ'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אַבער, דאָס פינף-וואָכעדיגע מיידעלע איז געווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכל האט זיך נישט בעוויזען אויף איהרע לי-פעלד...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האט מענדיל זעלדען גע-טרייסט...

— ניין, — האט זעלדען באנג געטהאָן — עס איז א פערדראָסיגע זאך. אַט דאָ נישט לאנג האט זי ביי מיר געשמייד-בלעט... איצטער דוקא נישט...

— נו, קיין ביזן נישט — האט מענדיל זי ווידער בערוהיגט, — איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארויס אין צווייטען צימער. אזוי האָבען זיך געצויגען יאָהרען. מענדיל, א דאנק זיין וויכטיגע שטעלע, וואָס ער האט פערטראָטען אין וואַלד ביים

סוחר ראפאפארט, האט מעהר ווי איינמאל אין יאהר א היים נישט געקענט קומען, אויסער דאס איינציגע מאל ווען זעלדע האט געבארען א אינגעלע, נאכדעם ווי זי האט שוין געבארען פיער מיידעלעך...

דאמאלס איז ער געקומען בלויז צום ברית און האט זיך שטארק משמח געווען און איז אבער באלד צוריק אוועקגעפאהרען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אבער אלץ מיידלעך געבארען געווארען... און צו די מיידעלס געבורט פלעגט מענדיל יוצא זיין מיט א „מול-טוב“ דורך א טעלעגראמע...

אויף אזא אופן איז אין פערלויף פון צוואנציג יאהר מעגלעך געוועזען א טאטע פון דרייצעהן קינדער...

בעקומענדיג אן הוספה פון סוחר פאר יעדע נייגעבארענע קינד, איז מענדיל'ס געהאלט געוואקסען אין די הונדערטער... — אויב אזוי — האבען די ארימע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלען... א קלייניגקייט, אז גאר פאר יעדען קינד בעצאהלט מען...

זעלדע איז אבער נישט געווען בעזאנדערס צופריעדען... מענדיל קאן גאר נישט די קינדער... ער איז א יום-טוב'דיגער מאן און א פסח'דיגער טאטע... קומט צו פאהרען אויף יום טוב, און צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאכדעם מיט די קינדער, וואס דאס עלטסטע איז שוין ביי ניינצעהן יאהר, הויבט ער זיך אן צו טומלען אין די נעמען...

— נו, וואס מאכסטו, באסקעלע? — פרעגט ער דאס 12-יעהריגע מיידעלע.

דאס מיידעלע לאזט אראב די אויגעלאך און שווייגט. — פארוואס-זשע שווייגסטו, באסקעלע? — נעהמט ער זי אן פאר'ן בעקעלע.

— איד בין נישט באסקע — ענטפערט דאס קינד נאך מעהר פערשעמט.

— ווער-זשע דען ביזטו? — פרעגט ער צוטומעלט.
 — איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיד...
 — אה, יא, איך האב מיד טאקע טועה געווען... — פער-
 ענטפערט זיך מענדיל — אזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס...
 ווארזשע איז באסקעלע?
 עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, אינגער מיט א יאהר,
 און פאלט צו צום טאטענס קניע.
 — איך בין באסקעלע... מיד רופט מען באסקעלע...
 — יא, יא, איך דערמאָהן זיך...
 זעלדע שטעהט דערביי און ווישט זיך די אויגען:
 — א טאטע, שטיינס געזאָגט, ווייס נישט אפילו ווי אזוי
 מען רופט זיינע קינדער...
 מענדיל ווערט געריהרט, נעהמט זי אָן גוטמוטיג פאר'ן
 האנד און ענטפערט:
 — וואָס-זשע קען מען מאכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין
 נאָמען ווייס איך.
 און דער יוסטוב'דיגער מאן צוקושט זיך מיט זיין ווייב.
 די קינדער קוקען אָן די סצענע פערוואונדערט:
 — א פרעמדער איד קושט זייער מאמע...
 און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין די ווינקלעך...

גבירה'שע מצח.

די ווירטהיז איז אריין צורודערטערהייט אין „פאָדריאד“
און האָט אָנגעזאָגט :

— נאָך דעם געבעק וועט באַקען פייגע חנה!
דער עולם „וועלגערין'ס“ זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט
צו די ברעטער און האָבען פאר איבערראשונג א וואָרט נישט
געקאָנט אויסריידען. נאָר איין רעדלער האָט געהאט דאָס מוטה
איבערצופרעגען:

— פייגע חנה? !
— יא, פייגע חנה! אין א פאָר שעה ארום וועט זי דאָ
זיין!

— אָט, וועט זיין א „מתנה“! האָט ענדליך איין וועלגער-
רין, גרונע די מלמד'קע, אויסגערופען, ווענדענדיג זיך מיט א
פרעהליך שיינענדיג פנים צו די איבעריגע וועלגעריןס.
— יא, יא! — האָבען פיעלע בעשטעטיגט. — א שפאס
אזא גבירטע!

און אין „פאָדריאד“ האָט אָנגעהויבען צו רודערן. יעדער
האָט פריהער פאָרגעזאָגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צו-
טהיילען“.

— און איך זאָג אייך, — האָט בעריל דעם שניידערס ווייב
געזאָגט, — אז זי וועט ניט געבען מעהר פאר אנדערע בעל-בתיס,
מען קען זי, אז זי איז ניט קיין גרויסע געבערין.
— אז פריידע זאָגט איז פעהאזן וואָס צו הערען, האָט
גרונע די מלמד'קע ניט געוואָלט איינשטימען — קיין געבערין איז

זי טאקי ניט, אבער פאָרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אָנשמעהן צו געבען די וועלגערנים ווייניגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר וועלען לעבען וועלען מיר עסען, —

האָט דער רעדלער, א יונג-בלאס בחור'ל, זיך געוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די גאנצע צייט פון דעם טוֹ מעל ביי'ן אויווען ערנסט געארבייט, גלייך ווי צו איהם וואָלט די גאנצע זאך ניט שייך געווען, האָט ענדליך זיך ניט איינגע-האלטען, ער האָט זיך געווענדעט צו די וועלגער, האלטענדיג אין האַנד א פאָר טרוקענע מצות :

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער גערעדט מיט א

טאָן, אין וועלכען עס האָט געקלונגען איראָניע און פעסימיזם — פרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאנקען גאָט, אז איהר וועט ארויס לעבעדיג פון איהרע הענד; זי וועט אייך פערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרויס, דאָ — צו גראָב, שיטער גערעדעלט, פערברענט...

ער איז אין כעס געוואָרען און האָט זיך אָבגעהאקט, ווי ער וואָלט ש ו ו י ז ערקונדיגט זיך, אז אזוי וועט טאקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און ארויפכאפענדיג אויפ'ן „זעץ-שטעקען“ א פאָר מצות, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאפט זיי דער רוח. איך האָב זיי

פיינד די רייכע...

ביי'ן לעצטען וואָרט „רייכע“ האָט ער מיט כונה אויסגע-שפּיט, ווי א פרומער איד צו „עלינו“.

דעם זעצער'ס בייזער טאָן און די גיפטיגע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט געווירקט אויף אלע ארבייטער אין „פאָדריאד“. דאָס קליין אינגעלע, „דער שיטער“, וועלכער איז געשטאָנען ביים זאק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך געדאכט, אז ער בעט זיך ביי'ן זעצער:

— שרעק מיר נישט, איך האָב מורא!...

נאָר איין גרונע די מלמד'קע האָט זיך געהאלטען ביי איהר'ס, אז „זי“ וועט איבערלאָזען א שעהנע מתנה. זי האָט שוין צוגעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער גבירה, ווען יענע וועט צו איהר צוגעהן און וועט הייסען זי זאָל דינער וועלגערען:

— געזונדערהייט זאָלט איהר עסען — וועט זי איהר זאָגען, איך וועלגש'ך דאָך אזוי דין, אזוי דין... ווינשעווען, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאָלט איהר איבער א יאָהר דערלעבען און „לשנה הבאה בירושלים“...— זאָל די גבירה זעהן, אז א וועל'גערין, ווייס אויך ווי צו ווינשעווען אויפ'ן גרויסען שטייגער... זי וועלגערט און שמייכלט, ווי זי וואָלט א גוטען חלום גע'זעהן... דאָס הארץ ציטערט הימליך... דאָס הארץ ערווארטעט גרויסע פאנטאַסטישע גליקען: פייגע חנה... א גבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויף איהר חלק א גילדען צוויי... זי וועט קויפען א האלב זירען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואָס פאר דער גבירה'ס איז שוין געענדיגט, באלד וועט מען ברענגען דער גבירה'ס מעהל. עס איז דריי דער זייגער בייטאָג. אין דער צייט ווארפט מען אָן דעם אויווען אויף דאָס ניי מיט האַלץ, דאָס הייצען געדויערט אנדערהאלבען שעה און דאמאָלס געהען די וועלגער'רינס און די איבעריגע ארבייטער פון פאָדריאד אַהיים עסען, און עס בלייבט נאָך צייט אביסעל אַבצורוהען זיך, כדי מען זאָל קענען ווייטער ארבייטען ביז שפעט אין דער נאכט, איצט אבער, ריכטענדיג זיך אויף דער גבירה'ס מצה, מאכט מען דאָס עסען בקיצור און מען קומט גלייך אין פאָדריאד צוגרייטען זיך צו דער גבירה'ס מצה. די בעל'הבית'טע פון „פאָדריאד“ ניט ארויס א שטרענג-

גען בעפעהל, אז מען זאל „גוט-גוט“ (די ווערטער „גוט-גוט“ דריקט זי צו) אבשאבען די ברעטער, די קאטשעלקעס, מען זאל גוט צו וואשען די הענד, ריינע פארטיכער אנטהאן און מען זאל ניט ריידען קיין גראבע רעד בשעת פייגע חנה וועט דא זיין און מען זאל קיין ליעדעליך ניט זינגען...

— עס עקט זיך גאר די וועלט! — שפייט אויס דער זע-צער, האַטש אלע מאָל פראַטעסטירט ער אליין, אז מען זינגט ליעדער ביי'ן וועלגערען.

— אוראי ניט, — האפט זיך ארויס טרונע די מלמד'קע, ווי אָנגעצונדען, — „ער“ מיינט, אז חנה פייגע איז אזוי ווי אן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — ווענדעט זיך די בעל-הבית'טע צום רעד-לער, ניט ענטפערענדיג דעם זעצער, — זאָלסט ניט מאכען קיין „מחזקות“ מיט ציפקעלע דער וועלגערין, בשעת זי דערלאנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שא, וואָס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אויס ציפקעלע, א יונג-מידעל מיט פערנאנדערגעוואַרפענע שווארצע האָר איבער די פלייצעס — שוין גאר צו מיר זיך צוגעטשע-פעט!

די בעל-הבית'טע, ווי עס ווייזט אויס, דערשרעקט זיך ניט פאר ציפקעלעס שרייען, זי ווענדט זיך גלייך צו איהר און מוסר'ט איהר:

— עס וואָלט ניט שאדען, נישקשה, אז דו וואָלסט די האָר פערפֿלעכטען צו דער גבירה'ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האַלד האַבען...

דערויף וויל שוין דער רעדלער עפעס ענטפערען, גאר די בעל-הבית'טע לאָזט זיך איילענדיג צום טהיר, ביי'ן טהיר אָבער דערמאָנט זי זיך עפעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויווען. קריכט אריין מיט א האַלבען קאָפּ אהין און

ארויסנעמענדיג דעם קאפ צוריק פרעגט זי דעם זעצער צו-
טראגענערהייט:

— זאגט מיר ר' חיים, טרוקענע העלצלעך האט איהר
גענוג?...

— איך האב, איך האב! — רעדט ארויס דער זעצער, ווי
מיט גדלות און מיט כעס צוזאמען.

— זעהט-זשע! — מאכט איהם די ווידטהין מיט'ן פינגער,
און געהט איילענדיג ארויס. ווייזט אויס, אז זי האט נאך
פיעל ארבייט, וואס זיינען שייך צו דער גבירה'ס מצה.

און דער „פאדריאד“ העכט זיך אין דער לופטען: מען
שאכט די ברעטער, די קאטשעלקעס; דער רעדלער „שטעלט אן“
דאס זיידענע רעדל, ער קוקט צי האט זי נישט קיין פגימה, די
מצות זאלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד'קע לויפט אום
פערשמייעט און זוכט א בעסערע קאטשעלקע, עס זאל זיך בעסער
וועלנערען, זי בעמערקט ביי פריידע דעם שניידערס אונטער'ן
ארעם אזא קאטשעלקע, וועלכע זי דארף; זי חנפה'ט זיך צו איהר
און לעגט פאר מאכען א חלוף, נאך יענע דאנקט איהר זעהר
פאר דער טובה און וויל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט א
פערפלאמט-פנים דעם אויווען, ער האט מורא עס זאל ניט זיין
צו הייס, ער איז אין כעס און ווערט עס געהט פערביי טרייבט
ער מיט קולות:

— שמעהט מיר ניט אויפ'ן וועג — צום טייוועל געהט
מיט „איהר“ אין איינעם...

נאך אט טראגט אריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק
מעהל — דער גביר'טעס מעהל... עס ווערען אלע שטיל: אויפ'ן
טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאזט איהם ברייט דעם
וועג און עס איז איהם פערשפארט צו שרייען, ווי ביי אנדערע
קלומעקעס: היט זיך, לאזט! ... אפילו אויפ'ן זאק מעהל קוקט
מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד'קע געהט צו און וויל מאכען

אויפ'ן פינגער א „פראבע טייגעל“ צי קלעפט זיך דאָס מעהל
ניט, נאָר דאָס „שיטעריל“ טרייבט זי.

— געהט, געהט! — שרייט ער מיט גאווה, עס איז ניט
אייער דאָנה, עס איז דער גביר'טעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואָס א
גביר'טע בעדייט. זיין קליין קעפעלע, שטעהענדיג ביי'ן זאָס מעהל,
ארבייט שוין, פיעל וועט איהם די גבירה איבערלאָזען. פאר
איהם איז דאָס איבערלאָזען מעהר וויכטיג ווי פאר אַנ'אנדער
ארבייטער אין פאָדריאד, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט,
זיינע שכירות איז נאָר „דאָס מאכען“. —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט
פלוצים פרעהליך אויס גרונע די מלמד'קע. זי האָט געפונען א
קאטשעלעקע ווי זי האָט געוואָלט, פונקט ווי פאר דער גבירה'ס
מצה.

— ווען וועט זי שוין טאקע קומען? — פרעגען אלע אונ-
גערולדיג: אלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האָט זיך אודאי גאָר פערנעסען! — ברומט דער
זעצער אין כעס.

— שא, זי געהט! — זאָגט אַן ציפּקע די וועלנערין, וועל-
כע האָט געקוקט אין פענסטער.

— וואָס רעדסטו?

— הא, הא, תא — צעלאכט זיך באלד ציפּקעלע, — אַב-
גענארט!

— הצופה! — זידעלט גרונע די מלמד'קע — דאָס בלוט
איז מיר איינגעפאלען:

— גרונע, וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — לאכט
ציפּקעלע.

— דערשראָקען? א האָר אויך ניט. נאָר צי אזוי שרייט
זען. — זי שעמט זיך פאר איהרע אייגענע ווערטער.

— שא, שא! זאל איך אזוי געזונד זיין, איצטער געהט
זי טאקי אויף אן אמת. — זאגט אָן א צווייטע וועלנערין.
אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין די גבירה
פייגע חנה, א הויכע דיקע פרוי מיט א שעהן־קילעכדיגען־פנים,
מיט א פאָר שעהנע נאָר שטרענגע אויגען. אריינגעהענדיג
ווארפט זי א פאָר שטרענגע בליקען אויף די וועלנער און נאָך
דעם זאגט זי מיט א טאָן פון א גענעראל, וואָס „זדאָראָוועט“
זיך מיט זיינע סאָלדאטען:

— גאָט העלף אייך, ווייבער!

— שעהן־דאנק, שעהן־דאנק! — ענטפערען צוויי מאָל
די וועלנער: איין מאָל — אן ענטפער אויף איהר וואונש און
דאָס צווייטע מאָל — דערפאר וואָס זי איז א גבירה.
די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראָקען, וואָס זי האָט
ניט אָנגעהיט דאָס קומען פון דער גבירה. זי פערענטפערט
זיך פאר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! א קליין־
נינקייט מען האָט צו טהאָן מיט מזה! זייט מוחל, זייט מוחל!..
די גבירה ענטפערט איהר דערויף ניט, זי געהט נאָר צום
אויוען א קוק טהאָן.

— דער זעצער פערברענט האָטש ניט? — פרעגט זי
ווענדענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע, האָטש דער זעצער
שטעהט דערביי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואָס, ביי
מיר קען זי ניט פרעגען!“ קאָכט אין איהם דאָס הארץ — א
גרויסע יחס'טע... איהם ווילט זיך זידלען און פאר כעס ווארפט
ער אריין אין אויווען א העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאר דער גבירה'ס
פראגע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואָס רעדט איהר! זאָלט איהר געזונד
זיין, גאָט איז מיט אייך, וואָס הייסט פערברענען, מען פער-

ברענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס געהט ארויס מצה ווי אויף דער זון געבאקט!...

— געדענקט-זשע — שמייכלט די גביר'טע.

— א שאלה א ביסעל: — ענטפערט די בעל-הבית'טע צו-

פריעדען פון דער גביר'טעס שמייכלעל.

פייגע חנה געהט צו צו די וועלגער, די ווירטהין געהט איהר הינטען נאך און ווינקט עפעס צו א וועלגערין, יענע פערשטעהט ניט, וואָס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אָט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די

בעל-הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי גאָר נישט מאכען — פערשפילע דאָס יאקעל!...

דאָס באקען הייבט זיך אָן.

גרונע די מלמד'קע האָט זיך געפלייסט אוועקצושטעלען

זיך נעבען דער גביר'טע, אפשר וועט איהר געראַטהען צו פער-

נאָדערערעדען זיך מיט איהר און אויספערצעהלען פאר איהר

איהר אַרעם-לעבען, און זי וועט איהר אַליין א שעהנערע מתנה

איבערלאָזען. זי ווארפט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט

איהר אין פנים און שמייכלט חנפה'דיג, נאָר רעדען עפעס

האָט זי קיין מוטע ניט, „אז זי וועט אָנהייבען רעדען, דאמאָלס“

קלערט זי און וואַרט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מירע“ און

טהיילט די טייגלעך.

טייגלעך גיט זי קליינע, כדי די מצות זאָלען דינער זיין.

זי קנעט מיט דער קאטשעלעקע די „מירע“ און קוקט, צי מאכט מען

ניט פון צוויי איינע. איהר דאכט אז יא און זי צעבייזערט זיך:

— ווייבלעך, מירלעך — מאכט ניט פון צוויי איינע!

— ווער? — דערשרעקען זיך אלע און מען קוקט זיך

איבער.

— עס קען זיי, איך האָב א טעות געהאט, מיר האָט זיך

אָנגעדאכט, — זאָגט די גביר'טע קאלטבלוטטיג.

אויף די וועלגער פאלט אן א שרעק, גרונע די מלמד'סע האט שוין ניט אין זינען צו רעדען מיט איהר, זי דאנקט גאט, אז „זי“ טשעפעט איהר ניט, זי סטארעט זיך נאך וואס בעסער צו וועלגערן און אז די מצה געהט ארויס געראטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאמטשעלקע, כדי די גביר'טע זאל זעהן, ווי גוט...

נאך — דאנקען גאט — דאס באקען ענדיגט זיך! אלע ארכיטער פון „פאדריאד“, אויסער'ן זעצער, ווערען פרעהליי כער; אראב אזא בארג — אזא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים“, ווי די בעל-הבית'טע פון פאדריאד דריקט זיך אויס. — נאך געזונטערהייט צו עסען, — שמייכלט די בעל-הבית'טע אונטערטראגענדיג דער גביר'טע א פאך מצות. — איהר זעהט ווי עס שפיגעלט!

די גביר'טע געהט אליין צו צום בעט וואו מען ווארפט די מצה. זי בעטראכט און עס איז קענטיג, אז זי וויל עפעס אויסזעצען א חסרון, נאך זי קען לייכט ניט געפינען. און זי איז דערפאר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל-הבית'טע, ווען יענע לויבט; ענדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעטערקט: — צו שיטער גערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך און, א בלאסער, גיעט ער איהר, ווי ווייט מעגליך עדעל, צו פערשטעהן, אז געדיכטער רעדל לען האט מען שוין ניט געקענט: עס וואלטען זיך די מצות צע-ריסען.

— אז דו וואלסט וועלען, למשל, וואלסטו געקענט גע-דיכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אהן ווערטער, — צי האט איהם פארדראסען, וואס זיין מיה, זיין סטאראניע איז נישט אנגע-לעגט, צי ער האט זיך בעליידיגט, וואס זי האט איהם, א צוואנ-ציגיאהריגען, „דו“ געזאגט — ווער קען עס וויסען?...

דער טרעגער לעגט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

גרויסע קווישען, געפלאכטען פון דינע קיין. ער לעגט זיי פארזיכ-
טיג, זיי זאלען זיך ניט ברעכען, עס געלינגט איהם דאך ניט, די
מצות זיינען אזוי געראטהען-טרוקען, אז זיי ברעכען זיך לוי-
גענדיג שוין אין קוויש, פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם
טרענער:

— גולן! עס וועט דאך מיר אויף קרוש איין גאנצע מצה

ניט בלייבען.

דאס קליין-געבויגען אידעל, דער טרענער, ווערט קלענער
און געבויגענער. ער וויל איהר זאגען, אז ער איז ניט שולדיג,
נאך א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאלט איהם איין די דמים און
שטיל, מיט מעהר פארזיכטיגקייט, לעגט ער איבער...

נאך דאס איבערלעגען איז שוין אויף פארטיג. די צוויי
גרויסע קווישען זיינען פול, דער טרענער שטעהט גרייט צו געה-
מען זיי טראגען, ווי די גבירה וועט נאך פון מויל אויסרעדען.
זי הויבט זיך אן פערנאנדער צאהלען מיט דער ווירטהין.

אלע איבעריגע אין פאדריאד ווארטען. די הערצער קלא-
פען — פיעל וועט זי לאזען? ... אויסער וואס פאר די ארימע
איז יעדע קאפיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאנט צו ווי-
סען: ווי פיעל? ...

אכצאהלענדיג דער בעל-הבית'טע, העבט זי אן טהיילען די
ארבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט געצעהלטער-
הייט. עס ווערט א געווינשעריי ביז'ן הימעל, עס פליהען מיליא-
נען געלט... הונדערטער יאהר לעבען, געזונד, נחת פון קינדער.
נאך די ברכה, וואס גרונע די מלמד'קע האט מכין געווען פרי-
הער. „לשנה הבאה בירושלים“, איז ביי איהר אזוי געבליבען;
עס איז עפעס ניט אויסגעקומען צו זאגען. עס האט זיך איהר
געדאכט, אז עס וואלט געווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאגה מיר — טרייסט זי זיך אין געדאנק — מעהר

קיין צער ניט האבען! ...

די גבירה געהט ארויס.

— ווי פיעל, ווי פיעל! — קלינגען די פראגען נאך איהר ארויסגאנג.

יעדער האפט זיך צו בעטראכטען די מטבעות און עס ווערט א געפילדעריי:

— אוי, וואס פאר א חזיר דאס איז — די וועלנערינס האט זי בלויז איין רובל געלאזען — פאר 18 וועלנערינס איין רובל!...

— כדאי געוועזען זיך צו מאמערען אזוי!

— אזוי געדעקסעלט איהרע מצה!

— א גביר'טע האט מזל!

— וואס האב איך אייך געזאגט — שרייט דער זעצער—

מיר האט זי, דער חזיר, א גילדען געלאזען.

— מיר דאס אויך ניט! — קלאגט זיך דער רעדלער —

א זילבערנע גריווע האט זי מיר אריינגערוקט.

— גיעב א קוק, צי ניט קיין גלאטע, — לאכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעלהבית'טע

ווי א חברטארין — זי האט ביי מיר דאס ערשטע מאל געבאקט

און זאל עס זיין דאס לעצטע מאל. איך פערדיען פון איהר גאר

נישט. פאר דער צייט וואס איהרע מצה האט זיך געבאקט, האב

איך געקענט צוויי געבעקס אַבבאַקען, און צאָהלען האט זי גער

צאָהלט סך־הכל מיט א גילדען טייערער אויפ'ן פוד, און רעד

מיט איהר האט זי מיר גליקליך געמאכט!

אין פאדריאד ווערט פרעהליך, דער עולם הויבט אן צו

קרימיזירען פייגע חנה'ן — עס שיטען זיך ווערטלעך און וויצ'—

לעך און די בעלהבית'טע קוועלט.

— א חכם איז דער זעצער — לויבען אלע — ער האט

טאקי פריהער געזאגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאמפלימענט — „וואס דען“

קלערט ער — „געלד האבען זיי און שכל איז ביי מיר“, ער וויל

עפעס זאגען, נאר עס האט זיך פלוצים דערהערט א געוויין.

— שא, ווער וויינט דאס? — האבען אלע זיך פער-
וואנדערט. מען האט זיך אומגעקוקט און מען האט דערזעהן
ווי אין א ווינקעלע אָנגעשפארט דאס קעפעל אָן וואנד שטעהט
דאס שיטערעל און וויינט ביטער, רייכענדיג מיט'ן האנד די נאך-
סע אויגען און פערשמוצענדיג זיך דאס פנים.
— וואס וויינסטו, יענקעלע, וואס איז? — האבען אלע
זיך צו איהם א לאַז געטהאָן.

— מיר... האט זי... גאר נישט געלאָזען... — האט ער קוים
ארויסגעכליפּעט.

— אוי, זאָל נאָך איהר א קלאַנג פארגעהן! — האט זיך
גלייך ארויסגעדיסען פון יעדערענס מויל.

— ווי זי האט פערגעסען אן דעם יתום'ל, אזוי זאָל גאט
אָן איהרע קינדער פערגעסען — האבען אנדערע געשאַלטען.

די קללות זיינען געווען ערנסטע, הערצליכע; קוקענדיג
אויף זיי, ווען זיי האבען געשאַלטען, האט זיך געדאכט, אז זיי
וואַלטען גלייך געווען, ווען עמיצער וואַלט זיי צוואַנגען, אז
די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואס ביזטו אליין ניט צוגעגאנגען, שומה! — מוסר'ט
איהם ווייך די בעל-הבית'טע.

— איך האב פאר איהר מורא געהאט! — כליפעט דאס
יתום'ל.

— פאר אלעמען האט ער ניט קיין מורא, נאָר פאר איהר —
שטראַפט ווייטער די בעל-הבית'טע. — דו זעהסט אלעמען גיעט
„זי“ און דיר ניט, געהט מען צו און מען זאָגט „זייט מוחל, מיר
האט איהר פערגעסען“... ווי דען?...

איז דער צייט ווען די בעל-הבית'טע האט גערעדט, איז
דער זעצער געשטאַנען און געקוקט מיט אויגען פערלאַפּענע
מיט בלוט; ער האט צוזאמענגעדריקט די פויסטען און געהויבען
זיי אין דער לופט, ווי ער וואַלט זיך געוואַלט שלאַגען; נאָר אז
דאס יתום'ל האט זיך נאָך דער בעל-הבית'טעס דער, שטאר-

קער צעוויינט, איז ער צו איהם צוגעגאנגען, א גלעט געטהאָן
איהם איבער'ן קעפּיל און האָט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען,
געזאָגט:

— וויין ניט, נארעלע! פאר דיר האָט זי ביי מיר איבער-
געלאָזען א צעהנעריג, — נא!

ביי די ווערטער האָט ער איהם אין הענדטעל אריינגע-
רוקט פינף קאָפּיקעס.

די וועלנערינס האָבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע
האָט געוואָלט שוין קריטיזירען: „אן אַרימאן איז א בעל צדקה“,
נאָר א קוק טהוענדיג אויף'ן יתום'לס פערווייגטען פנים, האָט
זיך איהר דער צונג ניט געקערעוועט אויסצורעדען א וואָרט,
שטיל נאָר האָט זי א קרעכץ געטהאָן:

— געוואלט, רבונז של עולם! פאר וואָס קומט דאָס זיי?..!

אַרימע לייט.

אויף די אַרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה-הענדלער שטענדיג געקוקט. ווי אויף א בעזונדערע אומה, האָטש אויסער אידישע אַרימע-לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער גאנצער חילוק, זייער האלטען זיך, זייערע אלע פאָסטעמקעס האָר בען געטראָגען א האראקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חרוש גאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטעהרציגער, אלענפאלס איז עס פון זיינע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פער-טראָגענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט-געראַטע-נע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז'ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אַרימאן, פלעגט ער זיך בייז ווענדען צו איינעם פון די הויזיגע:

— גיעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער געהן. און אז דער אַרימאן פלעגט געהערען צו דער אַריסטאָקרא-טיע, וואָס געהען אַהן טאַרבעס און געהמען בלוין מזומן, פלעגט ער ווערען אן אויפגעקאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און גאָכער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען!...

אַבוואָרטשענדיג א ווילע אויפ'ן אַריסטאָקראטישען אַרי-מאן, פלעגט גלייך א מסחר-מחשבה פערטרייבען דעם געדאנק וועגען אַרימאן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאַרגעקומענע.

האָבען אבער די לעצטע יאָהרען חנן'ס מסחרים אזוי שלעכט אָנגעהויבען צו געהן, אז צייטענווייז איז איהם א שאַר געווען אן אַרימאן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האָט ער געפיחלט, אז יעדער אַריי מאן ווערט איהם מעהענטער. על כל פנים האָט ער שוין זיכער געגלויבט, אז די אלע אַרימע לייט זיינען זיינע ברידער, געהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאל, ווען ביי חנן'ען אין שפייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט געווען, אין שטוב קיין גראשען געלד ניט און נאָר א האַלבער לאָבען שוואַרץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאָקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אַריין אן אַרימאן, זיך געשטעלט ביים טהיר און מיט א געבראָךענעם קול, שטיל און ווי שעמעוודיג אויסגעברומט:

— קאָנט איהר עפעס שענקען?

אַזא מין ווענדען זיך פון אן אַרימאן איז איהם געווען מאָד-נע אומבעקאנט, און די דאָזיגע נייע שאַלע האָט איהם עפעס ווי געשראָקען און מיט געפאלענקייט האָט ער געענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האָט דער אַרימאן

שוין דרייטער געענטפערט.

חנן האָט איהם אליין אָבגעשניטען א שטיק ברויט, בער-טראכט אין האַנד די וואָג און האָט משער געווען, אז עס וועט זיין אוראי א האַלב פונט. צופריעדען האָט ער עס דערלאנגט דעם אַרימאן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אז דער אַרימאן וויל עפעס רעדען. חנן האָט אבער פאר א שמועס מורא געהאט, ניט וויסענדיג אליין פארוואָס און האָט זיך אָבגעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאָג אָן האָט זיך חנן שטארק גענומען אינטערע-סירען מיט ייִדימע לייט און פלעגט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאָן, ווי פאר זיך.

— יעדער איד איז ניט בעוואָרענט פון געהן איבער די הייזער...

נאָך דעם דאָזיגען געדאנק פלעגט ער זיך צוויפצען און עס האָט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאָס ניט אזוי שרעק ליך...

און וואָס טהוט טאקי א איד — האָט זיך איינמאַל חנן פערטראכט — אז די געשעפטען געהען אוועק אין דר'ערד און עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען? ... טאָ וואָס טהוט מען? „מען געהט איבער די הייזער!“ — האָט איהם ווי א קלונג געטהאָן אין די אויערען.

גראַד האָט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אריינגעקור מען אן אַרימאן, א איד פון א יאָהר זעכציג. חנן האָט איהם גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אז דער אַרימאן טראָגט פונקט אזא קאפּאַטע, ווי זיינע... איין קאַליער און איין שניט... ער האָט א שוידער געטהאָן.

צו דעם דאָזיגען אַרימאן האָט איהם עפעס א ציה גע-טהאָן: קיין ברויט וועט ער איהם ניט געבען: ער וויל איהם ניט מבזה זיין: ער טראָגט אזא קאפּאַטע, ווי זיינע... ער וועט איהם געבען א גראַשען, וועלכער ליעגט גראַד אויפ'ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאָק“, וואָס מען האָט געקויפט אויף וועטשערע. אַבגעגעבען דעם גראַשען מיט א ציטערהיגער האַנד, האָט ער זיך געווענדעט מיט א שאלה:

— עפעס א ווייטער איד? ...

דער אַרימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער געוואָרען, ער האָט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאָן און גע-ענטפערט:

— א קאָוונער...

— א קאָוונער? — האָט זיך חנן מאַדנע פערחידושט — עפעס נאָר ניט ווייט...

— צורפוס געהן איז גאנץ ווייט... — האָט דער אַרימאן
געענטפערט מיט אַ ווייכען שמייכלע...

חנן האָט איהם וויעדער בעקוקט, געפונען, אז די קאפאָטע
איז פונקט ווי זיינע, נאָר די קנעפלעך זיינען אביסל גרעסער
רע ווי ביי איהם... האָט ער אַ הוסט געטהאָן און ווייטער גע-
פרעגט:

— שוין לאנג, אז איהר זענט אין אזא מעמד?...

— שוין שעהנע עטליכע יאָהר... — האָט דער אַרימאן גע-
ענטפערט און אין זיין ענטפער האָט געקלונגען אַ מין שטאַלץ...
— איהר האָט אַ ווייב און קינדער? — האָט חנן ווייטער
געפרעגט:

— עס איז דאָ אַ ווייב און קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין
און מען ווארט אויפ'ן שפייזער...

— וואָס זענט איהר אמאל געווען?

„ער וועט געוויס ענטפערען אַ תבואה-הענדלער“ — האָט
זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אַרימאן האָט וויעדער מיט שטאַלץ
געענטפערט:

— געהאנדעלט מיט תבואה... געווען אַ סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאנצען סוד, די צור-
קונפט האָט איהם ערשיינט אַהן אַ שליער און ער איז ווי רוחי-
גער געוואָרען...

צוויי שוועסטער.

צו דער אַרימער חיענען פלעגט די רייכע שוועסטער, זעל-
דע, זעלמען קומען; דערפאר אבער, אז זי פלעגט שוין אמאָל
קומען, איז ביי דער אַרעמער חיענען אין שטוב קענטיג געוואָר-
ן; די רייכע שוועסטער האָט שמענדיג עפעס א מתנה גע-
בראכט, אמאָל א שטיקעל סיין אויף א קליידעל, א מאָל א פאָר
אַבגעטראָגענע שיד פאר די קינדער, א מאָל אן עסענווארג און
א מאָל א מזומן קערבעל.

אז זעלדע פלעגט קומען, פלעגט די אַרעמע חיענע פון אַנ-
פאנגס צוטומעלט ווערען. אויף איהר געזיכט פלעגט זיך אויסגי-
סען א פרייד און א שרעק צוזאמען, און די אויגען, די טיעפע
איינגעגראָבענע אויגען, האָבען דאכט זיך געלאכט און געוויינט
צוזאמען...

— ס'א בזיונות א ביסעל! — פלעגט חיענע קוים צו זיך
קומען — איך זעה אויס, ווי דער שוואַרץ-יאָהר!

און חיענע פלעגט אראָברוקען נידעריגער דאָס טיכעל אויפ'ן
שמערן און א וויש טהאָן מיט די הענד דאָס פנים און פלעגט
בלייבען שמעהן אַהן ווערטער.

— פאר וואָס בעטסטו ניט זיצען? ... — פלעגט שוין
די שוועסטער חיענען פון פערלעגענהייט וועלען ארויסנעהמען...
— ווייס איך... פלעגט חיענע פערשולדיגט ענטפערן,
ווארפענדיג א בליק איבער'ן שטיבעל — עס איז ברוך השם
ניטאָ וואו — א הקדש...

— ניין! ניין! — פלעגט זעלדע ענטפערן — איך האָב

קיין צייט ניט, איך וועל באלד געהן. וואָס מאכסטו עפעס, חיענע?...

— מען מוטשעט זיך.. וואָס זאָל מען מאכען. „ער“ זיצט א נאנצען טאָג אין שטוב און גיט ניט א קלאפ א פינגער אָן א פינגער...

דער מאן פלעגט כעס'דיג א ברום טהאָן און גאָר ניט ענטפערען, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אָנהויב בען רעדען און רעדען, קלאָגען זיך און קלאָגען זיך, און זעלדע, די רייכע שוועסטער, פלעגט שטעהן און אויסהערען אויפמערק-זאם אלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאנטעל...

— נו, איך דארף שוין געהן! — פלעגט ענדליך זעלדען נמאס ווערען אויסהערען חיענעס מעשיות — נא, דאָס וועסטו האָבען פאר די קינדער אויף א פאָר העמדלעך... טייערע פרעז... — וואָס? איך זאָל דיר דאנקען? — פלעגט חיענע גער-ריהרט ווערען, צונעהמענדיג די מתנה — איך זאָג דאָך, פריהער גאָט, דערנאָך דו... עס איז ברוד השם...

ביי חיענען פלעגען זיך שטעלען טרערען אין די אויגען, צי פאר פרייד פון דער מתנה, צי פאר צער, וואָס זי דארף געה-מען... אזעלכע זאכען איז שווער צו וויסען... און זי פלעגט ניט וויסען מיט וואָס צו ענדיגען.

— פאָרט א שוועסטער — זי פערגעסט ניט! — פלעגט חיענע נאָך זעלדע'ס אוועקגאנג זיך ווענדען צו די הויזגע. — א גרויל גאָר! — פלעגט דער „מאן“ וועללעל ניט זיין צופריעדען — וויפיעל מיינסטו איז דאָס ווערט? ביי ליי-מען רייכע שוועסטער...

— ביי ליימען, ביי ליימען! — פלעגט חיענע איבערקוי-מען איהר מאן — דו האָסט ווען געזעהן „ליימען“, קבען איי-נער?... דו דארפסט דאָך נעמען א טאָרבע און געהן איבער די הייזער...

— שא, שריי ניט אזוי — פלעגט וועללעל אראַבפאלען

ביי זיך — וואָס האָב איך דיר אזוי געזאָגט... איך מיינ גאָר
ניט...

— אזוי, מיינסטו גאָר ניט! — פלעגט חיענע זיך צוהי-
צען — איך קאָן דיר, איך ווייס, דו וואָלסט וועלען, אז זי זאָל
דיר וואָס זי האָט אוועקגעגעבען, דו זאָלסט קענען א גאנצען
טאָג שלאָפען...

און חיענע פלעגט נאָך דעם א שעה נאָכאנאנד רעדען ווע-
גען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אלע
מאָל א גוטע געווען; בשעת זיי זיינען נאָך מיידלעך געווען און
ביידע געהאָדעוועט זיך ביים אַרעמען טאָטען, פלעגט זי איהר
אויף, וואָס זי האָט נאָר געהאט, אוועקגעבען...

— דערפאר האָט איהר טאקי גאָט געהאָלפען! — פלעגט
זי אויסלאָזען מיט א פרומען זיפן, — גאָט זאָל איהר געבען
צעהן מאָל אזוי פיעל — זי איז דאָס ווערטען...

און חיענע, וועלכער האָט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז
זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאר די פיעלע מתנות, וואָס
זי גיט איהר איבער, פלעגט האָטש צאָהלען מיט ברכות אונטער
די אויגען, ווי זי וואָלט וועלען גרינגער מאכען די שווערע משא,
וואָס לעגט זיך ביי איהר אויפ'ן הארצען נאָך יעדער בעקומענער
מתנה...

דאָך וואָלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאָנד צו
פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס געזאָגט, וואָס פאר א
ווערטע האָבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא גע-
בענשמער: א גאנצען טאָג שעלט זי העם מאן, די קינדער און
זיך אליין — און ווער ווייסט צי איז גאָר איהר מויל מסוגל צו
א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז
בעשטאָנען אין אן אנדער זאך גאָר. די אַרעמע חיענע, וואָס
האָט ערנעהרט כמעט אליין דאָס גאנצע געזינד, דערמיט, וואָס
זי פלעגט האנדלען מיט גאסגע „פויערטעס“, איז אויף אין

שטאנד געווען עפעס צו שענקען איין מאָל אין יאָהר דער רייכער שוועסטער. עס איז געווען אַ מתנה אפשר ניט אזא טייערע, אָבער זעהר אַן אָנגעלעגטע.

די מתנה פלעגט זי איהר שיקען איין מאָל אין יאָהר — אסתר תענית — מאָהן אויף המנ'טאשען.

חיענע האָט געהאט אין גאס א פויערטע, מיט וועלכער זי האָט זעהר גוט געלעבט. און די פויערטע, אנדזשע, פלעגט איהר אלע אָסיען שענקען א האלבען טאָפּ מאָן.

חיענע פלעגט דאָס מאָהן בעהאלטען ווייט, ווייט אויפ'ן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואָס האָבען מאָהן זעהר ליעב, זאָלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט א קלאפענדיגען הארצען פלעגט זי ארויפקריכענדיג אַ מאָל אויפ'ן בוידעם, קוקען אויפ'ן זעקעלע מאָהן און טראכטען:

— אסתר תענית! ...

מעהר איז זי ניט אין שטאנד געווען צו פאָרשטעלען זיך, דער געדאנק פלעגט איהר ווי פערשכור'ען און נאָר שטראהלענדיג פלעגט זי אויסרעדען הויך:

— אסתר תענית! ...

און אסתר תענית איז דער פריה פלעגט זי לאָזען אלע ארבייט, ארויפקריכען אויפ'ן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אַראָפּנעמען דאָס זעקעלע מאָהן און מיט אַן ערנסט בעזאָרגט פנים פלעגט זי זיך אָנהויבען עס'ן מיט די מאָהן...

— אי, מאָהן, מאָהן! — פלעגען די קליינע קינדער זיך צעזינגען און אוועקשטעלען זיך ביי'ם טיש מיט דאָרשטיגע אויגעלעך.

— אוועקט, אוועקט! — פלעגט חיענע פאָרויכטיג זיי אוועקטרייבען. דאָס איז פאר דער מומע זעלדען — טשעפעט ניט.

דערהערענדיג: „פאר דער מומע זעלדען“, פלעגען די קינדער זיך איבערקוקען און אַפּטרעטען אויף אַ פאָר טריט צוריק.

בלויז דאס יונגסטע, דאך אינגעלע מיט גרויסע שווארצע אוי-
געלעך פלעגט זיך בעמען:

— מאמע, וועל ניט נעמען, וועל נאך קוקען... מיינע
נאמנות... קוקען...

— נו, קוק, קוק! — פלעגט די מאמע ווייכער ווערען...
דערוועגנדיג, אז די מאמע איז מתיר צו קוקען, פלעגנען
זיך אלע קינדער א שאט טהאן צוריק צום טיש און בעטראכטען
די מאהן מיט גרויס חרוש און דרך ארץ...

און חיענע פלעגט אנהויבען מעסטען און מעסטען, איהר
נעקנייטשטער שטערן פלעגט נעקנייטשטער ווערען, די טיעפע
איינגעגראבענע אויגען פלעגנען נערווען אומלויפען. זי האט ניט
געקאנט בעשטימען, פיעל זאל זי לאזען פאר זיך אליין: א האלבע
קווארט, צי א קווארטירעל...

— וואס זאגסטו, וועלוועל, עס איז ניט מיאוס צו שיקען
איהר נאך אנדערהאלבען קווארט?

— וואס פרעגסטו מיר? — פלעגט וועלוועל זיך בלא-
זען — עס איז דאך דיין שוועסטער, ווייסטו דאך בעסער פאר
מיר...

וועלוועל האט שווארצען מאהן ליעבער געהאט פאר אלע
גוטע זאכען, ליעבער געהאט אפילו ווי מעהרען-צימעס... און
הלואי וואלט ער נאך כאטש א ביסעלע פערדיענט, וואלט ער
געהייסען 'שיקען' „איהר" א קווארט און פאר זיך א קווארט. נאך
וואס העלפט דאס ליעב האבען? אז ארעמאן טאך נאך נישט
ליעב האבען...

און חיענע פלעגט נאך א לאנגען ישוב-הרעת לאזען זיך
אליין נאך א קווארטירעל און דאס איבריגע פלעגט זי פערבינ-
דען פאר זעלדען...

שווער איז דאס צוגענאנגען מיט'ן אוועקטראגען. אייגענט-
ליך, וואלט חיענע זיך מחיה געווען, ווען זי וואלט געקאנט אליין
אוועקטראגען, ווען זי וואלט זיך ניט געשעמט... נאך חיענע האט

בשום אופן זיך ניט געקאנט פארשטעלען, ווי אזוי וועט זי דאס אריין און זאגען: איך האב דיר געבראכט א מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעהען... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין א חרפה פאר'ן שוואַגער...

און חיעבע ווענדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער וויל אוועקטראַגען דער מוהמען זעלדען די

מאָהן?

— איך! — פלעגט איין קינד א שפרונג טהאָן.

— איך! — פלעגט א צווייטעס איבערשרייען דאָס ערשטע.

— איך! — פלעגט א דריטעס זיך איינשפארען...

נאָר חיענע פלעגט יעדעס קינד בעטראכטען און געפינען

חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאָס הויז

לע העמד... מיאוס פאר'ן פעטער...

— ביי דיר איז א צעריסען קליידעלע...

— דו, האצקעל, געהסט אפילו ניט שלעכט אָנגעמחאָן,

ערסט פאר אכטאָגען א פאָר לאטקעלעך געלעגט... איך האָב

אָבער מורא, דו קאָנסט אויפ'ן וועג אויפגעסען... ביזט א נאָשער.

גערענקסט, ווי דו האָסט זומער אויסגעזופט א האלבע גלאָז

זויער־מילך....

און האצקעלע, א יונגעלע פון צוועלף יאָהר, הויבט זיך אָן

שווערען מיט אלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית,

אז ער וועט אויפ'ן זעקעלע אפילו ניט קוקען, ניט נאָר ניט

עסען. אי די האלבע גלאָז זויער־מילך, האָט ער געמיינט, אז דאָס

האָט מען איהם געלאָזען אויף אַנבייסען...

און חיענע שיקט די מאָהן מיט האצקעלען. זי קוקט איהם

גוט ארום, פערשפילעוועט איהם די קטעפלעך. שנייצט איהם

אויס דאָס נעזעל און הויבט איהם אָן עקזאמינירען:

— וואָס וועסטו זאָגען?

— איך וועל זאָגען — הויבט אָן האצקעלע—און די אויגער

לעך גלאנצען — איך וועל זאגען: די מאמע האָט אייך געשיקט
שלח־מנות...

— משוגע'נער, — דערשרעקט זיך די אַרעמע מוטער —
און די איבריגע קינדער צעלאכען זיך — משוגע'נער, וואָס איז
היינט פאר אַ שלח־מנות? ... מ א ר ג ע ן איז דאָך שלח־
מנות.

— איך וועל זאגען: די מאמע האָט אייך געשיקט מאָהן
אויף המן־טאַשען...

— אַ, אזוי, אזוי, — ווערט חיענע צופריעדען... דו וועסט
פריהער זאגען: גוט מאָרגען! שעה, הויך: גוט מאָרגען! ...
— גוט מאָרגען! — שרייט אויס האצקעלע — און אלע
קינדער לאכען זיך פענאָדער — די מאמע האָט אייך געשיקט
א מתנה מאָהן אויף המן־טאַשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אָן חיענע ביי דעם וואָרט
מתנה — האצקעלע איז טאקי א קלוגער...

און האצקעלע לויפט ארויס מיט'ן זעקעל מאָהן. אין שטיי־
בעל ווערט שטיל. אלע ווארטען אויף עפעס א גרויסע זאך. אלע־
מען דאכט זיך, אז האצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפעס
בריינגען אזא זאך, וואָס איז טייערער פאר אלץ, גאָך וואָס
דאָס גאנצע פינסטערע אַרעמע שטיבעל קאָן ליכטיג און רייך
ווערען...

נאָר מעהר אָנגעשטרענגט ווארט חיענע אליין. עס איז דאָך
איחרע מאָהן און איהר שוועסטער... וואָס וועט זי זאגען? ... פאר
וואָס זוימט ער זיך אזוי לאנג? ... דאָס הארץ שפרינגט איהר
שיער ניט ארויס....

— שא, ער לויפט שוין צוריק! — זאָגט אָן א קינד, וואָס
קוקט די גאנצע צייט אין פענסטער.

און האצקעלע לויפט אריין א פרעהליכער אין שטוב.
— נו? — שמעלט אויס חיענע אויף איהם איהרע אויגען.
— איך בין אריין...

— דער פעטער געווען אין דער היים? — שלאגט חיענע איבער.

— ניין! — האט האצקעלע אב פרעהליך.

חיענע גיט א זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרעגט מיך די דיענסט: וועמען דארפסטו,

אינגעלע? זאג איך: איך דארף די מוהמע זעלדען...

— גוט געזאגט! — שיינען חיענע'ס אויגען פאר גליק, וואס

איהר אַרעם אינגעל איז אזא יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז ארויס—דערצעהלט האצקעלע וויי-

טער—באלד וועט זי אריין, זאגט די דיענסט—זוארט. און באלד

איז אריין די מוהמע. „גוט מאַרנען!“ האב איך געזאגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ'ן קול, זאל איך אזוי געזונד זיין, — שווערט

האצקעלע — גוט מאַרנען — די מאמע האט אייך געשיקט

מאָהן אויף המ'טאשען...

— פאר וואס האסטו גיט געזאגט: א מתנה?... — פרעגט

די מאמע, ווי בעליידיגט...

— אוי, איך האב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האט

האצקעלע חרטה און קראצט זיך אין פאה.

— נאָרישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט

זיך, אז דאס איז א מתנה, ממילא. וואס דארף מען נאך אויסרעדן.

דען. אוראי אז דו שיקסט איהר מאָהן איז דאס א מתנה... „זי“

פערשטעהט דען גיט?... —

און חיענע גיט אין הארצען וועלוועלען גערעכט און א בער-

היגטע פרעגט זי ווייטער:

— נו, נו! וואס האט זי געזאגט?

— זי האט צוגענומען און עפעס געשמיכעלט...

— עס האט איהר הנאה געטהאן! — קוועלט חיענע...

— און האט אריינגעשאטען אין א גרויסער זילבערנער

שיסעל און געזאגט: טייערע מאָהן...

— שייך טייערע...—בענייטערט זיך חיענע — גאלד!
 היינטיגעס יאהר איז גאר ניט צו קריגען אזא מאהן...
 — בעדאנק דער מאמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט וויי-
 טער האַצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען
 מאַרגען צו דער סעודה...
 —א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען
 חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאר
 פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאהרען געצויגען. דאָס זעקעלע
 שוואַרצע מאַהן האָט חיענע'ן געמוטיגט. געגעבען שטאַלץ: זי,
 די אַרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענ-
 קען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאר די אַפּטע
 מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאַטש
 איין מאָל אין יאהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געווען.

נאָר די אַרימע פרוי האָט דאָס גליק פלוצים פערלאָרען און
 זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפיעלט, זי
 האָט שוין ניט אויף וואָס צו האַפּען — איהר שוועסטער, וואָס
 לעבט און איז רייך, איז פאר איהר אַבגעשטאַרבען.

עס איז געווען אסתר תענית. די אַרימע חיענע האָט, ווי
 אלע מאָל, מיט א קלאַפּענדען האַרצען פאר פרייד, דאָס זעקעלע
 שוואַרצע מאַהן אַראָבגענומען פון בידעם, געמאַסטען און גע-
 מאַסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאר זיך לאָ-
 זען: א האַלבע קוואַרט, צי א קוואַרטירעל און קוים מיט דער
 הילף פון די צעהנדליגער קנייטשען אויפ'ן שטערן, האָט זי
 בעשלאָסען, ווי אלע יאהר, אז פאר זיך וועט זיין גענוג א קוואַר-
 טירעל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך'קען, ווייל

חאצקעל איז גראד דאס יאָהר געגאנגען אָהן שטיוועלעך און ברוד'קען האָט אַבעגאַלטען: די אלטע שטיוועלעך, וואָס די מוהר מע האָט געשאַנקען, זיינען פונקט געווען אויף זיין „פּוס“.

מיט אַ קלאַפּענדען האַרץ, ווי אלע יאָהר און נאָך מעהר ווי אלע יאָהר, ווייל חיענע האַלט שטארק, אז אַ האַרץ „זאָגט“ — האָט זי ערוואַרטעט זיין קומען, וואָס פאַר אַ בשורה וועט ער ברענגען, וואָס האָט די שוועסטער געזאָגט? ...

און אַט איז אַריין ברוד' מיט'ן זעקעל מאַהן צוריק... אַ דערשלאָגענער, פערשעמטער, האָט ער זיך אוועקגעשטעלט און ניט געקאָנט אַ וואָרט אויסרעדען...

— וואָס ביסטו ניט געגאנגען? — האָט חיענע ביין גע-פרעגט.

— איך בין שוין געווען... — האָט ברוד'קע קוים געענט-פערט.

— נימאָ זי אין דער היים? — האָט חיענע ווייטער גע-פרעגט...

— אין דער היים איז זי...

— נו? ... — האָט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאָגט, אז זי האָט שוין!

— וואָס, ביזמו משוגע? דער! — איז חיענע ווי צומישט

צוגעגאנגען נאָהענט צו איהם און אָנגעהויבען איהם צו טרייס-לען...

— וואָס ווילסטו? — האָט זיך דאָס אינגעל פאנגאנדערגע-

וויינט — וואָס בין איך שולדיג, אז „זי“ האָט שוין? ...

— פון וואנען? וואָס? וועה איז מיר! וואָס טהוט זיך

דאָ היינט מיט מיר? פון וואנען האָט זי? ...

— איך בין אַריין — דערצעהלט ברוד'קע פערוויינט —

זאָג איך: די מאַמע האָט אייך געשיקט מאַהן... זאָגט זי: איך

האָב שוין... איך האָב גאָר פערגעסען, דאָס די מאַמע שיקט מיר

אלע יאָהר. איך האָב נעכטען געקויפט ביי זלאַטע דער אַלמנה

א גאנצען האלבען טאָפּ פאר א האלבען רובעל... נעהם עס צוריק,
דער מאמען וועט עס צונויף קומען... — האָט די מוהמע געזאָגט.
— זי האָט שוין! — האָט חיענע אויסגעשריגען.
און אין שטיבעל איז שטיל געוואָרען, ווי עמיצער וואָלט
עפעס אָנגעזאָגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואָס רויבט אוועק
די לעצטע האָפנונג, וואָס לעשט אויס יעדען שטראהל...
און א גאנצען פורים האָט דאָס שטיבעלע געטרויערט, ווי
מען וואָלט דאָ „שבעה“ געזעסען, ווי מען וואָלט א געשטאָרבע-
נעם בעוויינט.
געשטאָרבען איז פאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

רייזעלע.

1.

אז דאָס אכט־יעהריגע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־
פריה, רייכט זי אויס די פערשלאָפּענע אייגעלעך, קוקט זיך אום
אין אלע פיער ווינקעלעך פון דעם קליינעם שטיבעלע און זוכט
עפעס.

זי זוכט די מאמע. נאָך די מאמע איז שוין לאנג אוועקגע־
גאנגען אין מארק מיט'ן קויש עפעל און רייזעלע זיפצט אָב:
— אזוי ניד איז זי שוין אוועקגעגאנגען!

פּויל טהוט זי אָן דאָס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט
זיך און געפינט עפעס א שמאטע, עהנליך צו א האנטוך און
ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח'ל, זי
דערמאָנט זיך, אז היינט איז רינסטאג, נאָכדעם דערמאָנט זי
זיך, אז די מאמע האָט א גאנצע נאכט געחוסט, געפאָכט מיט
דער נשמה. זי האָט איהר דערלאנגט קאלט וואסער מיט א
שטיקעל צוקער, נאָך עס האָט ניט געהאָלפּען... די מאמע האָט
אויף איהר עפעס אזוי מאַדנע געקוקט... „רייזעלע האָט זי גע־
זאָגט, דו האָסט אויף מיר רחמנות?“ זי האָט ניט געענטפערט,
זי האָט זיך נאָך פונאָדער געוויינט און איז אוועקגעלאָפּען אין
א ווינקעלע, שטארקער אויסוויינען זיך. מעהר געדענקט זי ניט.
זי ווייסט נאָך, אז איהר האָט זיך א גאנצע נאכט גע'חלומט.
— זי איז שוין געזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי
וואָלט זי דאָך אין מארק ניט געגאנגען.

זי געהט צו צו'ם טיש און געפינט דאָרט גרייט פאר איהר
„אָנבייסען“ — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א
צובראָכענעם גלאָז.

אז זי עסט אב דאס אַנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאט, עס זאל פינסטערליך ווערען און די מאמע זאל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאלטען און לויפט אין מארק זעהן. וואס מאכט דאָרט די מאמע, און האָטש די לעצטע פלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גארנישט געלייזט, פלעגט דאָך רייוועלע קלויבען נחת שטעהענדיג גאָהענט נעבען דער מאמע. איהר נחת פלעגט זיך דיימליך אויסדריקען. ווען א קונה פלעגט אונטערקומען צום קאַשיק עפעל און געבען עפעס צוליין זען. זי פלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאַמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאמע פלעגט דאָס רוב טרויריג ענטפערן:

— אז אָך און וועה מיין טאָכטער צו'ם לייזונג — פאר א

גאנצען טאָג ערשט די דריטע קאָפיקע...

ווינטער אבער פלעגט רייוועלע דעם פערגעניגען אויך ניט האָבען. קיין שיד האָט זי קיינמאָל ניט געהאט און לויפען אין מארק א באַרפיסע איז קאלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערדיהלען און חלילה שטארבען. און שטארבען האָט זי גע-וואוסט איז זעהר א שלעכטע זאך. ווען איהר טאָטע איז גע-שטארבען געדענקט זי ניט, נאָר זי ווייסט, אז ער ליעגט דאָר-טען ווייט אונטער דער שטאָרט אויפ'ן בית-עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאנצען טאָג אין שטוב און ווארט ביז וואנען עס ווערט פינס-טער, ווען די מאמע דארף קומען.

— שוין פינסטער! — געהט זי צו אלע וויילע צום פענס-

טער. — באלד, באלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אויס נאָך פיעל צו ווארטען. אין דעם קליינעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קליינע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ'ן גאס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייוועלע אזוי לאנג די צייט.

— עס איז דאך שוין פינסטער, פאר וואָס קומט זי נישט?
זיפצט זי מיט אונגעדולד.

און אז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש
נעדיכט און רייזעלע קען שוין נישט זעהן, וואָס ארום איהר גע-
פינט זיך אויסער יאָס שטיקעלע פריפעטשיק, וואָס די מאמע
האָט נישט לאנג אָבגעקאלכט, דאמאלס דערהערט זי א קלאפ אין
טהיר. איהר קליין הערצעלע שפרינגט שיער נישט ארויס פאר
שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאמע געהט, די מאמע געהט!

זי ווייסט, אז קיין אנדערער קומט צו זיי קיינמאל נישט,
און ווירקליך, עס קומט צו געהן די מאמע, א פערפרוירענע,
שטעלט אוועק דעם קאָשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אַט בין איך, מאמע, דאָ לעבען בעט — צינד אַן פייער.
די מוטער רייכט אָן א שוועבעלע, און צינדט אָן דאָס
לעמפעלע. א שוואכע שיין בעלייכט דאָס שטיבעלע, נאָר פאר
רייזעלע איז גענוג — זי דארף נאָר דערזעהן די מאמע און זי
זעהט איהר פאר'ן רויכיגען פייער גאנץ גוט און זי ווערט
פרעהליך.

— מאמע, וועטשערע וועסטו קאָכען?

— ווי דען? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אוראי א
הונגעריגע.

— ניין! איך וויל גארניט עסען — דו ווילסט דאָך אבער...

— איך וויל אויך נישט, איך האָב אויפ'ן מארק געקויפט
א האלב פונט ברויט און געגעסען מיט א צופוילטער עפעל —
א מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאָנדער א פייער. אז עס ברענט זיך
פערנאָנדער שטעלט זי צו א טעפעל וואסער און זי זעצט זיך
אוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דאָ אויפ'ן פייער, דאָ אויף
דער מאמען און עס איז איהר אזוי גוט. אזוי ווארים...

דאָס טעפעל וואסער הייבט פרעהליך אָן זייערען. די מוטער
פערקאכט אביסעל גרויפֿען און אין אַ האלבע שעה עסען זיי ביי-
דע די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפעל פערהוסט זיך די מוטער. ריי-
זעלע הערט אויף צו עסען און ווארט ביז וואנען די מאמע וועט
זיך אויסהוסטען. די מאמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואר-
טען און עסען. נאָר דער הוסט ווארגט זי און זי קען אַ וואָרט
נישט אויסרעהען.

— מאמעלע, גענוג דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קליינע
רייזעלע מיט טרעהרען.

— דו זשאַלעוועסט מיר? — פרעגט די מוטער נאָכ'ן אויס-
הוסטען זיך, גלעטענדיג רייזעלען איבער'ן קעפעלע.
נאָר אַנשטאָט אן ענטפער נעהמט זי רייזעלע ארום און
וויינט זיך פונאָנדער...

2.

רייזעלע איז אלט געווארען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געווען. דורך די קליינע מיט שטויב פער-
צויגענע שייבעלעך האָבען זיך שטראהלען פון דער זון, ווי מיט
געוואלד אריינגעשפארט אין שטיבעלע און זיי זיינען געפאלען
אויף רייזעלעס פנים'ל. רייזעלע, וואָס איז דעם גאנצען פריה-
מאָרגען געזעסען פערטרויערט האָט זיך פון דאָס זיסע ליכט
ערמונטערט און עס האָט זי געצויגען אויפ'ן גאס... נאָר וואָס
וועט זי דאָרט טהאָן? שפיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען.
אלע מיידלעך איז איהרע יאָהרען געהען אין פיינע קליידלעך,
און זי האָט אפילו קיין שיד נישט. אלע שעמען זיך מיט איהר.
איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאמע! ... זי איז אזא גוטע,
אזא גוטע... אלץ פאָלגט זי איהר, די גוטע מאמע, אפילו אז זי

הוסט זיך פונאנדער קומענדיג אהיים פון מארק, און זי בעט זי זאל אויפהערען, פאלגט זי איהר אויך. נאָר ביי נאכט העלפט נישט איהר בעטען. היינט ביינאכט האָט זי אזוי געהוסט... רייז זעלע האָט איהר צוויי מאָל וואסער דערלאנגט, נאָר עס האָט ניט געהאלפֿען... וואָס הוסט אזוי די מאמע? זי זאָגט דאָס איז א פעהלער, נאָר מען קאָן דערמיט אויסלעבען די יאָהרען. איהר מאמע — די באַבע — איז אויך אזוי געווען און האָט אויסגעלעבט די יאָהרען... „אוי גאָט, זאָל די מאמע לעבען!“ צעוויינט זיך אין רייוועלען דאָס קליינע הערצעלע. דער מאמעס בלאס פנים מאַלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאָס ענג שטיי בעלע ווערט איהר נאָך ערגער... „אין מארק“ — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפעל — „צו דער מאמע“...

און א באַרפֿיסע, אין אן אלט־צוריסען־קליידעלע לויפט זי גלייך אוועק צו דער מאמע.

— נו, וואָס ביזטו געקומען, רייוועלע? — פרעגט זי די מאמע מיט לעבשאפט.

— אזוי זיך, מאמע... אומשטיג... — ענטפערט רייוועלע,

ווי שעמעדיג.

— נו, נו, קיין ביין ניט... טרייסט זי די מאמע — שמעה

זיך דאָ, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

א זייערין פון קעגענאיבער, וואָס קריעגט זיך שמענדיג

מיט רייוועלעס מוטער פאר א קאָפּיקע פדיון און ווערט „גוט־

פריינד“ בשעת ביידע לייזען נישט, פערלאָזט איהר בענקיל

און געהט צו זיי ביידען. בעטראכטענדיג רייוועלען מיט דורכ־

דרינגענדע בליקען רופט זי זיך אָן.

— דו ווייסט, חיענע, אז דיין רייוועלע וואקסט אָהן עיז־

הרע.

— זאָל נאָר אזוי איהר מזל וואקסען! — זיפצט אָב חיי־

ענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין־דאר טאָכ־

טער'ל.

— וואס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאך א יאהר, נאך א יאהר — באלד ווערט זי א „מויד“ און זי דארף שוין א חתן. די יאהרען לויפען... ווי לאנג בין איך געווען אזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... א גאנץ שעהן מיידעל — ענ-דיגט די זיצערין, בעטראכטענדיג רייזעלעס געקרייזעלטע העהר-רעלעך, וואס פאלען אראב אין לאקען אויפ'ן ברייטען שטע-רענדיך, בעטראכטענדיג איהר בלאס פנים'ל, מיט די טיעפע, שווארצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פערטראגען דער זיטצערינס בליקען. אויף איהר בלייבען פנים'ל בעווייזען זיך א פאר רויטליכע פלע-קען און זי ווערט נאך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:
— גאר א שעהן מיידעל!

— זאל זי האבען נאך אזא שעהן מזל ווי שעהן זי איז — זיפצט אָב חיענע, — איהר טאטע זאל פאר איהר זיין א נוטער בעטער, רבונר-שלזעלם!

— אוראי! — ענטפערט די זיצערין — ווער דען אז ניט „ער“. פון דעסטוועגען, חיענע, האסטו אליין געדארפט עפעס אָנהויבען זארגען פאר איהר, עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואס זאל איך טהאָן — זיפצט די מוטער — איך זאל זי שטעלען מיט א קויש עפעל? — איך אליין לייז גאר-נישט.

— וואס עפעס מיט א קויש עפעל! — האקט אָב די זי-צערין, ווי זי וואלט זיך דערשראקען פאר נאך א קאנקורענטקע. — גיעב זי בעסער אוועק אויף א „שטעל“... קיין יחוס איז היינטי-גע צייכען ניטא...

חיענע מיט רייזעלען האבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פנים'ער זיינען בלאס געוואָרען. זיי האבען שטרענג א קוק גע-טהאָן אויף די זיטצעריין, ווי זיי וואלטען פאָרגעווארפען:

— גולנ'טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען ניט אוועקגעגאנגען. זי

האָט געווארט בין עס איז פינסטער געוואָרען און זיי זיינען ביידע אהיים געגאנגען: אויפ'ן וועג האָבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואָלטען פֿלוצים שטום געוואָרען. מינוטען-ווייז פֿלעגט רייזעלע אָננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואָלט פאר עפעס זיך געשראָקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האָט אָנגעצונדען פייער און האָט זיך דער-שראָקען: איבער דער מאמעס געלדאָר פנים האָבען זיך געקווי-קעלט צוויי גרויסע טרעהרען.

— מאמעלע, דו וויינסט! — האָט זי מיט שרעק אויסגע-שריגען, צומולענדיג זיך צו איהר.

— וואָס דען, מיין טאכטער, לאָכען זאָל איך? ... „זי“ איז דען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאָהר און האָסט אפילו קיין פֿאָר שיד ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין גאָט ווילס, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מאַרק... וואָס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואָס זאָל איך טהאָן? — האָט רייזעלע געפֿחענט — אז איך וואָלט געקענט פערדיענען געלד, וואָלט איך זיך געמאכט א קליידעל מיט שיד און דיר וואָלט איך אויך געמאכט אויף יום-טוב א שעה קליידעל...

די מוטער האָט א וויילע געשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטערי, נאָכדעם האָט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אָהאָ! — האָט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואָלט נאָר געוואוסט ווי אזוי. איך וואָלט גאָר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואָס וואוינט קענען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אזא שעה קליידעל!... אפילו אין מיטען וואָך געהט זי אין א היטעלע. נאָר איך וואָלט קיין היטעלע נישט געטראָגען, איך וואָלט בעסער געקויפט דיר א נייעם פארוק.

ריינער האָט זיך שוין גאָר צוריסען...

— ניין, מיין טאָכטער — האָט איהר די מוטער איבער-געשלאָגען — א שניידערין איז ניט פאר דיר, ביז וואנען דו וועסט אנהויבען נעהמען געלד וועט געדויערען דריי יאָהר און קיין קליידעל וועסטו זיך אלץ נישט קענען מאכען. ביים אַנקור מען דארף מען נאָך געבען דער „בעל־הבית'טע" צעהן דובל פאר'ן אויסלערנען זיך.

— נאָ, וויזשע פערדיענט מען געלד? — האָט ריי-זעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האָסט דאָך געהערט, וואָס זי האָט געזאָגט...

רייזעלעס בלייב פנים'ל איז בלייבער געוואָרען, אין איהר רע טיעפע אויגעלעב איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיר לאָזען אליין, מאמע, ביינאכט זאָלסטו אפילו ניט האָבען ווער עס זאָל דיר אביסעל קאלט וואסער דערלאנגען? די מוטער האָט גאָרנישט געענטפערט — גאָר צוויי טרעהר דען זיינען אראָפגערונען פון איהרעל מאמע אויגען אויף רייזע-לעס פנים'ל...

— נו, מאמע, וויין נישט, — האָט רייזעלע זיך געבעטען, — דו וועסט דאָך מיד אָבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית'טע", וועט זי מיך לאָזען אלע נאכט געהן צו דיר שלאָפען...

— ניין, מיין טאָכטער — קיין גוטע „בעל־הבית'טעס" זיי-נען ניטאָ — אז זיי צאָהלען געלד, ווילען זיי האָבען א נוץ ביי-טאָג און ביינאכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט? ... — האָט ריי-זעלע דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראגע נישט געענטפערט. זאָגען זיכער „ניין" האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר אויג-ציג ליעב קינד, וועלכע וועט געוויס שוין מוזען צו „זיי" אריינ-

פאלען, און זאגען „יא“ האָט איהר די צונג ניט געדעננט: וויי-
פיעל בעל-הבית'טעם זי האָט געקענט, זיינען אלע ביזע געווען,
און זי האָט געשוויגען...

3.

אין אכט טאָג ארום איז רייזעלע אָנגעקומען צו מאדאם
גלאַצמאן:

— דו זאָלסט נאָר זיין א בריה, — האָט איהר די מאדאם
גלאַצמאן די ערשטע אונטערריכט געגעבען — א בריה האָבען
אלע ליעב. און דו זאָלסט פאָלגען, וואָס מען וועט דיר הייסען.
אלעמען דארפסטו פאָלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דאָ זיין
גוט.

רייזעלע האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער,
גראַבער מאדאם. זי האָט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי קען
דאָ זיין „גוט“, אז אַט די גרויסע, גראַבע מאדאם וועט איהר גע-
בען עסען, וועט איהר זאגען: „געה לעג זיך שלאָפען!“ אז אַט די
גראַבע מאדאם וועט איהר „הייסען“ טהאָן אן ארבייט און זי
וועט קיינמאָל ניט זאגען „מיינ קינד“, „מיינ מאַכטער“, אפילו
„רייזעלע“ וועט זיי ניט זאגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען
„דו“.

— ניין! דו ביזט א ליגנעריין, א שלעכטע! — האָט רייזע-
לע די ערשטע נאכט געקלערט, ליגענדיג אויפ'ן בעטעל אין
קיר: „גוט“ קען דאָ מיר ניט זיין; גוט איז דאָרטען אין דעם
קליינעם שטיבעלע, נעבען דער קראנקער מאמען. דאָ איז פאר
מיר אן אסטראָג... ביינאכט וועט די מאמע דאָרט הוסטען און
איך וועל דאָ דארפען ארבייטען... און אויף וואָס דארף „זי“
מיד, אַט די גראַבע גרויסע „בעל-הבית'טע“, זי הוסט דען, ווי
מיינ מאמע, וואָס? ... זי איז דאָך אזא געזונטע... און טאָמער
וואָלט זי אמאָל א הוסט געטהאָן — האָט זי אזוי פיעל מעי-

שען, וואָס וואָלטען איהר אפילו וויין דערלאנגט. און דאָרטען
 ליעגט מיין מאמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך : רייזעלע,
 רייזעלע... אביסעל וואסער... רייזעלע, אביסעל וואסער...
 און רייזעלע האָט זיך אראָבגעכאפט פון בעטיל, צוגעגאנגן
 גען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטיק
 בעלע — וואו איהר מאמע ליעגט אליין און רופט זי...
 — מאמע, מאמע, טהייערע מאמע ! — האָט רייזעלע ניט
 אויסגעהאלטען און האָט זיך פונאָנדערגעוויינט. אייננורענ-
 דיג דאָס קעפעלע אין קישען.
 איהר געוויין האָט אבער קינעם ניט געוועקט, אלע זיינען
 פעסט געשלאָפּען.

די נייע לאמע.

יענקעלע איז א אינגעלע פון זיבעצן יאָהר, נאָר זעהן זעהט ער אויס ווי צעהן יאָהר. אבער דערין איז ניט ער נעביד שול-ריג, נאָר די איבערגענעהטע קאפּאָטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויף איהם זעהר ברייט און לאנג. בשעת מען האט זי איבערגענעהט פאר איהם, האָט די מאמע בדעה געהאט, אז עס זאָל קלעקען אויף עטליכע יאָהר, ווייל דאָס קינדר האלט אין וואקסען. אויף דאָס היטעלע זיינס איז אן אלט'ס און א גרויס, — פון טאטענס קאפּ, — און ער זעהט אין זיי אויס עלטער אויף שטארקע דריי יאָהר, און דער טאטע זיינער, ווען ער איז אין גוטען הומאָר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעלע'ס הייזעלעך. זיי זיינען געווען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געוואָרען און ביי יענקעלען האָבען זיך נעבעך די הוילע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האָט דורכ'ן ווינטער ניט איינמאָל דערמאָהנט איהר חייקלען.

— וואָס וועט זיין, חייקעל, מיט א פאָר הויזעלעך פאר יענקעלען? — זיי זיינען דאָך שוין צעברעקילט געוואָרען. און חייקעל פלעגט א קוק טהאָן אויף יענקעלען, איהם הייסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדעקען די פאָלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך, דער טאטע חייקעל פלעגט מיט גרויס מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען:

— מען דארף זעהן מאכען...

און א גאנץ ווינטער האָט מען אלץ געזעהן צו מאכען, עס איז אָבער א שווערער ווינטער געווען, מען האָט זעלטען א מוזמענעם גראַשען אין שטוב געזעהן, און מען האָט נישט גע- מאכט...

נאָך פורים האָט יענקעלע שטארק גענומען מאַהנען:

— מאמע, געה מיר „הויזעלעך“... מאמע!

און די מאמע האָט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאָך אָב- באקען מצה, איז די ערשטע זאך יענקעלען מאכען הויזעלעך...

און דער טאטע האָט אויך געזאָגט, אז ווי נאָך די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען געהן אין קראָם און נעהמען פאר אלע קינדער סחורה און יענקעלען הויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האָט מצה קוים אָבגעבאקט, עס איז געבליעבען א וואָך צו פסח און אין שטוב איז קיין גראַשען נישט. חייקעל האָט אָבגעלעגט געהן אין קראָם אויף נאָך פסח.

— נאָך פסח וועט זיך אים ירצה השם ווייזען ארבייט! —

האָט ער מיט בטחון געזאָגט.

חייקעל האָט געהאט א מלאכה אין האַנד — א מאַליער

איז ער געווען — און בטחון אין האַרצען...

— וויל הויזעלעך! — האָט יענקעלע זיך געוואָרפען מיט

א געווייז, א פאָר טאָג פאר פסח.

— נו, יענקעלע, וויינען טאָהר מען נישט! אין ווינקעלע

שטעהט דער בעזעם... — האָט חייקעל געסטראשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אן אלטער; די ריטלעך צעדאָר- טע און יענקעלע איז געווען מסופק צי וועט די עלטערע שוועס- טער, וואָס היט דעם בעזעם, ווי דאָס אויג פון קאפּ, לאָזען ריה- רען א ריטעלע, — דאָך איז ער באלד שטיל געוואָרען.

אויף מאָרגען האָט ער אבער זיך נאָך שטארקער פערנאָג-

דערגעוויינט:

— נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האסט דאך צוגעזאגט. — און
 יענקעלע האט אָבערדעסט די פאלעס און וויינענדיג אָנגעוויזען.
 — זעה, זעה, צערריסען!.. איך שעם מיר.
 — וואָלסט אפשר זעהן צוקריגען עפעס אויף הויזעלעך...
 האט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.
 — אפשר געהן גנב'נען! — האט חייקעל חוזק געמאכט.
 — ווייסטו גאר וואָס, יענקעלע, — האט די מאמע זיך
 פלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לעגען אויף די הויזעלעך
 לאטעס, אז עס וועט זיין שעהנער ווי נייע...
 — טאקי? — האט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך גע-
 פרעגט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... וועסט זעהן. באלד וועל איך
 ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דארטען ליגט
 ביי מיר אוראזי א האלבער ארשין קארט, פיינע, אין „קעסטע-
 לעך“!

— אין קעסטעלעך! — האט יענקעלע זיך נאך מעהר
 דערפרעהט. שוין לאנג, אז ער האט חשק צו אזא סארט כגד,
 נאך ער האט גאר קיינמאל ניט געהאט קיין העזה צו טראכטען
 פון אזא גליק.

און די מאמע האט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונ-
 טער'ן בעט און זיך גענומען זוכען דאס שטיקעל קארט אין
 „קעסטעלעך“.

זי האט עס געפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.
 — אז אנטיק אין דער וועלט — האט חייקעל אויסגער-
 שריען, כדי צו אָבנארען נאך מעהר יענקעלען, — עס וועט
 זיין גאר רייך. גאר רייך — האט ער געדריקט ווערטער און גע-
 זשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאס שטיי-
 קעלע סחורה האט איהם ענטציקט. ער האט זיך גענומען צעהלען
 די קעסטעלעך.

— איינס — צוויי — דריי — פיער — אוי, סארא פולע
קעסטעלעך!...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פערריכטען, בשעת דו
וועסט שלאפען.

— עס וועט זיין שעהן! — האָט יענקעלע מיט אַ שיינענדיג
פנים געזאָגט, האלטענדיג דאָס שטיקעל סתורה.

— מאמע, וואו האָסטו דאָס גענומען?

— עס ליגעט שוין ביי מיר לאנג. איך האָב זיך גאָר פער-
געסען.

ביינאכט האָט יענקעלע אויסגעטהאָן די הויזעלעך, זיך גע-
לעגט אין בעט און די מאמע האָט גענומען זיך צו דער גרויסער
רעפּעראציע... איהר שטערען האָט זיך געקנייטשט, די אויגען
האָבען געלאָצט און דער מוח האָט געאַרבייט...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האָט ניט געקענט איינ-
שלאפען, אלע וויילע האָט ער פון בעטעל געפרעגט:
— נו, מאמע, באלד...

— שלאָף, שלאָף, מיין קינד, עס וועט נאָך געדויערען.

נאָר שווער איז יענקעלען געווען איינשלאַפען. דאָרטען
ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הויזעלעך, וועלכע דאָר-
פּען מגולגל ווערען אין עפעס אזוינס, וואָס זיין מוח'ל קען זיך
בשום אופן ניט פאַרשטעלען... און די רעיונות האָבען איהם
שלאַפען ניט געלאָזט.

אויף מאָרגען פריה, ערב פסח, האָט די מאמע יענקעלען
געוועקט:

— שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האָב דיר פערטיג געמאכט
די הויזעלעך.

— וואָסערע הויזעלעך — האָט זיך יענקעלע רייבענדיג
די פערשלאַפענע אויגעלעך געפרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פערריכט.

אז ער האָט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

אויסגעקראצט די רעכטע און לינקע זייט פלייצעלעך, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאָהנט אָן דעם נעכטיגען האַלבען אַרשׁן קאַרט אין די „קעסטעלעך“ און זיין פּנימ'על האָט גענומען שיינען.

— שעהן עפעס? הא, מאמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אויגעלעך...

— אן אַנטיק! — האָט די מאמע געשמייכלט, — נא, טהו אָן.

יענקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטהאָן און אָנגעהויבען צו בעטראכטען מיט אן ערנסט פּנימ'על.

— אזוי ווי נייע! — האָט ער פרעהליך אויסגעשריען טאפענדיג די צוויי גרויסע לאטעס, וואָס אויף יעדער „קאַלאַר“ שטע.

— נאָך שעהנער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכלט.

— טאַקי שעהנער! — האָט יענקעלע איינגעוויילגט. —

מאמע — האָט ער צום סוף בעמערקט — אָט די אַלטע איז א שעהנערע פאר דער אנדערער — זי איז א קיילעכדיגע, אזוי ווי א ראָד...

— די אנדערע איז אויף שעהן, מיין זוהן... — האָט די

מאמע איהם געטרייסט.

ער האָט זיך פאַרזיכטיג איינגעוואשען, ער זאָל חלילה נישט פערשפּריצען די קיילעכדיגע לאטע, עס האָט זיך איהם אָבער נישט איינגעגעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעכדיגע לאטע האָט זיך אביסעלע פערשפּריצט און יענקעלע האָט אביסעל צער דערפון געהאט!... באלד האָט זי זיך אָבער אויסגעטריקענט, ווייל יענקעלע האָט זיך געשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האָט געברענט אויף פּסח, און ער איז וויעדער פרעהליך גע-וואָרען.

ער האָט אָנגעטהאָן די קאַפּאַטקעלע און — אוי וועה —

וויעדער א צער — די קאַפּאַטקעלע איז לאַנג און זי פער-

שטעלט אזעלכע צוויי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן
 אויפ'ן גאס שפיעלען, וועלען אפילו די אינגלעך גאר ניט זעהן...
 — מאמע, — האָט ער זיך געקלאָגט — די קאפּאָטע איז
 אַ לאַנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...
 — ס'א דאָגה מיין זוהן — האָט די מאמע מיט א זיפּן
 איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאָך בעסער...
 — איך וויל ניט, וויל ניט!... — האָט ער זיך קאפּריווע
 געוואָרפען — שנייד מיר אונטער די קאפּאָטקעלע.
 — שפעטער, מיין זוהן — האָט די אַרימקע מוטער איהם
 פערשפּראַכען — עס אָב פריהער דעם חמין, באלד וועט מען
 דארפֿען טראָגען אויפ'ן בוידעם.
 אז ער האָט אָכגעגעסען אַנבייסען און איז ארויס שפּיער
 לען אויפ'ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האָט שוין אביסעל
 אונטערגעטריקענט, האָט ער גלייך געפונען א קאָמפּאָניע אינגר
 לעך אלע אין נייע בגדים'לעך.
 — דיר, יענקעלע, האָט מען גאר נישט געזעהט אויף פסח? —
 האָט איהם אייז אינגעלע געפרעגט.
 יענקעל האָט גאר ניט געענטפערט, נאָר מיט שטאַלץ פער־
 קאשערט די קאפּאָטקעלע און געוויזען די צוויי נייע לאטעס.
 די אינגעלעך האָבען זיך פונאָנדערגעלאַכט.
 — וואָס לאַכט איהר, וואָס? — איז יענקעלע אין כעס גע־
 וואָרען און פאר פערדרוס, וואָס זיי שאַצען ניט אָב די שעהנ־
 הייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אָנגעהויבען.
 — חיי—חיי—חיי נייע לאטעס... חיי—חיי—חיי!...
 — אוועקט! — האָט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלאָ־
 טע און א וואָרף געטהאָן פאר כעס, — אוועקט!... און מיט
 פערדרוס איז ער אליין אוועק.
 אונטערשניידען דאָס קאפּאָטקעלע האָט שוין יענקעלע ניט
 געוואָלט, ער האָט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט
 אזא גרויס גליק, ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט...

דער הענדלער און זיין האפנונג.

צי ער האט קיין כח נישט געהאט, צי ער האט זיך גערשעמט, — ווער קאן וויסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע הענדלער, פלעגט ער נישט מיט'ן זעקעל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינגעהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האט איהר עפעס צו פערקויפען?

מיט דער זעלבער פראגע איז ער אמאָל, א דארער, א בלויז כער מיט פערשמאכטע ליפען מיט רויטע אויגען, אריין אין מיין צימערלי.

— ניין! — האב איך ווי שולדיג געענטפערט.

— אפשר א פאָר אלטע שיד? — האט ער תחנונים'דיג

געפרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטעל.

— ניין איך האב נאָר איין פאָר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האט ער ווייטער מיט'ן זעל-

בען טאן געפרעגט, און געהויבען דעם קאָפּ אין דער הויף אויף דער שאַפּע, מיין בעל-הבית'טעם שאַפּע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האט ער נישט אויפגעהערט צו פרע-

גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאָדאן, וואָס איז געלעגען אויף א שמוהל.

— ניין, איך האב נישט, — האב איך געענטפערט, און א

קוק טהוענדיג אויף איהם, האב איך דערזעהן, ווי זיין פנים דריקט אויס שרעקליכע פערצווייפלונג. איך האב האַטש גע-

וואָלט איהם אויסדריקען מיין מיטגעפיהל און האָב איהם גע-
פרעגט:

— וואָס, ר' איד, ניטאָ קיין פרנסה?

— אי, ניטאָ, ניטאָ! — האָט ער זיך אָנגעהאפט אַן מיינע
ווערטער, — אבער טאָקי גאָר ניטאָ! האָטש נעהם און ציה זיך
אויס אויף דער גאס.

איד בין געריהרט געוואָרען. פאר מיר איז געשטאַנען.
האַלטענדיג אין די הענד א ליידדיגען זאק, די פערצווייפלונג
אַליין, און האָט זיך ניט געריהרט פון אַרמ.

איד האָב איהם געוואָלט געבען א פאַפיראַס.

ער האָט מיר געדאַנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואָס זאָל איד מיט איהם טהאָן, אזוי אוועקלאָזען טאָר
איד איהם ניט, פערקויפּען איהם עפעס האָב איד ניט וואָס, א
פאַפיראַס נעמט ער ניט און קיין נדבה האָב איד ניט (און
אפשר וואָלט ער אויך ניט גענומען), און פלוצלונג האָט זיך פון
מיין מויל ארויסגעריסען:

— אין א וואָך ארום קויף איד מיר א נייעם אנצוג, קומט

צוגעהן, וועל איד אייך פערקויפּען דעם, וואָס איד טראָג.

— הא, וואָס זאָגט איהר! — האָט ער, ווי ערוואכט פון

א גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר
נעהנטער — אין א וואָך ארום? געוויס?...

— אפשר אין צעהן טעג ארום! — האָב איד געפרובט

אַבלעגען זיין יום טוב אויף שפעטער — אבער ווי איד קויף א
נייעם, פערקויף איד אייך דעם, וואָס איד טראָג...

— מילא זאָל זיין אין צעהן טעג ארום. קיין נפקא מינאָ

ניט... איד קאָן ווארטען... — האָט ער געשטאַמעלט, און אין

זיינע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען א פרעהליך פיערעל... ער

איז פאר שמחה צו מיר צוגעגאנגען גאָר גאָהענט און א טאפ

געטהאָן דעם ארבעל...

— א פראסט סחורה'לע... — האָט ער געזאָגט מבינות.
 און צוקוקענדיג זיך טיעפער, האָט ער צוגעגעבען :
 — שוין גוט אָבערמאָנען... נאָר עס מאַכט ניט אויס... איך
 קויף ביי אייך אָב... איז, הייסט עס, ווען זאָגט איהר — אין
 עטליכע טעג ארום...
 — אין צעהן טעג ארום ! — האָב איך איהם בעשטימט...
 — גאנץ גוט ! גאנץ גוט ! — האָט ער ווי צורודערט פאר
 גליק גערעדט און ניט אראַבגענומען די אויגען פון מיין אָב-
 צוג, וועלכער איז קענטיג איהם יאָ געפעלען געוואָרען...
 ער האָט זיך שוין געזעגענט, געזאָגט א גוטען טאָג, נאָר
 פלוצים איז זיין פנים וויעדער דונקעל געוואָרען און מיט א
 ציטערדיגער שטימע האָט ער זיך געווענדט שטעהענדיג ביים
 טוהר.
 — און מיט וואָס בין איך זיכער, אז איהר וועט איהם מיר
 פערקויפֿען ? אפשר וואָלט איהר ביי מיר גענומען א פאַר גיל-
 דען האַנדלעך ?
 — ניין ! — האָב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאַדנעם
 מסחר — אידער איך קויף א נייעם, קאָן איך דאָס ניט טהאָן.
 אָבער איך פערזיכער אייך, אז אייך אליין וועל איך פערקוי-
 פען...
 — נו, טאָ געדענקט-זשע... איז ער וויעדער פרעהליך גע-
 וואָרען. דער אַנצוג געהערט מיר...

* * *

אין א וואָך ארום איז ער צו מיר געקומען.
 איך האָב זיך פערשעמט און קוים געקאָנט ענטפערן.
 — נאָך ניט.
 — נו, נו, עס מאַכט ניט אויס, — האָט ער מיך ווי גע-
 טרייסט, — אָבער פערקויפֿען איהם וועט איהר דאָך מיר ?

— אוראי — אייד, זיכער!

— נו, וועל איך ווארטען.

ער איז א פרעהליכער געבליבען שטעהן, און האט עפעס ווי געוואלט זאגען, נאך קאנטיג ניט געוואנט.

איך האב איהם געפרעגט:

— וואס ווילט איהר ווייטער?

— אז איהר וואלט אזוי גוט געווען ווייזען מיר דעם אונ-
טערשלאק פון רעקעל. איך דארף איהם אַנקוקען. איך בעט
אייד.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אבער האט זי פער-
שטאנען און האב ניט געלאכט. פערקעהרט — איך האב א
טיעפען זיפן געטהאן און האב אראפגעצויגען דאס רעקעל פון
זיך.

ער האט זיך גענומען מיט מבינות בעטראכטען, געדענקט
דאס רעקעל אין אלע זייטען און אויסגערופען:

— א פראסטינקער אונטערשלאק... נאך נישקשה... איך

קויף ביי אייד... איז הייסט עס, ווען זאל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האט ער פרעהליך און אויפ-

גערעגט פאר גליק געמורמעלט. — הייסט עס, אז דער אַנצוג
איז מיינער — אין א וואך ארום.

און פול האפנונג איז ער ארויס פון מיין צימער. איך האב
געקוקט אויף מיין אַנצוג מיט כבוד און אַבשיי, עפעס איז עס
ניט קיין געוועהנליכער אַנצוג. איך האב איהם גענומען שטארק
היטען, ניט נאך מיין געוואהנהייט, איך זאל חלילה ניט בעריי-
סען דעם אַרימען הענדלערס האפנונג, וואס איך טראג אויף
זיך...

פערמאכט.

לייבעלע איז א אינגעל פון צעהן יאָהר. ער האָט בלאַסע בעקעלעך, שוואַרצע, פייכטליכע פערחלומ'טע אויגעלעך. זיינע שוואַרצע הערעלעך פאלען אראָב אין קליינע געקרייזעלטע לאַ-קענדלעך, — פערשטעהט זיך נאָר דאן זעהען זיך די לאַקענר-לעך, ווען דאָס היטעלע זיינס פאלט אַרונטער פון זיין קעפעלע — אזוי איז לייבעלע א פרום אינגעלע און וועט דאָס היטעלע קיינ-מאָל נישט אויסטהאָן...

לייבעלע האָט לייעב א סך זאכען און האָט זיי קיינמאָל נישט, אָדער ער האָט זיי נישט אין גאנצען און דערפאר זיינען טאָקי זיינע אויגעלעך שטענדיג פער'חלומ'ט, פערזאָרגט און א בענקעניש שווימט אין זיי שטענדיג אום.

ער האָט לייעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאצען טאָג אין חדר. ער האָט לייעב די זון, — פעהענגט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפאָטע און אין חדר ווערט פינסטער, אזש ס'פאלט אָן א שווערע דריקעניש. לייבעלע האָט לייעב די לבנה, די נאכט, — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאַדען און ער פיהלט זיך אויף זיין געלעגער'ל, ווי לעבעדיג בעגראָ-בען...

און לייבעלע קאָן נישט פערשטעהן, ווי אזוי די וועלט פיהרט זיך עפעס מאָדנע. דאכט זיך, אז די זון לייבט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה; עס איז אזוי גוט און פֿרעג-ליך, — נעמט דער רבי און פערשמעלט זי, — נישטאָ קיין זון! ... ווען לייבעלע וואָלט א העזה געהאט, וואָלט ער אזוי וועלען פרע-גען: וואָס אַרט אייך, רבי, אז די זון לייבט אין פענסטער? זי

שאַדט אייך דען?...

נאָר לייבעלע וועט עס קיינמאָל נישט פֿרעגנען — דער רבי איז אזא גרויסער איד און אזא קלוגער איד, מסתמא פער-שמעהט ער דאָך — אי, פאר וואָס דאכט זיך איהם, לייבעלע, אז עס איז נישט גוט, מסתמא איז ער נאָך א קליינער — אז ער וועט ווערען א גרויסער, וועט ער אפשר אליין פֿערהענגען די פענסטער. אבער ווי די מעשה איז — נישט גוט איז לייבעלען און ער פיהלט זיך שטענדיג ווי א בעליידיגטער פון עלטערע מענשען...

פאר נאכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פער-נאנגען. אין גאס איז פרעהליך און לעבעדיג, די שווארצע זשורקעס הורזשען און פליהענדיג טרעפֿען זיי איהם אין נאָז, אין אויער, אין שטערן. ער וואָלט וועלעך אביסעל שפיעלען אין גאס, לאָזען אין דער היים די גאנצע וועטשערע, האָט ער אבער מורא פאר'ן טאטען. דער טאטע איז אפילו א גוטער, אז ער רעדט מיט פרעמדע מענשען איז ער אזוי ווייך, אזוי גוט, אזוי צוגע-לאָזען, — אבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאָל ער קומען אמאָל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפעטער, וועט ער זיך באלד צוביי-זערן:

— וואו ביזטו דאָס געווען. שעהנער מענש? האָסט עפעס געשעפטען?...

היינט געה, דערצעהל דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצטער נאָך נישט שלעכט, אז יער האָט ליעב ווי די זשוקעס הר-דזשען, ס'איז א מחיה צו הערען, אז אפילו דער קלאפ זייערער, וואָס זיי גיבען פֿערביי-פליהענדיג, איז אויך זעהר פריינדליך און מעשה-חבר!...

עס איז דאָך טאקי א ווילדע נארישקייט. באשר ער, ליי-בעלע, איז א קליינער, געפעלט עס איהם, האָט ער נחת דערפון — דער טאטע איז דאָך אבער א גרויסער איד, וואָס האַנדעלט מיט

ווייץ און מיט קארן און ווייס אלע מאָל דעם מקח, ווען עס איז
 מייערער, ווען עס איז וועלוועלער, דער טאטע קען רעדען נוט
 אויף גויעש און קען זיך דינגען, דער טאטע פערשטעהט אויף
 דער „פריישישער וואג“, — א קלייניגקייט דער טאטע! היינט
 ווי אזוי דערצעהלט מען דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצט
 אזוי נוט...

און ליבעלע איילט זיך גלייך פון חדר אהיים. אז ער קומט
 אהיים פרעגט איהם דער טאטע וויפיל קאפיטלעך תנ"ך ער
 האט אבעלערנט. אז ער ענטפערט: פינף — שווייגט דער
 טאטע און זינגט אונטער א ניגונדיל, נישט קוקנדיג איהם אין
 פנים אריין. טאמער ענטפערט ער: דריי, ווערט דער טאטע בייז
 און פרעגט:

— וואָס איז די מעשה וואָס אזוי וועניג? האָ?

און ליבעלע שווייגט און פיהלט זיך שולדיג קעגען טאטען.
 נאך דעם פרעגט דער טאטע ביי איהם עפעס א טייטש-
 וואָרט:

— סטייטש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אז איבערנעכטיגונג — ענטפערט
 ליבעלע דערשראקען.

דער טאטע שווייגט — א סימן אז ער איז צופרידען. מען
 זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאטע קוקט די גאנ-
 צע צייט אויף ליבעלען און לערנט איהם ווי צו עסען.
 — ווי האלסטו די לעפעל? — בעמערקט ער טרוקען. און
 ליבעלע נעמט די לעפעל נידריגער און דאס עסען געהט איהם
 גיט איין.

נאכ'ן עסען מוז ליבעלע בענשען הויף און זאגען „עברי“,
 ווי עס דארף צו זיין. טאמער פערשלינגט ער א וואָרט, צושרייט
 זיך דער טאטע:

— ווי האָסטו געזאָגט? ווי? נאָך אמאָל: שאתה זן

ומפרנס אותנו... נו, זאג — האפ ניט, פליה ניט — עס ברענט
ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאל כאטש ער אוילט זיך זעהר,
כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן גאס, כאטש עס
ברענט איהם זעהר, זעהר...

אז עס ווערט פינסטער, דאווענט ער מעריב שוין פאר'ן
לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע וויילע ביי א גרייז, און
לייבעלען קומט זעהר שווער אן צו איינהיטען זיך. די לבנה,
ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאווענט
און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן גאס, און
ער טומעלט זיך אין דאווענען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארויס אויפ'ן גאס, אויסקלע-
רענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערווייל
אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די גאס.
באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:
— אין שטוב אריין שלאפען! ...

אויפ'ן גאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט
ניט, נאך לייבעלען דאכט זיך, אז עס איז פון טאטענס ווערטער
ווי א ווינט דורכגעפלוויגען. עס איז איהם מאָרנע קאלט געוואָר-
רען, און ווי א דערפראָרענער געהט ער אריין אין שטוב, שטעלט
זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף געהן צומאכען די לאָדען, ניטאָ וואָס
צו זיצען! — דערהערט לייבעלע דעם טאטענס קול און אן
אימה בעפאלט איהם.

און אַט געהט ארויס דער טאטע. לייבעלע דערהערט, ווי
די לאָדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואָלטען זיך געגען זייער
וויילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ—
ניטאָ קיין לבנה! ...

— דער טאטע האָט זי בעהאלטען! ...

און א וויילע שפעטער ווערט דער לאמפ אויסגעלאשען.
 אין שטוב איז פינסטער, אלע שלאפען שוין. לייבעלע אבער,
 וועלכער שלאפט גראד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאפען.
 ער וואלט נאך וועלען שפיעלען זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס
 דערטראגען זיך דורך די שפאלטען רופענדע קלאנגען... ער פרובט
 זיך זעצן, איינקוקען זיך דורך די שפאלטען און טאקי א פרוב
 טהאן אויפגעפענען שטילערהייט א לאדען און קוקען, קוקען... עס
 געלינגט אבער ניט. דער טאטע כאפט זיך גראד אויף און
 ברומט:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען, הא? ... ווילסט איך זאל
 אראבעהן מיט'ן „פאס" און צוקאטעווען דיך? ...!
 און לייבעלע נורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך
 איבער מיט דער קאלדרע איבער'ן קאפ און איהם. דאכט זיך,
 אז ער איז לעבעדיג בעגראבען...

דאס בענשער'ל.

גרשון — א צעהניאָהריג תלמוד תורה אינגעלע — האָט געהאט חשק צום קליין סדור'ל, וואָס האָט זיך געפונען ביים פאקען-טרעגער אין קאָשיק, ווייל דאָס דאָזיגע סדור'ל איז געווען אין א רויטען אייגבונד און די אותיות אויפ'ן טאָוועל זיינען געווען אמת'ע גאָלדענע און האָבען געפונקעלט גאָך בע-סער ווי גאָלד. נאָך פאר דאָס סדור'ל האָט דער פאקענטרעגער געבעטען א גילדען און גרשון האָט מעהר ניט געהאט, ווי א פיערער'ל, וואָס ער האָט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האָט ער זיך מיטש געווען, אז ער וועט גאָר קויפען דאָס בענשער'ל. אמת, בענשען קען ער אויסווייניג, אבער אין בענשער'ל שטעהט דאָך ניט גאָר בענשען אליין! דאָרטען שטעהט קריאת-שמע, ציצית-כענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאָך דאָס בענשער'ל א קליינס מיט רויטע פאָדער-בלעטעלעך און שעהן צוזאמענגענייט.

און גרשון האָט עס אָנגעקויפט פאר א פיערער'ל.

געקומען אהיים, האָט איהם די מאמע געגעבען עסען ווע-טשערע — פארפעל.

— ווארט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעל? — האָט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שגץ האָט געוואוסט, אז אויף פארפעל מאכט מען מזונות, נאָך ער האָט געוואָלט זיך אליין אַבנאָרען, אז ער ברויך דאָס בענשער'ל נויטיג צו האָבען, אז ער האָט עס געקויפט ניט חלילה דערפאר וואָס ער איז א צולאָזען אינגעל און פערשווענדט גלאט אומזיסט געלד, נאָך אדרבא, ווייל

ער איז אן עהרליך אינגעל, וואס מוז האבען א בענשער'ל ער זאל וויסען ווי אזוי מען מאכט א ברכה.
— אויף פארפעל מאכט מען מזונות! — האט ער הויך געליענט.

— וואס לייענסטו דארטען? — האט די מאמע, פארענדיג זיך ביים פריפעטשיק, געפרעגט.
— איך האב נעקויפט א בענשער'ל! — האט גרשון גע-
זאגט מיט א גלאנץ אין די אויגען.
— ניט קיין נארישקייט, האט די מאמע איהם נאכ-
געגעבען: וויפיעל קאסט?

— א פיערער... זעהסט — א טייערער בענשער'ל, — האט ער געלאזען די טעלער פארפעל און צוגעטראגען דאס בענשער'ל צום אויווען.

די מאמע, ניט קיין געלעהרענטע, האט עס גענומען אין דער האנד, אריינגעקוקט אין איהם און מיט אבשיי געענטפערט:
— א גוטער בענשער'ל — ווערט א פיערער. זיי נור א איד און וויל לערנען.

גערשונקע עסט אב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.
— ווערט א פיערער! — טרייסט ער זיך נאך דער ברכה אחרונה, האטש דער שגץ קען די ברכה אחרונה ווי אלע ברכות. א, וואס מאכלים עס טהוט זיך אויף דער וועלט! גאנצע פיער בלעטלעך איינגעטונקט מיט גוטע זאכען!

— „אגערעסען וואס מען קען זיי עסען רויע“... ע... דאס ווייס איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס“... דאס ווייס איך אויך.

— „איינגעמאכטס“ — איינגעמאכטס עסט מען דאכט זיך

פסח... מאמע, ווען עסט מען איינגעמאכטס?

— ווען גאט העלפט! — זיפט די מאמע...

— „אייער“... אייער עסט מען צום סדר, דאס ווייס איך—

ער לייענט ווייטער.

— „אינגבער...“ אי, אינגבער איז א גוטע זאך. אינגבער
לעך פערקויפט מען נעבען תלמוד-תורה צו גראַשען א שטי-
קעל.. עס איז גאנץ געשמאק...

„פייכטע“ — מאכט מען „האדמה“, — „טרוקענע אָהן
א ברכה“... ע... די אידינע פערקויפט טרוקענע, קוים וואָס
מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אזוי, איז דער דין ביי פעפער“... ע... פעפער
איז בלאָטע... פעפער האָט ער פיינט.

— „אחבים, פאסאַליס“ — דאָס איז גאָר נישט...

— לימאָנע שאַלעכץ... — דאָס ווייס ער ניט.

— מאַמע, וואָס איז דאָס לימאָנע שאַלעכץ?

— לימאָנע שאַלעכץ... פערטראכט זיך די מאמע: צי זאָל

דאָס ניט זיין אַפּטמאָל אזא מיין ציטרון?

— א, ציטרון ווייס איך!...—שרייט גרשון אויס—עס איז

זויער... איך ווייס!

ער לייענט ווייטער און וואָס ווייטער ער לייענט, קריכט ער
אַלץ אריין אין אומבעקאנטערע מאכלים, וואָס ער האָט קיינמאָל
זייער גאָמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפט געפעלט איהם
דער מאכל „סטרודיל“, אויף וואָס מען מאכט „מוזנות“.

— וואָס איז דאָס סטרודעל, מאמע?

— לאָמיר, מיין זוהן, אזוי ניט וויסען פון ביין, ווי איך

ווייס ניט וואָס דאָס איז, עס מוז זיין אזא געפילטער טייגעכ-
ציץ.

— עס מוז זיין געשמאק — איז זיך גרשון משער.

— מסתמא איז דאָס ניט שלעכט—גיט איהם גאָר די מאַמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פערטיעפט זיך שטארק אין בענ-
שער'ס, איהם איז ניט אזוי וויכטיג די ברכה ווי די מאכלים,
די ברכות זיינען גאָר פשוט'ע: אָדער האדמה, אָדער מוזנות.

אדער שהכל, די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער-
שיערען!...

ענדליך ווערט ער מיער און, דאכט זיך, ווי ברוגז'לעך:
פארהאן אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט
פון זיי גאר נישט! פאר וואס איז עס אזוי? ער איז אזא עהר-
ליך אינגעלע — ער האט פאר'ן לעצטען פיערער'ל געקויפט א
בענשער'ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצעד האט איהם געטהאן
אז עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און געהמט זיך צו
די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכתו וגבורתו“..
ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט
מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה
מלביש ערומים“.

דאס איז שוין יא אז אינטערהעאסנטע ברכה. נאך וואס
איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין ניי בגד'ל, אלץ
געלאטעט און געלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פא-
דעם און לאטעט דא.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר ניהען א בגד?— פרעגט
ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט ניהען“, איז ער זיך מיאש, די ברכה
„מלביש ערומים“ וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיין-
מאל ניט! און וואס האט ער נאך געדארפט דאס בענשער'ל,
אז קיין זאך האט ער ניט!...

ביי דאקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט-געזעלשאפט פאר בעל-מלאכות“ איז יענקיל דער שניידער נתפעל. „זינד חברות האָבען זיך גע'חבר'ט“, וויצעלט ער, ווי זיין שטייגער איז: „איז נאָך אזא חברה ניט געווען“. ערשטענס געפעלט איהם, וואס א בעל-מלאכה, א רעמעסלענניק, הייסט עס, איז נאָר דער, וואָס פיהרט אן אייגענעם טיש און האָט אייגענע געצייג... „וואָס דען, די שקאַציקעס, וואָס זייער געצוג איז בלויז זייערע צעהן פינגער און היינט ארבייטען זיי דא, מארגען דאָרטען — זיי זיינען דען מענשען? אַט, איד בין א שניידער, אָבער וויבאלד איד פיהר אן אייגענעם טיש און האלט פועלים, בין איד טאקי א טשלען ואין דער חברה און האָב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „נאש בראט“ 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאר יפסח, א פאר סוכות, עפנען זיך דאָך די אויגען, אז מען קריגט צעליהען 3 צעהנערלאך... לייהען לייהט מען כלומרשט אויף געצייג, אויף „מאטעריע“, אָבער ווער דאָרף דאָס וויסען, אז דאָס איז אויף מצה, צי נאָר אויף שיכלאך פאר די קינדער?

און זינד די דאָזיגע חברה האָט זיך געגרינדעט, געהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ביט די הילף, וואָס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפט איז איהר שטאַלץ וואָס ער, יענקעל דער שניידער, וואָס האָט אין שפיין קרעמעל קאנטאָ סך הכל ביז א האַלב-קערביל ווערט נאָר פלוצלונג א „טשלען“ און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אזא אייגענס געלד!...

— פאר אזא סומע געלד, — וויצעלט ער אַמאָל — זיי זאלען נאָר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אזוי אויף דער הוצאה,

בשעת עס איז ניטאָ קיין ארבייט, קען מען דאָך נאָר אָנהייבען צו האַנדלען און ווערען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל לינגט דערפאר מיט די ביינער אין דער דאָר זיגער חברה. כאפט זיך אמאָל אריין אין קאנטאָר וויסען, וואָס „הערט זיך“, אמאָל מיט אַ בקשה: אַבלייגען דעם טערמין פון צאָהלען, און אמאָל: פּרואווען קריגען אַ חוספה אויף זיין קרער. דיט נאָך אַ צעהנרובעלדיגע... עס וואָלט, נישקשה, צוניץ נעקור מען! און ניט איין יענה האָט ער שוין מבטל געווען צוליב דער דאָזיגער חברה, פאר וואָס די ווייב זיינע פלעגט איהם אמאָל, אזוי פארבייגעהענדיג, אַ זאג טהאָן:

— די גליקען פון דיין חברה ווייס איך נאָך „ברוך השם“ ניט... דו צורייבסט מעהר צייט, ווי עס טרעפט אָן די געלד, וואָס דו לייחסט דאָרטען...

נאָר יענקעל ענטפערט איהר מיט אַ גוטמוטיגען שמייכל פון אויבען אראָפּ:

— דו האָסט אַ פנים אַ ידיעה אין אזוינע זאכען... אַט פרעג

דיך בחרם...

נאָר שטארק נתפעל איז ערשט יענקעל געוואָרען, ווען די דאָזיגע חברה האָט פערברייטעט איהר טהעטיגקייט און האָט נעגרינדעט נאָך אַן אבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאָמען: „ר ו פ א י ח ו ל י ם“.

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאָנען אין דעם, אַז יעדער מיטגליעד, ווען ער צאָהלט איין צוויי רובעל אַ יאָהר, האָט ער דאָס רעכט, ווען ער, צי ווער פון זיין הויזגעזינד, ווערט חלילה קראַנק, צו ווענדען זיך צו יעדען דאָקטאָר, וועלכען ער וויל נאָר אליין. דערויף גיט זיך יעדערען אַרויס אַזאָ ביכעלע און ווי נאָר מען ווייזט דעם דאָקטאָר דאָס ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים“, מוז דער דאָקטאָר היילש אָהן אַ גראַשען געלד און דאָס גלייכען דאָרף יעדער אפּ־טייקער געבען רעצעפטען, ווי פיעל דאָס האַרץ געלויבט.

— דו בענעהמסט האַמטש, וואָס פאר אַ טייערע זאָך דאָס איז! — האָט ער געפראוואט איינטאָלקעווען מיט דער ווייב, אַז זי זאָל איהם ערלויבען איינשרייבען זיך אין דער דאָזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאָס... — האָט די ווייב אונטערגעזיפצט — הלואי זאָל מען נישט דארפֿען... אַ דאָקטאָר קומט צוניץ... אַט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין אַ פאָר חדשים פון אַן אויער, און וועללעלע פראוואט גאָר נישט עסען, אויסגע- דארט נעבעך איז ער געוואָרען. און איד אליין וואָלט אויך גע- דארפט אַ דאָקטאָר... אבער צוויי רובעל איז דאָך באלד אַ האַל- בע שורקע האַלץ...

— ביזט אַ בהמה! — איז שוין יענקעל פון געדולד ארויס, און האָט פאר די לעצטע צוויי רובעל איינגעשריעבען זיך אין דער חברה.

— זאָלסט היינט נעהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאָקטאָר מינץ... אַ טייערער דאָקטאָר, — האָט יענקעל פער- זאָגט דער ווייב אויף מאָרגען נאָכ'ן איינשרייבען זיך. — מינץ נעהמט דאָך נישט אַנדערס, ווי אַ האַלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאָקטאָר אין שטאָדט. געה שוין אריבער, נאָ דיר רעם ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים“, וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אַז דאָס ווייב האָט אַבגעטהאָן איהרע מלאכות האָט זי בערעלען געהייסען גוט אויסשנייצען די נאָז, אַנגעטהאָן איהם די שבת'דיגע הימעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ... יענקעל האָט איהר אַ גליקליכער נאָכגעקוקט און האָט געטראכט:

— אַ האַלבער רובעל וועט שוין אראַב... מאָרגען וועט גע- הען יענטעלע, איבער מאָרגען בערעלע, איבעראיבער מאָרגען וועללעלע...

— אזא טייערע זאָך, ווי די חברות זיינען, איז נישטאָ אויף

דער וועלט! — האט ער שוין זיך ניט געקאנט איינהאלטען
 ניט אויסצורדיקען זיין התפעלות פאר זיין איינציגען פועל.
 דער פועל, א הויכער און א דאָרער, מיט פייכטע אויגען
 האט מרויעריג אָנגענטפערט:
 — יא, וועמען גאט העלפט...

פון דעם דאָזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק געריהרט
 געוואָרען און ער האט בעשלאָסען צו זעהען מאכען עפעס א
 שווינדעל אין ביכעלע און זעהן, אז דער פועל זאָל זיך מיט
 איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאָר א מענש — האט ער זיך צום פועל געוועגן-
 דעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאָקטאָר... איך וועל
 שוין זעהען עפעס מאכען א קונץ, וואָס טהוט דיר וועה?
 — אין הארצען כאפט אמאָל שטעכען! — האט דער פועל
 געלאכט א קראַנקע מינע.

— אויך צו מינצ'ן! — האט דער שניידער אויטאָריטעט-
 טיש בעשטימט, — אויף א הארץ-פעהלער איז ער דער גרעסטער
 דאָקטאָר... מען זאָגט, אז ער האט געקאנט זיין א פראָפעסאָר,
 נאָר ער וויל זיך ניט שמד'ען...

— פאָרט א איד! — האט ער מיט שטאַלץ צוגעגעבען —
 דאכט זיך — וואָס? פאָהרט אום שבת. פיהרט א טרייפּע קיך
 און שמד'ען זיך — דאָס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אלע קינדער איבערגעווען ביי
 דאָקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געוואָרען מיט פלעשע-
 לעך, סלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלעגט זיי טאפּען
 שמעקען און שאַצען:

— די סלויטשיקלעך אליין זיינען עפעס ווערט...
 זיין „וויזט“ צום דאָקטאָר האט יעדן אָנגעלעגט אויף שבת.
 אין מיטען וואָך געהן קורירען זיך פּערגינגט ער זיך ניט. דאָס

איז ער ניט ביכלת. און אנב פאסט ניט פאר לייטען. א מענש
געהט אום, עסט און טרינקט און נא דיר גאר קורירען זיך. שבת
איז אנ'אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע ארימע אידען...
און ווי יענקעל האט גאר אַבגעראווענט, האט ער זיך גע-
איילט צו געהן צום דאקטאר.

געהענדיג האט ער איבערגעווארפען אין קאפ אלע זיינע
חלאת'ען און זיך אלץ מיטש געווען, אויף וואס זאל ער פרע-
גען, בעסער פאר אלץ וואלט ער וועלען האבען א רפואה צו זיין
חלאת, וואס עס האט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעוויי-
זען: ער קאן אין באד אויפ'ן פאל די פארע ניט פערנעהמען. עס
פערכאפט איהם גלייך דעם אטעם און ער מוז ארויסלויפען צו-
ריק אין דער קאלטער באד. ער האט אזוי ליעב פארע! ... און
גלאט איז דאס גאר מעשה אינגעל... אמאל איז ער געווען פון
די ערסטע, וואס פלעגען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען
און שרייען: פאדראוואי פארו! ... איצט איז ער אינגאנצען אראָב
פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער
זיך צו, און דאס גאר אויף א וויילע — ער מוז גלייך ענטלוי-
פען...

אבער צי איז דאס א חלאת? עס קאן זיין, אז דער דאק-
טאר וועט גאר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרעגען
דאס ערשטע מאל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרעגען, אז ער
וועט געהען צו דאקטוירים עטליכע מאל און וועט ווערען געניט.
דאס ערשטע מאל דארף מען פרעגען וועגען אן איידעלע
קרענק: וועגען מאַגען. עפעס שוין א צייט, אז ווי ער עסט גאר
אב בולבע מיט ראסעל, שמעהט איהם מאַדנע אונטער'ן לע-
פעלע, ערשט, אז ער עסט אב מיטאג, און לעגט זיך צו אויף א
האלבע שעה, ווערט איהם אביסעל לייכטער, אבער אונטער'ן
לעפעלע דריקט אלץ...

— יא, דאס איז אן איידעלע קרענק! — בעשליסט ער —

און א וויכטיגע. עס איז דא וואס אַנצומעהמען. און שפעטער, אין עמליכע וואַכען ארום, וועט ער פרעגען אויפ'ן „קאפּ“, אויפ'ן האַרץ, אויפ'ן שטענדיגען קאטער, וואָס ער האָט, אויף דעם טראַכען פינגער פון פוס, וואָס זינד דער נאָגעל האָט זיך פון איהם אראַבנעריסען, ווערט ער אלץ שוואַרצער און שוואַרצער... — און נאָכדעם וועל איך ערסט אַ פרעג טהאָן וועגען דער באַד — בעשליסט ער...

און יענקעל לאָזט זיך גיכער געהען צום דאָקטאָר. „דער זינגער איז שוין שפעט“ טראכט ער, און דער טשאַלענט קען קאָלט ווערען — און ביי יענקעלען אַ קאלטער טשאַלענט איז אַ פערשטערטער שבת...

געקומען צום דאָקטאָרס טיר, האָט יענקעל דערזעהן צוויי גלעקלעך, איינעם, ווייס ער, דארף מען קוועטשען און איינעם ציהען. און נים וויסענדיג, וועלכער גלעקעל קלינגט צום דאָקטאָר, האָט ער אַי געקוועטשט, אַי געצויגען... און געקלונגען האָט ער נאָכאָנאָנד, ווייל איהם האָט זיך אלץ געדאכט, אז מען הערט נים אינוועניג... די טיר האָט זיך געעפענט מיט האסט. און אַ בייזע צורה פון אַ לאַקיי האָט זיך בעוויזען און אַ געשריי געטהאָן:

— וואָס איז דאָס פאר אַ מין קלינגען? ... דוראק? ..!

— איך דארף צום דאָקטאָר... איך בין אַ משלען... און

יענקעל האָט גלייך אַרויסגעכאפט דאָס ביכעלע.

דער לאַקיי איז ווייכער געוואָרען. ער האָט אַ שמייכלע געטהאָן און געהייסען איהם וואַרטען אין צווייטען צימער, ביז דער דאָקטאָר וועט איהם אַ רוף טהאָן.

דער אויפגעהם צימער איז געווען פול מיט פערשיעדענע מינים אידען אַהן בערד, אידען מיט בערד און דערהויפט — ווייכער. געזעסען זיינען זיי אלע שטום און יעדער פערטיעפט אין זיין קראַנקהייט... ווער נים ווער, האָט זיך נאָר איבערגעצויגן שושקעט אויפ'ן אויער. יענקעלען איז אזא גרויסער און שוויי-

גענדרער עולם ניט געפעלען געוואָרען. עס איז איהם געוואָרען
זיצענדיג באלד לאנגווייליג. ער האָט זיך אַ ווענד געטהאָן צום
ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האָט דער איד אויסגעשטעלט פערואוואנדערט

די אויגען.

— אין „רופאי חולים“!

— לאַזט צו רוה... — האָט זיך דער איד אַכגעקעקערט.

— א בעל גאווה! — האָט יענקעל א טראכט געטהאָן און

האָט חרטה געהאט, וואָס ער האָט מיט איהם גאָר אָנגעהויבען;
אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האָט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאָזער
גער...

און ער האָט שוין מעהר מיט קיינעם ניט גערעדט. ער האָט
גאָר מיט גרויס אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האָט
געפיהרט צום דאָקטאר. גאָר יעדען מאָל, ווען די טיר פלעגט
זיך עפענען, פלעגט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאָן דאָס
ביכעל — און זיך לאָזען געהן, גאָר דער לאַקיי, אַ רוח אין איהם,
פלעגט איהם מיט אַ בייזקייט אַכשטעלען, זאָגענדיג:

— ווארט, האָט צייט!

און פלעגט אַ צווייטען דורכלאָזען.

און יענקעל איז געבליעבען זיצען אין איינע שרעק: גאָט

ווייס, וואָס מיט דעם טשאַלענט וועט דאָרטען ווערען... מען
וועט איהם אין מויל ניט קאָנען געמען...

ענדליך איז ארויס פון דאָקטאָרס צימער דער לעצטער
חולה. יענקעלען איז ווי אַ משא פון די פלייצעס אראָפּגעפאלען.
וואָרום די אלע בעזוכער זיינען ניט אויף שטוהלען, גאָר ווי
אויף איהם געזעסען, — אזוי האָט זיך איהם געצויגען די צייט.

צוטומעלט און צומראָגען, האַלטענדיג אין האַנד דאָס ביי-
כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים“, איז ער אריין צום דאָק-

טאָר און האָט זיך תמ'עוואַטע אנירערנעשטעלט אין מיטען צימער.

דער דאָקטאָר איז געזעסען אויף א שטוהל, האָט געקוקט אויפ'ן פאציענט, געגענעצט הויך און האָט ענדליך, ווי דורך די צייהן, דורכגעזייהט:

— וואָס טוט וועה? ...

— דער מאָגען... עס שטעהט אונטער'ן לעפעלע... — האָט יענקעל הערשראָקען געענטפערט.

— שוין לאַנג? ... — האָט דער דאָקטאָר וויעדער, נאָכדעם ווי ער האָט א גענעץ געטהאָן, געפרעגט:

— א, שוין א צייט! — האָט יענקעל שוין ווי מיט א שטאָלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאָהר צעהן...

דער דאָקטאָר האָט איהם צוגערופען געהענטער, א טאפ געטהאָן דעם בויך, א קוק געטהאָן אין די אויגען, און געזאָגט: — אַבהיטען זיך מיט'ן עסען... עסען אלץ פרישע... ניט עסען די שבת'דיגע מאכלים אייערע: קוגעל... קאשע... — הא? — האָט יענקעל אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען.

— נו, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאַלענט ניט עסען. — האָט דער דאָקטאָר דייטליכער ערקלערט... — פאני דאָקטאָר — וואָס הייסט? — האָט יענקעל אַנגעהויבען בעטען זיך ווי צומישטערהייט... — טשאַלענט... וואָס הייסט טשאַלענט... ביי מיר איז גוטער טשאַלענט... הייסער... אדרבא...

— איהר טאָרט ניט עסען קיין טשאַלענט, זאָג איך אייך! — איז דער דאָקטאָר אריין אין כעס — און געהט אייך! — האָט קיין פאראיבעל ניט... — האָט יענקעל גענומען ציטערען. — איך בין א פראַסטער מענש... איך האָרעווע א גאַנצע וואָך... ביי מיר איז טשאַלענט...

נאָר יענקעל האָט שוין נישט געהאט פאר וועמען צו רעדן:
רען: דער דאָקטאר איז שוין נישט געווען...
געקומען אַ היים. איז דאָס ווייב אויף יענקעלען אַרויפגע-
פאלען:

— וואו ביזט דו דאָס געווען? דער טשאַלענט איז אוראי-
שוין קאלט געוואָרען.
— וואו זאָל מען זיין — זיך פעררערט אין בית-מדרש...
האָט יענקעל פערשולדיגט געענטפערט... — אָט געה איך זיך
וואַשען.

דער טשאַלענט איז גראַד געווען היים, נאָר עסענדיג איהם,
האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער עסט נישט קיין טשאַלענט, נאָר
עפעס אַ טרופֿע זאָד און יעדער לעפעל קאַשע און יעדער ביסען
קונגעל האָט זיך איהם געשטעלט אין האַלז און געוואָרגען איהם.
— ווער ווייס — האָט ער געטראַכט — וואָס איך קען
נאָך אַנמאַכען: וואָס הייסט — נישט פאַלגען אַ דאָקטאר!...
און ער האָט פון גאַנצען האַרצען חרטה געהאַט אויף זיין
אויפטאָה: איינשרייבען זיך אין „רופא־חולים“.
— צו וואָס האָב איך געדאַרפט האַבען צו טהאָן מיט די
דאָקטוירים — האָט ער זיך גע'מוסר'ט...

דאס אייביגע לעבען.

נאך איננעלוייז, אז ער האט געהייסען, ניט ווי יעצט ר' בער, נאך בערעלע, האט ער זעהט אפט געטראכט וועגען טויט. אז ער האט געלערנט די מעשה פון אדם וחווה, האט ער זיך שטארק אויפגערעגט און עס האט איהם געארט, וואס אדם וחווה האבען בעסער ניט געעסען פון עץ החיים, איידער פון עץ הדעת. אז זיי וואלטען א סך געלעבט, וואלטען זיי סיי ווי סיי קלוג געווען — האט ער געטראכט דאמאלס, און אפילו, אז זיי וואלטען קיינמאל ניט קלוג געווארען, וואלט אויך קיין אונגליק ניט געווען, אבי אייביג לעבען, בפרט, אז זיי האבען געקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א געשעפט אבצור דייסען אן עפעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזייטיגע שווער-דען פערקוקען זיך? איהם וואלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. ער וואלט שוין וויסען ווי אזוי אראפצורייסען אן עפעל, אי גאט וואלט זיך וויעדער געבייזערט, נאך וואס וואלט גאט דא-מאלס געקענט מאכען? אז מען לעבט אייביג קען מען שוין לאכען פון אלץ, וואס קען גאט טהאן מיט א מענשען וואס לעבט אייביג! אזא מענשען קען מען ניט סטראשען מיט'ן גיהנום, מיט שווערע ארבייט; צו א מענשען וואס לעבט אייביג קען מען גאר ניט צושטעהן — אזוי ווי צו גאט אליין. יעדערער וואלט דאן געווען א גאט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זיינע רעיונות. און דעם אמת געזאגט האט ער בשעת די דאזיגע גע-דאנקען ניט שטארק געהאלטען פון גאט, ניט שטארק צופריעדען געווען מיט דער גאנצער וועלט-שאפונג. אמת טאקי אין זעקס טעג האט ער בעשאפען די זון מיט די שטערען, מיט האק און

פאק, אבער וואָס טויג דאָס אַלץ, אז מען דארף שטארבען און דאָס אַלץ פּערלאָזען. אַט למשל איז ביי בערעלען געווען א קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האָט זי אזוי לייעב געהאט, און זי האָט אפילו ניט געוואוסט, אז עס איז דאָ א זון מיט א לבנה מיט שטערען מיט פייגעלעך — צו צוויי יאָהר איז זי געשטאָרן בען און פאר איהר האָט גאָט גאָר נישט בעשאפּען, מעהר ניט ווי דעם מלאך-המות, וואָס הלואי וואָלט ער ניט בעשאפּען געוואָרען.

שפעטער אָבער פאָהרט בערעל אריין אין די ווייטערדיגע סדרות, ער לערנט פרשת נח, וואו גאָט ווייזט זיך ארויס ניט נאָר פאר א בעשעפער נאָר פאר אַ ביזען צושטערער, געהמט אין מיר טען דערינען און ברענגט א מבול אויף דער וועלט און מאַכט אַלץ חרוב. דעם אמת געזאָגט איז דאָס בערעלען ניט געפעלען, ער, בערעלע, אז ער בויט אויס א שטיבעלע פון קארטען און עס פאלט איין, טהוט איהם וועה דאָס הארץ, כאַטש ער איז ניט שולדיג — דאָס שטיבעלע איז פון זיך אליין איינגעפאלען, און גאָט געהמט אזא וועלט און מיט די אייגענע הענט מאַכט ער עס חרוב, פערטרינקט עס, אָבער שטארק אריינלאָזען זיך אין דעם דאָזיגען ענין האָט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אזא גאָט איז שוין א מורא אָנצוהויבען זיך, אבער דאָך ווייס ער, אז אַלץ איז שולדיג דער טויט. ווען אָדם והוה וואָלטען ניט געגעסען פון עץ הדעת, אָדער וואָלטען זיי אראַכגע'גנב'עט אן עפעל אויף פון עץ החיים, וואָלט מען געלאַכט פון מבול: ווי באלד, אז מען לעבט אייביג, טאָ וואָס קען טהאָן א מבול?

נאָך שפעטער געהט ער אריין אין די נאָך ווייטערדיגע סדרות. ער ווערט שוין מיט גאָט גאָר גוט בעקאנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז אַ ביזער, א שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאָר א מורא צו זאָגען עפעס אויף איהם, נאָר פשוט צו טראַכטען. ער ווייס אַלץ, וואָס קומט פאָר אין הארצען און פאר יעדער קלייניגקייט שטראַפט ער.

וועגען דעם טויט טראכט שוין דאמאלס בערעל ווייניגער. אביסעל ווערט ער מיט'ן געדאנק געוועהנט, און אביסעל פער שפיעלט ער זיך מיט חדר-אינגלעך; געהט זומער אין וואלד, ווינטער אויפ'ן גליטש און זעהט געניסען פון דעם קורצען לעבען ווי פיעל עס לאזט זיך און פערגעסט ביסלעכווייז אן אדם מיט חוה'ן, אן עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר' בער, א איד א פופציגער, האט שוין אויסגעגעבן קידער, לעבט רוהיג פון א קראַם, וועלכע עס פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואס מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אלץ מעהר ספיקות, אלץ מעהר קשיות, אלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם; דער עיקר אבער לאזט איהם ניט אָב די מחשבה פון טויט. ער דערמאנט זיך, אז, דאכט זיך, נאָר ניט לאנג איז ער א קליין אינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אַט איז ער שוין יעצט 50 יאָר. אז ער זאָל שוין אויסלעבן די יאָהרען ווי אין פסוק שטעהט: אם בגבורה שמינים שנה, העכסטענס אכציג יאָהר, איז איהם אויך סך הכל געבליען בען א 30 יעהרעלעך, אלץ ווייניגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאָך שנעלער וועלען זיי פערשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאל, אז דאָס אייביגע לעבען הייבט זיך ערשט אן אויף יענער וועלט; ס'איז אוראי א גרויסע נחמה. נאָר וואו נעהמט מען דעם אמת'ען ריינעם גלויבען דער רין? וואָרום נאָך אלע זאכען, נאָך זיין גאנצער פרומקייט און תמימות גלויבט ער דאָך מעהר אויס מורא, ווי אויס גלויבען. בפרט זייט ער האט אריינגעקוקט אין א פאָר פרייע העברעאישע ספרים, וואָס האָבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גלויבען אזוי ניט עכט, אזוי גענארט, אזוי וואקעלדיג...

ער ראטעוועט זיך מיט ספרים, מיט'ן פעדאָן, מיט'ן תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל-

כען ער האָט אויסגעשריעבען אוש פון וואַרשע, וואָס ווייזט אויף, אז ס'איז יא דאָ א יענע וועלט... די אלע ספרים שטעהען אַבער נישט צו צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי נישט. די נשמה צאפּעלט אלץ און פלאטערט, ווי א פייגעלע אין א גרויסען פראַסט... נאָך אלע ספרים און נאָך אלע הבטחות, וויל דער שוואַרצער בעגלייטער — דער געדאנק פון טויט — נישט אבטרען מען פון איהם אויף א שריט און די פראגע: בער, דו וועסט שטארבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שוואַרץ גלע-קעל פון ערגעץ א ווייטען פערשאַלטענעם לאַנד...

— אמאָל — דערמאָנט ער זיך — האָט ער געלעזען א מעשה'לע — אויף עבר־טייטש, ס'איז אבער געווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האָט ער עס פאר דער ווייב. זי ויצט א גאנצען טאָג אין קראַם, זאָל זי האָבען וואָס צו לעזען, א איר דענע האָט דאָך אויך א חשק אין עפעס אריינצוקוקען. דאָס דאָזיגע מעשה'לע האָט ער נאָכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז געווען שוין זעהר לאַנג, דאָך געדענקט ער, אז דאָרט האָט זיך עפעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האָט זיך געלאָזען ערגעץ ווייט, ווייט צו א קוואַל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג... ער דערמאָנט זיך יעצט אָן דעם מעשה'לע און קען נישט געדענקען דעם סוף — האָט יענער געפונען דעם קוואַל צי נישט. עס איז נאָרישקייט — אויב יענער האָט אפילו געפונען, גלויבט ער אויך נישט אין קוואַל. ס'איז אבער ציטאָווע צו וויסען צי האָט ער געפונען. דאָס מעשה'לע אליין איז גלאַט זעהר א שעהנס געווען... שוין עטליכע וואָכען, אז בער זוכט דאָס מעשה'לע צווישען זיינע דיקע ספרים און קען זי נישט געפינען.

— ווייסטו נישט, ביילע, וואו קען זיך ערגיץ וואלגערען א מעשה'לע אויף עבר־טייטש? — האָט ער זיך שוין אָנגעשעהמט און האָט א שבת בייטאָג א פרעג געטהאָן מיט א מאָדנעם טרוי-עריגען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאָס ווייב האָט איהם מאָדנע אָנגעקוקט, נישט פערשטע-

הענדיג וועלכעס מעשה'לע ער מיינט.

— איך ווייס ניט וועלכע מיינסטו.

— נאָט דאָס מעשה'לע, ווי אזוי איינער א מענש האָט זיך אַמאָל גע'פּוּנען זוכען א קוואַל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אַהט! איך דערמאָן מיך! — האָט ביילע געענטפערט און איהר פנים האָט זיך ווי מיט שטראַהלען בעשטען — יא, יא, איך דערמאָן מיך, ס'איז געווען מאַקי א שעהן מעשה'לע. איך האָב עס דריי מאָל געלויפֿענט...

— נו, נו, ווייסטו אפשר וואו לייענט עס ערגעץ? — האָט זיך בער אָנגעכאַפּט מיט א בעהאלטענער שמחה.

— ווער ווייס? — האָט ביילע געענטפערט — אוראי לאנג אויף דער וועלט ניטאָ.

— א שאַד! א שאַד! — האָט בער באַמט בעדויערט.—איך דארף דאָס גראַד איצט האָבען.. און נאָך א קליינער פּויע האָט ער זיך געווענדט:

— געדענקסטו ניט, האָט יענער געפונען דעם קוואַל?

— און, דאָס האָב איך שוין פֿערגעסען — האָט ביילע ווי פֿערשולדיגט געענטפערט.—דער קאַפּ איז אזוי פֿערדרעהט. — א שאַד, וואָס די מעשה'לע איז פֿערפאלען געוואָרען — האָט בער וויעדער בעדויערט און האָט זיך וויעדער גענומען זוכען צווישען די דיקע ספרים דאָס קליין ביכעלע פון קוואַל פון אייַר בינען לעבען, מורמלענדיג דערביי:

— אפשר וועל איך פאָרט געפינען...

ער האָט אָבער ניט געפונען און ער האָט עס אויסגעלעגט ניט צום נוטען...

מיניאסורען.

געבליבען אליין.

1.

ווענדיג אויף א באנק אין זאקסישען גארטען, האָב איך פאר לאנגוויילע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאט און האָב אריינגעקוקט אין איהם. אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אַבגערוקט פון מיר, איז געווען א אידישע רייכע דאמע פון א יאָהר 40 מיט א קליין-מיידעל, א טאכטערל, פון א יאָהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווייז אַבווענדען מיינע אויגען פון בלאט און גיט ווילענדיג א קוק טהאָן אויף מיינע צוויי חשוב-דיגע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאָס קליינע מיידעלע שטעלט אויס איהרע גרויסע אויגען און קוקט דאָ אויף מיר, דאָ אויס'ן בלאט.

נאָך איהרע בליקען איז מיר געווען לייכט צו דערקענען, אז דאָס בלאט איז איהר פרעמד, זי האָט אזעלכע ווילדע אותיות קיינמאל גיט געזעהן... יעדער בליק איהרער האָט קיין דעריש פערוואנדערט געפרעגט: וואָס איז דאָס אזוינס? עפעס גיט קיין רוסיש, גיט קיין פויליש און גיט קיין דייטש?... און באלד האָב איך דערהערט איהר דייטליכע פראגע אין דיין פויליש.

— מאמענא, צאָ טען פאן משיטא?

איך האָב א קוק געטהאָן אויף די מוטער, אויף די רייכע דאמע און האָב דערזעהן, ווי איהר ווייס געזיכט איז דונקלער געוואָרען און איהר לאנגער נאָז האָט זיך פערקרימט אין א זייט; און גלייך נאָך דעם האָב איך דערהערט א קורצען ברוגז'— דיגען ענטפער:

— ניץ!

דאס מיידעלע איז אבער, ווי א רייך, געפעסטעט קינד, איינגעשפארט געווען און האט דורכאויס געפאדערט, אז די מאמע זאל איהר זאגען, וואס איך לעז אזוינס.

נאך די מוטער האט מיט כעס געשארט דעם זאמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געזאגט, אזוי ווי זי וואלט מלרא האבען, מיט'ן אויסזאגען איהר מויל אומדריין מאכען.

דאס הארץ האט מיר שטארק געקלאפט. עפעס אז אלטע וואונד האט זיך אין מיר אָנגערופען און האט שרעקליך וועה געטהאן, גענאגט און געצופט... און פלוצים, איך ווייס ניט ווי אזוי, האט זיך ביי מיר ווי מיט גוואלט ארויסגעריסען אן ענטפער:

— טא יעסט זיידאווסקא גאזעטא!...

און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, וואס פאר איין איינדרוק מיין ענטפער האט געמאכט, איז שוין די דאמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען געווארען אין א צווייטער אלטע...

איך בין געבליעבען אליין...

ווארשוי 1900.

2.

נ י ט ק י י א י ד.

איך געה אין נאם. ניט ווייט פון מיר געהען צוויי אידישע אינגלעך אין לאנגע קאפאטקעלעך און שמועסען פרעהליך. און אט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאס הענטעל און ווייזט אן מיט א פינגער אויפ'ן אלטען פאליציס-

טען. וואָס שטעהט אין מיטען נאָם און גיט אכטונג אויף די אַרדענונג.

— דאָס איז א אירישער סטאָיקאָוו! — הער איך ווי ער זאָגט מיט קינדרעשען שטאַלץ, און זיינע שוואַרצע איינגעלעך גלאַנצען פאַר פֿרייד.

דאָס צווייטע אינגעלע קוקט אָן זיין חבר ווילד, קען גיט גלויבען און לאַכט:

— חע—חע—חע! א אירישער סטאָיקאָוו! ... משונע-נער יאָסקע! א איד טאָר גיט זיין קיין סטאָיקאָוו...

דאָס ערשטע אינגעלע, דער משונענער יאָסקע, האַלט זיך אַבער ביי זיינס און שווערט מיט אלע כחות:

— אוי, זאָל יאָד אזוי געזונד זיין! ער דאווענט אפילו אלע שבת ביי אונז אין קלייזעל, ער שאַקעלט זיך אזוי!...

— ס'א ליגען! שפּאַרט זיך דאָס צווייטע אינגעלע, אבער שוין אביסעל שוואַכער: דעם חבר'ס הייסע שבועה, און דער פאָקט, אז ער זעהט איהם אלע שבת אין קלייזעל, האַבען גע-ווירקט אויף איהם.

און דאָס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאָך שטארקער זיינע ווערטער דערמיט, וואָס דער אלטער סטאָיקאָוו טראָגט א באַרד:

— זעהסט סארנע לאַנגע באַרד!

דאָס ווירקט שוין אין גאנצען און דאָס צווייטע אינגעלע שרייט אויס פרעהליך:

— אוי, טאָקע, טאָקע! אי וועה א איד א פאָליצימאן!

איך וועל עס פשרעצהלען אלע אינגלעך אין חדר!

אויפ'ן טראַטואַר געהט דערווייל דורך א אירישער טרע-נער מיט א גרויסען קאסטען אויפ'ן פלייצע. דער פאָליציסט שרייט פון ווייטען:

— אראָב פון טראַטואַר!

דער איד הערט גיט.

און דער פאליציסט לויפט צו צום טרענער מיט אימפעט,
 פיהרט איהם אראָב פון טראטואר און בעגלייט איהם מיט זיך
 לעריי און סטראשעט איהם מיט'ן צערקיל.
 — ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צווינגט זיך אומער
 טעג דאס צווייטע אינגעלע — ער טרייבט א אידען! ... ניט קיין
 איד, איד האָב געזאָגט...
 דאָס ערשטע אינגעלע קוקט טרויריג אויפ'ן פאליציסטען
 און קען גאר נישט ענטפערען...
 ווארשוי 1900.

3.

אין א איד'יש געוועלכ.

איד נעה אריין אין א איד'יש געוועלכ און בעט איין אכ-
 טעלע טהעע, אמת'ע פאפאוו'ס.
 — ווי דען, ווי דען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאג-
 גער קאפאטע — אודאי אמת'ע! ביי מיר איז גאר קיין פאלשע
 ניטא, איד האלט עס ניט!
 ער דערלאנגט מיר איין אכטעלע טהעע, איד בעטראכט עס
 פון אלע זייטען מיט ספיקות און פרעג איבער נאך אמאָל:
 — עס איז געוויס אמת'ע פאפאוו'ס?
 — א מאָדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין טעם —
 אז מען זאָגט אייך געוויס, איז געוויס! איד וועל אייך דען אכ-
 גארען? איד האָב נאָך קיינמאָל א אידען ניט אָבגענארט.
 — נו, אז א איד זאָגט, דארף מען איהם גלויבען, — ענט-
 פער איך מיט שטארקער אמונה אין א אידענס עהרליכקייט —
 א אידען גלויב איך שטענדיג.
 אויפ'ן אידענס פנים בעווייזט זיך עפעס א מאָדנער שמייר-
 בעל, ער גיט זיך א קראץ אין קאפ און זאָגט ארויס:

— מילא, וואָס זאָל מען טהאָן מיט אייך? אז איהר גלויבט אזוי אין א אידען, דארף מען אייך טאקע ניט אָבנאַרען... ווייזט אהער דאָס אכטעלע טהעע און נאכט אייך טאקע אמת'ע פאָפּאָו'ס...

4.

דער פאלשער טאָן.

די נאכט־קאפע, אין איינער פון די רוישענדע גאסען פון שטאָרט אין פול מיט געסט. עס איז צוויי דער זיינער ביי נאכט, נאָר וועגען שלאָפען קלערט דאָ קיינער ניט. דאָ שפּיעלט די נאָטור זעהר א קליינע ראָלע, מיט איהר קעמפען דער וויין, דער שוואַרצער קאווע און די מוזיק.

אין קאפע הויז איז רוישענד און פרעהליך. ארום מאַרמאָרנע טישלעך זיצען געסט: פרויען מיט מענער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלוז מען — פאלשע, געקינסטעלטע. די געזיכטער זיינען, לויט געשמאק — ביי מאַנכע ווייס, ביי מאַנכע רויט, אבער די ביידע פארבען זיינען פאלשע, געקינסטעלטע... די מענער, וואָס זיצען געבען די פרויען, זיינען, האַטש האַלב אָדער גאנץ פער'שכור'ט, העפליך, נאָר די העפליכקייט איז פאלש און געקינסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראכטען פון דעם געמיינסטען פערנניגען.

און די פרויען לאכען פרעהליך און העל און קלינגענדיג. נאָר דאָס לאכען איז א פאלשעס, א געמאכטעס, אינוועניג אין הארץ טאָטשעט זיי אפעס א געדאנק, אז דער סוף זייערער איז פערפוילונג, הקדש און טויט...

און דער וויין, וואָס מען טרינקט דאָ, איז פאלש, און דער שאַמפּאַניער איז פאלש, און מאַנכע מטבעות, וואָס מען רוקט

אריין דעם קעלנער איז טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...
 קיינער ווייס דאס אבער ניט. ווער האט צייט צו בעטראכט
 מען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל
 און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט ווייט פון בופעט, וואו עס זיצט א
 פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער אַרקעסטער. די מוזיקאנט
 מען זיינען האלב בערווישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט,
 און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט מיט משקה. דער דיריז
 זשאַר אבער איז ניכטער און אַנגעשטרענגט. טריי, איבערגעגער
 בען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, איינהערענדיג זיך אין
 יעדען טאָן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואָלט איהם געביר
 סען:

— בע—מאָל! פאלש!

און אַכשפיעלענדיג דאָס שטיק, ווענדט ער זיך צום מוזי-
 קאנט, וואָס האט זיך טועה געווען, און מוסר'ט איהם און
 מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג,
 און לאָזט אראָב די אויגען....
 דער איינציגער אין דעם נאכט-קאפע...

5.

ד ח מ נ ת.

איך האָב אמאָל מיט מיינעם א חבר דיספוטירט וועגען
 רחמנות. דער חבר האָט מיר געוואָלט אויפווייזען, אז רחמנות
 שטאַמט אויך פון עגאָאיזם, און אָט וואָס ער האָט מיר דער-
 צעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער אַרימער רוישענדר גאס,

וואָס וואָלט געקענט דערמאָהנען אַז אַ מוראוניק אין וואַלד, ווען די מענשען וואָלטען נישט אזוי אומרין און די גאס וואָלט נישט אזוי שמוציג געווען. די גאס האָט נישט פאַרגעשטעלט אַ בילד פון לעבעדיגע ברואים, וואָס ראנגלען זיך, אום צו לעבען, צו געניסען, נאָר אַ געטימעל פון עפעס בעשעפענישען, וואָס לויפען אום דערשלאָגענע און צוטומעלטע, ווי פון אַ ידיעה, אַז זיי דארף פֿען אלע באלד אויסשטארבען, און זיי זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומיידען דעם טויט, פאר וועלכען זיי האָבען אזוי מורא. דאָס זעהט זיך ארויס דייטליך פון די דערשראָקענע אויגען זייערע, פון די בלייבע פנים'ער. —

אין דער צייט האָב איך בעמערקט, ווי איך געה נאָך, פונקט ווי איך וואָלט איהם בעגלייט, אַ אינגעלע פון אַ יאָהר 14—15, אין אַ צעריסענער לאנגער קאפּאַטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואָס האָבען ערוועקט אַ וואונדער, ווי אזוי פאלען די קליינע פיס נישט ארויס פון אזוינע גרויסע לעכער. אויפ'ן קאָפּ האָט ער געטראָגען אַ גרויסען קאַרב מיט זעמעל, קענטיג אַ בעקער. ער איז געגאנגען געשווינד, פונקט ווי די זעמעל האָט ער טאַקע געטראָגען פאר אזוינע, וואָס האָבען נישט וואָס צו עסען און קוקען נאָר אויף איהם ארויס.

קוקענדיג אויף איהם האָט זיך מיר געדאכט, אַז דאָס אַרים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאפּאַטע און שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קאַרב אויפ'ן קאָפּ, האַלטענדיג איהם אין דער הויף מיט די ביידע דאָרע הענטלעך, אַז אַט דאָס אינגעלע דאָרף זעהר אונגליקליך זיין. עס האָט עפעס זיך ערוועקט אין מיר אַ געפיהל, וואָס האָט מיך געטריעבען צום אינגעלע אונטער געהן און טרייסטען איהם.

— אַ רחמנות, אזא אונגליקליך בעשעפעניש, וואָס האָט עס געבעד אין לעבען? נישט עס ווען אַ לאַד, אַ זונג, אַ שפרונג? פֿערוואַגעלטע! האָב איך געטראכט, און האָב שוין געוואָלט אַכשטעלען איהם, עפעס אַ פרעג טהאָן איהם, טרייסטען איהם,

זאל ער נישט מיינען אז ער איז אזוי אונגליקליך... ביי איהם וועט דאך א ווארם ווארט אזוי אָנגעלעגט זיין, פון וועמען הערט ער עס? פון זיין בעל-הבית אדאי נישט. און אויסער דעם בעל-הבית — וועמען האָט ער אויף דער וועלט! און איד האָב שוין געוואלט צוגעהן צו איהם און אנהויבען מיין „גוטסקייט“ בער ווייזען. נאָר מיין גוטען ווילען האָט אין מיטען איבערגעריסען עפעס א פרעהליך געזאנג, וואָס האָט פּרעהליכט דעם גאצען טראטואר און אָנגעפילט די דיקע לופט מיט יונגע פרעהליכע טענער.

ווער זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך? ... עפעס גלויבט זיך מיר נישט, דאכט זיך דאָס אינגעלע מיט'ן קאָרב — עס קען נישט זיין. ער איז משוגע געוואָרען, וואָס? נאָר געזונגען האָט עס טאקע דאָס אינגעלע מיט דער צעריסענע קאפּאַטע, מיט די צער ריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם גרויסען קאָרב זעמעל אויפ'ן קאָפּ. ער האָט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האָבען אויף איהם איז נאָר נישט געווען צום אָרט און צו דער צייט. איד בין געבליעבען מיט מיין „רחמנות“ ווי אין דער לופטען, נישט וויסענדיג וואו אהין צו טהאָן עס; איד האָב זיך געפיהלט ווי א סוחר, וואָס האָט גערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האָט נישט געפונען קיין בעלנים...”

— און דו וועסט גלויבען, האָט מיין חבר געענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האָט מיר די מעשה פערדראָסען. ס'טייטש? א יך האָב אויף דיר רחמנות, א יך בין אזא גוטער און דו זינגסט!...

6.

הנאה געהאט.

חיים בער איז א איד א נגיד, געהט אָנגעשטאָן ווי א נגיד, און אַרימע לייט, וואָס שטעהען אויף די גאסען, שטעלען

איהם שמענדיג אָב, יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האָט זיי פיינד, ווי דעם טוירט, זיי עקלען איהם אלע, אלע. אפילו דער איד, וואָס האָט קיין ברעקעל פֿוס ניט, וואָס שארט זיך נאָר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגעדריעהטער האנד; אפילו דער בלינדער, וואָס בעט די גרבה ווי אן אויטאָמאט, אפילו דאָס קליינע אינגעלע, וואָס שרייט אין פֿלוג אזוי קלינגענדיג שעהן:

— ר' איד, א געזונד אין אייך, שענקט א קאָפּיקע — איד

וויל עסען...

אלע, אלע עקלען איהם.

אמאָל ניט ער זיי אפילו א קאָפּיקע, אמאָל א פיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך), אבער ניט פון רחמנות ווענען, ניט ווייל עס האָט איהם געריהרט. נאָר אזוי — אָפּטשע־פען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אנדער מאָל ניט בעטען. און געבען די גרבה, גיעט ער פאָרויכטיג, זיין האנד זאָל זיך ניט אנריהרען אָן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאָזיגער פאָרויכ־טיגקייט, פאלט דאָס רוב די מטבע אראָב אויף דר'ערד און דער בעטלער זוכט זי, ווער ווייס, וואו ער געפינט זי, — אמאָל אין רינשטאָק.

נאָר חיים בער איז דאמאָלס שוין ווייט, און ער מורמעלט:

— געהט צום טיוועל!

און נאָך יעדער גרבה נעבען פיהלט ער זיך, ווי ער האָט א

מיאוס'ע זאך אָבגעטאָן און שפייט אויס.

נאָר מעהר פון אלע אָרימע לייט האָט ער פיינד די אידע־

נע, וואָס שמעהט ביי דער רייכער רעסטאָראַציע. אין פֿלוג א

שעהנע אידענע פון א יאָהר פונפציג, געהט געקליידעט ניש־

קשה'דיג, כמעט בעל־בתיש, אין נאָך גאָר ניט קיין שלעכטער

פאטשילע. בעט א נדבה, דאכט זיך, נאָר בנעימות'דיג, מיט א
ענוו'דעל, מיט א צובראָכענקייט:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האָט רחמנות...

און אָט דער אידענע — ער ווייסט ניט פאר וואָס — האָט
ער בעזונדערס פיינד, און אנשטאָט צו געבען איהר ווען א נדבה,
ענטפערט ער איהר שטענדיג מיט א מאַדנעם האס:

— געהט, געהט! לאָזט צו רוה...

דער דאָזיגער אידענע האָט ער קיינמאָל קיין נדבה געגע-
בען... וואָס האָט ער צו איהר? איין גאָט ווייס!...

און די דאָזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאכט
זיך ניט דערקענען, בעט שטענדיג, ווען זי זעהט איהם דורכגעהן:
— שענקט, ר' איד, א נדבה, האָט רחמנות!...

נאָר ער גיעט איהר קיינמאָל ניט... קיינמאָל ניט!...

איינמאָל איז געווען א גרויסער פראָסט, חיים בער, אָנגע-
טהאָן אין דעם גרויסען ווארעמען פוטער, איז געגאנגען אין
גאס, די אַרימע לייט, וואָס זיינען צוליעב דעם פראָסט וועניגער
געווען, האָט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האָבען זיי איהם פאר
קעלט ניט בעמערקט. געגאנגען איז ער גיך, ניט ווי זיין שטייגער,
און צוקומענדיג צו דער רעסטאָראַציע, וואו די אידענע איז
געשטאנען, האָט ער דעם טריט נאָך פֿערגרעסערט.

הינטער זיך האָט ער דערהערט א זיפץ און נאָכדעם עפעס
ווערטער און נאָכדעם וויעדער א זיפץ. ער האָט זיך אינסטיגקטיוו
אומגעקוקט און האָט דערזעהן געבען זיך די אידענע, זי איז
איהם נאָכגעלאָפֿען און געשריען:

— גזלנים! שענקט א נדבה.

ער האָט זיך אָבגעשטעלט.

קענען איהם איז געשטאנען די אידענע און האָט געיאַמערט
הויך און די טרערען האָבען געפרוירען אונטער די אויגען.
— שא, וואָס וויינט איהר? ... וויינט ניט — האָט חיים
בער ווי אין כעס גע'מוסר'ט.

און ער האָט זיך גענומען גראבלען אין טאש, אַכקנעפלעך-
דיג דעם פוטער און סורדום...
ער האָט פון דאָרט ארויסגענומען א זילבערנע מטבע און
האָט איהר אריינגעלעגט גלייך אין האַנד, און נאָך אמאָל גע-
זאָגט:

— וויינט ניט, וויינט ניט!

און האָט עפעס געווארט.

נאָך די אידענע, ניט נתפעל ווערענדיג פון דער זילבערנער
מטבע, האָט געוויינט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג
קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואָהנט פון די איבריגע אַר-
מע-לייט, איז חיים בער אוועק ווייטער.

גראבלענדיג זיך אין טאש אַכגעשפילעוועטערהייד, איז
איהם קאלט געוואָרען, אויך האָט זיך איהם געדאכט, אז ער האָט
די שפיץ פינגער פון האַנד אַכגעפרוירען, נאָך ער איז ניט ביז
געווען, און עס האָט איהם ניט געעקעלט. דאָס ערשטע מאָל האָט
חיים בער געפיהלט נאָך א גרבה אזא גוט געפיהל.

— א קלייניגקייט, אזא פראַסט! — האָט ער געטראכט
און דאָס ערשטע מאָל האָט חיים בער פון א גרבה א הנאה גע-
האט...

7.

געשלאסען א געשעפט.

אויף מאַרגען נאָך פסח.

לייזער שמעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער
וועלט אריין. זיין קוק איז א דערשראָקענער, א פערצווייפעלטער.
די ליעבע זון, וואָס שיט מיט שטראהלען פון דער פולער האַנד,
ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שעהנער ליכטיגער
טאָג רייצט איהם, לאכט פון איהם, מאכט חוזק פון זיין בלאסען

איינגעשרומפענעם פנים, פון זיין קליין בערדיל, וואָס האָט שוין צו, פיערציג יאָהר פיעלע ווייסע האַר, און דער הויפט פון זיין סורדוט, וואָס איז כלומר'שט דער יום־טוב'דיגער און האָט סך הכל מיט צוויי לאטעס און מיט איין ריס וועניגער, ווי דער וואָכענדיגער....

היינט, ווי וואָלט נאָך די זון געלאכט, ווען זי וואָלט גע-וואוסט, וואָס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבעל, אין קעשע-גע... און אפשר וואָלט זי גאָר קיין הארץ ניט האָבען דאָן צו לאַכען. זי וואָלט זיך פאר שרעק אודאי בעהאלטען, און זי וואָלט דערמיט טאקי איהם א טובה געטהאָן. זי וואָלט איהם ניט אזוי געשמאָכען מיט איהרע שטראהלען, זי וואָלט איהם ניט אזוי געוועקט צום לעבען, ווען איהם איז געקומען ממש זיך אויס-צוציהען אין גאס און שטארבען.

עס איז אבער גרינג צו ריידען — אויסצוציהען זיך אין גאס און שטארבען. קיין שלעכטע זאך וואָלט דאָס אפילו ניט גע-ווען — א סוף — און עס, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואָס טהוט מען מיט'ן ווייב און קינדער! אויסצו-הען זיך אין גאס מיט 7 פארשוי, צווישען וועלכע עס געפינען זיך א פאָר עופעלעך איז עפעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער ווייסט וואָס פאר א רעש עס וואָלט געוואָרען אויפ'ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואָס־זשע טהוט מען אבער פאָרט? אויף היינט אפילו איז נאָך געבליעבען פון פסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פאר-פעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאָך האָט ער געהערט, ווי זיין גרונע האָט זיך גע'חשבונ'ט און בשלאָסען צו קאָכען א טעפעל בולבע און פערזופען מיט מצה פארפיל. שלעכט איז דאָס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב'דיגער „ווארעמס", אבער דאָס איז דאָך נאָר אויף היינט. וואָס וועט ער אבער טהאָן מאַרגען? די קשה איז א הארבע, א שווערע און איהר שפיץ איז מיט נאָדלען אונגעשטעקט און די נאָדלען שטעכען אין הארץ, אין

קאפ און אין אלע גליעדער. באלד אָבער ווערט זי נאָך האַרבער, נאָך שווערער, נאָך שטעכענדיגער: וואָס וועט ער טהאָן איבער כאַרגען און וואָס וועט ער טהאָן אַ גאַנצען זומער, דעם לאַנגען גרויסען זומער, אז קיין אַרבייט קען ער נישט, קיין קראַם האָט ער נישט און האַנדלען איז נישטאָ מיט וואָס און זומער איז נישטאָ וואָס צו האַנדלען — טויט!.

און לייווער ווערט נישט אויף געלעכטער אין כעס און ברומט:

— א, נישט געדאכט זאָל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקל-חנן דער מלמד איז אויף נישט אין אַ בעזונדערע גוטער שטימונג. די וואַרימקייט איז אפילו צו זיין הוסט א שטיי-קעל רפואה, אין אַ וואַרעמען טאָג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז אַ ווייכער, אזש אין דעם הוסטען אליין שטעקט אַ שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פאַרט נישט גוט, מיט'ן הוסט אליין קען מען נישט לעבען, מען מוז האָבען דערצו אַ קנע-לונג, און זומער בעקומען אַ קנעלונג איז נאָך שווערער ווי וויי-טער צו בעקומען די ליחה.

נאָר יענקל-חנן איז אַ איד אַ בריה. נישט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאָהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאָהר, — און ער לאָזט זיך אַרויס אין גאס זוכען „קינדער“.

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייווערן. אַ גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאפ. סטייטש! לייווער האָט דאָך אַ אינ-געל, אַ חומש'ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאָל איהם דאָס אינגעל אוועקגעבען. יער מוז איהם אוועקגעבען. פאר גליק ניעט ער אַ פאַר מאָל אַ הוסט און געהט צו גלייך צו זיין קינפ-טיגען שפייווער, צו זיין „בעל הבית“, צו לייווער'ן, און גאָכ'ן „גוט מאַרגען“ פרעגט ער:

— ווי געפעלט אייך היינטיגער טאָג?

— נישט קיין מאוס'ער טאָג! — ענטפערט לייווער.

— דוקא אַ שעהנער טאָג! — לויבט יענקעל חנן.

ער ווערט שטיל, גיעט איידעל א הוסט, מאכט גאָר אן אַנ-
דער מינע און שמעקט צו גלייך צו דער זאך.

— וואָס הערט זיך מיט אייער „בחור'ל" ? האָט ער שוין
א מלמד ?

— האָבען האָט ער... — ענטפערט לייווער און וויל שטאַלץ
זיין — גאָר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האָט ער דאָך ניט — ווערט יענקיל מלא
שמחה.

— אזוי ווי גיט ! — איז זיך שוין לייווער האלב מודה.

— היינט וואָס-זשע ווארט איהר ? — ווערט שוין יענקיל
חנן אין גאנצען פרעהליך, די האַפנונג צו בעקומען דעם תלמיד
איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאָנדער,
ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואָס האָט שוין
באלד זיין חדר פאר פול.

ער פערגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין
חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל-חנן ענטפערט
אזוי, אז לייווער איז אין גאנצען צופריעדען, און גאָר א קורצען
ישוב-חדעת זאגט ער ארויס מיט א ברייטקייט :

— מילא, ער וועט געהן צו אייך !

— און איהר וועט זיין צופריעדען ! — פערזיכערט יענ-
קיל חנן און וויינט שיעור גיט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייווער
אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב וויינענדיג ברומט
ער ארויס :

— געשלאסען א געשעפט...

8

אלע טאג.

אייגענטליך האט די „פאסט“ אין דעם קליין־שטעטעלע געקענט זיך בעגעהען גאר און א בריעפטרעגער, און דאס געלד וואלט בעסער צו גיין געקומען אויף א גרעסערע שטוב פאר דער קאנטאר. די זאך איז גאר פראסט. די איינוואוהער פון שטעדל־טעל, וואס האבען געפיהרט א קארעספאנדענץ פלעגען זיך גיט קענען דערווארטען ביז דער בריעפ־טרעגער וועט זיי דעם בריעף בריינגען אין שטוב אריין, און אלע אין דער פריה, ווען די פאסט פלעגט גאר אַנקומען, פלעגט שוין דער בריעפטרעגער געפינען אין קאנטאר א פאר מינינים אידען, ווייבער און קינדער אפילו, וואס האבען מיט גרויס אונגעדולד געווארט, ביז וואנען ער וועט עפענען דעם זאק, וואו עס ליגען די בריעף.

און חיענע, א יונג ווייבעל מיט א בלאס, דערשראקען פנים, פלעגט קומען נאך מיט א האלבע שעה פריהער, איידער די פאסט פלעגט אַנקומען. זי פלעגט מורא האבען, טאמער וועט זי פערשפעטיגען און איהר זאל גיט אויסקומען צו ווארטען ביז צוויי א זיינער ביי טאג, ווען דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראגט ערשט די בריעף פונאנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפעטיגען, האט זי גלאט א ווילדען חשק געהאט צו בעקומען דעם בריעף פאר אלעמען אין די אויגען. — זאלען אלע הערען, זיי דער בריעפטרעגער רופט הויך אויס: חיענע עווענציק! — און זאל מען גיט מיינען, אז איהר מאן, חיים, האט שוין טאקי אין אמעריקא א דייטשקע געקראגען און האט זי, חיענען, שוין גאר אוועקגעווארפען.

וואס איז? זי האט דאך אמאל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריעף, איינעם מיט געלד און דעם צווייטען מיט „גוטע ווערטער“ — נישקשה, עס וועט נאך איהר אַנקומען א בריעף, און שונאים וועלען נאך צופוקעט ווערען...

ווי אויף צו להכעים אבער וויל איהר דער בריעפטרעגער
קוין בריעף ניט אָבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע
געהט זי אוועק אלע טאָג פון פאָסט.

— רבונג של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטיגט
הארץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אָנגעקומען, אפשר פיער-
ציג! — ניט שוין דען איז פאר מיר דאָרטען קוין בריעף ניט
געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה'נער ערל,
אז ער האָט מיט א כיון איהר בריעף, פאָהרענדיג, ארויסגע-
וואָרפען אויפ'ן פעלד. וואָס אַרט עס איהם? אורזאכען צו חושד
זיין איהם זיינען דאָ גענוג:

אָפּט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמאָ“? ענטפערט
ער איהר מיט א שמייכל: „פישעטסיא“ — און דאָס שמייכל-
לע איז חיענען גאָר ניט געפעלען. אויסערדעם, וואָס דער אר-
מינער עולם לאַכט צופריערען, און זי ווערט רויט פאר חרפה,
ווערט גאָד אַבער גרעסער איהר שרעק. אז סטעפקע וויל איהר
איהרע בריעף ניט אָבגעבען.

און דאָד געהט זי אלע טאָג אויף פאָסט און האָט גאָד די
האָפנונג ניט פערלאָרען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אָן. יעדעס מאָל
אריינגעהן אין פאָסט האָט זי שפּיכות דמים. די איבעריגע וויי-
בער, וואָס האָבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט
פעראַכטונג. אויף מיר איין „אמעריקאנטע“! — ניט געהן אַבער
קען זי ניט — זי האָט קיין כח ניט צו וואַרטען ביז צוויי א זיי-
גער. דאָ אין פאָסט האָט זי האַטש אן ענטפער: „ניעט“ אָדער
„פישעטסיא“, שפעטער ביי טאָג, וועט זי דאָס אויף ניט הערען.
דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אָנזעהן.

אָט ורופט אויס דער בריעפטרעגער: האשע דובענציק —
חיענען ניט א קלאַפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי אינע-
ווייניג עפעס אַב — איהר קלינגט אַב, אז דאָס האָט מען אויס-

נערופען חיענע עווענציק — „יא זדיעס“! ... הייבט זי אָן צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאַכט, דער בריעפטרעגער שמייד כעלט און זאָגט:

— ניע טעביע, גאָלובשקא; טיעביע יעשצע פישעטסיא... און דעם בריעף גיט ער אַב ראשע רובענציק — א יונג ווייבעל מיט בליהענדע באקען, וואָס דער מאן שיקט איהר אלע וואָך אַ בריעף פון אמעריקא, און אלע חודש אַ 25-ער... חיענע ווערט אין אזעלכע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשערנע בליקען אויף וראשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריעף אויף פאָסט טאקי און הויבט איהם אָן שוין צו לייענען. חיענע רוקט אריין אין בריעף איהרע אויגען, ווי א הונגער־גער אין אַ שיסעל געקעכטס, ווען א צווייטער עסט... ראשע רוקט זיך אַב מיט פעראכטונג און פערשמעלט דעם בריעף. חיענע זוכט עפעס א בעהאלטענע טהיר, וואו זי זאָל קענען ארויס, אז קיינער זאָל זי ניט בעמערקען, און פאר צוטומלונג ווענדט זי זיך צו ראשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואָס שרייבט אייך אייערער?...

ראשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס הארץ בלוטיגט זיך...

און דאָך געהט זי אלע טאָג אויף פאָסט... אלע טאָג... עגד-ליך וועט זי איהר בריעף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאַלער.

ער איז פארבייגעגאנגען א גרויס־אַלט־הויז אין א לאנגער, אַרימער, רוישענדער גאס. ביי א טהיר פון א וואָהנונג אין דער נידער איז געשטאַנען א יונגע, אַרימע פרוי מיט א קינד אויף די הענד, און ביידע, די מוטער מיט דעם קינד, האָבען געקוקט

ערגיץ ווייט, ווייט, איבער די הויכע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם געדיכטען שווארצען רויך, וואָס האָט פון די קוימענס זיך געטראָגען...

און אין ביי־דענס בליקען האָט זיך אויסגערוקט א שטום געבעט: גוואלד, געהם אונז צו אהין, אהין, דאָ איז אונזער שווער, מיר וועלדען דאָ דערשטיקט אַהן לופט, אַהן ליכט... און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקען, אז דעם מאלער'ס הארץ האָט זיך אָנגע-גאַסען מיט ימים ווייכע געפיהלען.

— דאָס איז דער עלענדר אליין! — האָט ער אין געדאנק גערעדט — ווי שעהן און ערהאבען, ווי ריהרענדר דאָס בילד איז!... גאָט מיינער...

ער איז בענייסטערט געוואָרען. ער האָט נאָך אמאָל אויפ'ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאָן און האָט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאָס זעלבע בעטען זיך: אהין, אהין! און ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאָפֿען.

— איך וועל בעשאפען אַזא בילד! — האָט ער הויך אויס-געשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט-צימער.

און דריי טעג איז ער ווי צום לייוואנט צוגעשמידט גע-ווען, דריי טעג האָט ער ניט געגעסען, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען, ער האָט געוואָלט בעשאפען פונקט אַזא בילד, ווי ער האָט אין דער אַרימער רוישענדער גאס געזעהען.

און עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געוואָרען, האָט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליך געווען, זיינע אויגען האָבען געשטראהלט, ער האָט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאָר דאָס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האָט דאָס בילד „עלענדר“ א נאָמען געגעבען און האָט עס אויף אן אויסשטעלונג אוועקגעשיקט.

די קריטיקער האָבען דאָס בילד בעמערקט, מען האָט עס בעוואַנדערט, דאָס פּובליקום האָט זיך ענטציקט. אַ מבין און אַ רייכער דאצו האָט עס פאר אַ סך געלד אָבגעקויפט.
— איהר זענט אונשטערבליך! — האָט איהם אויף מאַר-גען אַ בעריהמטער קריטיקער געזאָגט — אייער בילד וועט איי-ביג לעבען!

און דער מאלער איז ווי בעטרונקען פאר גליק געווען: ער האָט אן אייביגעס בילד בעשאפען...
אז ער האָט זיך אָבער פון ערשטען גליק אביסעל אויסגע-ניכטערט, האָט איהם אַ גיפטיגער געדאנק אָנגעהויבען צו גאסט צו קומען.

— וואו איז די אַרימע פרוי מיט'ן קינד?
שפעטער אביסעל איז דער געדאנק נאָך גיפטיגער געוואָר-רען:

— דאָס בילד אויפ'ן ליינוואנט איז אונשטערבליך — וואו איז אבער דאָס לעבענדיגע בילד דאָרט אין דער אַרימער גאס...
און דער געדאנק איז אלץ גיפטיגער און גיפטיגער געוואָר-רען, ער האָט איהם רוהען ניט געלאָזט, ער האָט איהם שאפען ניט געלאָזט...

און איינמאל האָט איהם אַ ציה געטהאָן אהין אין יענער גאס זעהען די אַרימע פרוי.

נאָך — אוי-וועה! די אַרימע פרוי, וואָס האָט אזוי שעהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר אַרים, קליין קינד, איז שוין מעהר דאָרטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האָט ער פערצווייפעלט נאָכגעפרעגט וועגען איהר.

ווער זויסט? — האָט מען איהם קאלט געענטפערט.
— הא-הא-הא! — האָט ער קומענדיג אהיים זיך ווילד פערנאָנדערגעלאכט — דאָס טויטע בילד אויפ'ן ליינוואנט וועט אייביג לעבען און זי אליין, מיט'ן הארץ, מיט געפיהלען איז

פערשוואונדען געוואָרען, קיינער ווייסט פון איהר געביין אפילו
ניט, קיינער וועט אפילו איהר נאָמען ניט וויסען... הא-הא-חא !!

10.

דער סטאטיסטיק.

דער הער ציפּרין, א מענש אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א
נאָז, וואָס זעהט אויס, ווי א 1, מיט אויגען, וואָס זעהען אויס
ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך ספעציעל מיט סטאטיסטיק.
ער קוקט אויף דער וועלט נאָר פון סטאטיסטישען שטאַנד-
פונקט. מענשען אָן און פאר זיך עקזיסטירען ניט פאר איהם.
זיי ריענען איהם נאָר אלס מאטעריאל פאר סטאטיסטיק. אפילו
פרויען, דער שענהער מין פון דער מענשהייט, וואָס האָבען אזוי
גיט לייעב דאָס חשבון'ען, — אפילו זיי זיינען פאר איהם אויך
נאָר געצייג צו זיין סטאטיסטישער קונסט: וויפיל נקבות ווע-
רען געבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטא-
טיסטיק קומט אויס מיט דריי פרויען וועניגער פּרעהט ער זיך
זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין
שנאה ניט האָבען, ווייל ער קאן זיי נאָר ניט, נאָר פון דער חכמה
אליין, פון דעם קונצשטיק, וואָס אין אזא מין סטאטיסטיק
שטעקט, און פון די נוצען, וואָס די וועלט קאן דערפון האָבען...
זאָנסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאָן אונפארטייאיש: די
פרעהליכע חתונה בעטראכט ער און נאָטירט אין זיין ביכעל, ווי
די טרויריגע לויב: מיט א שטענדיג גלייכער, זעהר אן ערנסטער
מינע, פערשרייבט ער: „פאָרגעקומען 273 חתונות, געשטאָרבען
962, געבוירען 319“.

„אויף 300 מענשען, וואָס שלאָפען אין בעטלעך, געפינען
זיך 90, וואָס בלאָנזשען אין די גאסען, געבטיגען אונטער'ן הי-
מעל: פון 2000, וואָס זיינען קראנק געוואָרען אויף טיפּוס, זיי-

נען געשטארבען 700. פון 12 טויזענד גאסען-פרויען, זיינען דא 8 טויזענד, וואס בעגעהען די זינד אויס נויט."

מיט איין וואָרט, אלעס איז ביי איהם אויסגעצעהלט. א זאך, וואָס האָט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אז אויב די צאָהל וועט ניט גענוי אויסגעפאָרשט ווערען, קאן דערפון די גאנצע וועלט ליידען. און ער טאָר דאָס ניט דערלאָזען — און ער נעהמט זיך צו צעהלען.

אָט געהט ער אין גאס. עס וואָלט געווען א יושר צו מאכען א סטאטיסטיק, וויפיעל פרויען געהען מיט די מענער, וויפיעל אָהן די מענער... וויפיעל פאר א טאָג לייזט די אידענע מיט די ביליגע גאשעריי, וואָס זיצט אויפ'ן שפיץ טראַטוואר. וויפיעל קאטוילען, פארבייגעהענדיג דעם גרויסען קאסטיאל, געהמען אראָפּ דאָס היטעל און צאָל'ען זיך, און וויפיעל מאכען זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואָלט געשטאַנען סתם א הויז, וואו קיינער וואַהנט ניט...

דערווייל אבער געהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט א בעטלער מיט צוויי הילצערנע פיס. דער בעטלער, דערזעהענדיג די ציפריגען און ניט וויסענדיג, אז ער איז א סטאטיסטיקער, מאכט א וויינענדיגע מינע און שטרעקט אויס זיין האנד מיט דעם היטעל.

ציפּרין געהט פאַראיבער, מיט אמאָל לויפט איהם דורך עפעס אין קאפּ.

עס האָט איהם בעהערשט גלייך א סטאטיסטישע אידעע : ער וועט שטעהן און קוקען, וויפיעל געבען יא און וויפיעל געבען ניט קיין גרבה.

ער ווערט סטאטיסטיש בעגייסטערט, וואָס דאָס דריקט זיך אויס ניט אין א שמויכעל, נאָר פערקעהרט אין זעהר א שטרענג גער מינע, ווי עס פאסט פאר אַזא וויכטיגע ארבייט, וואָס ער נעהמט איצט פאַר.

עס געהט איינער פארביי. דער בעטלער שטעלט אָן זיין

וויינענדיג פנים, שטרעקט אויס די האנד מיט'ן היטעל. עס ווירקט אבער ניט — יענער געהט פארביי, ווי ניט איהם מיינט מען נאך.

— 1 — ניט! צעהלט ציפרין אין געדאנק און נעהמט זיך וויעדער נאכצוקוקען.

ער צעהלט אן ביו 9 — קיינער גיט ניט. ציפרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען גאנצע קאמבינאציעס... ענדליך געהט פאראיבער א פרוי; זי שטעקט אריין די האנד אין קליידעל-טאש, נעהמט ארויס פון דאָרט עפעס א מטבע און ווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטעל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפרין האפט געשווינד ארויס דאס נאטייבליכעל פון טאש און וויל עס פערנאטירען: נאך באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליכע סטאטיסטישע איי-דעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מענער? — ער בלייבט שמעהן נאך א לענגערע צייט און די סטאטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכגעהערדע געבען א נרבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7; פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועק-געהן. עס איז ווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאן ער קונה שם זיין און אפשר נאך בעריהמט ווערען.

פאר גרויס גליק בעשליעסט ער צו געבען דעם בעטלער א נרבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספלאטירט, אויס-גענוצט א בעטלער.

ער לאזט זיך געהן צום בעטלער.

פלוצים האלט איהם עפעס אב; ער הויבט אן צו קלערען. — אמת, איך בין נאך א סטאטיסטיקער, אבער אין רעכ-נונג וועל איך דאך געהן אלס מענש. אלזא וועט שוין די סטא-

טיסטיק אנדערש אויסקומען, נעמליך: אויף יעדע 101 מענשען
גיבען א נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צוויי
מאנסבילען.

איהם ווערט עס קשה:

— וואס הייסט? איך וואלט דאך איהם אזוי, ווען ניט
אלס דאנק פאר דעם נוי, וואס איך האב פון איהם, קיין נדבה
ניט געגעבען, דארף איך דאך אליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין! — האפט ער זיך צוריק — ווי באלד איך גיב,
נישט קוקענדיג וועלכע סבה מיין געבען האט ארויסגערופען,
דארף אויך מ י י ז נדבה אריינגעהן אין די סטאטיסטיק
וואָרום — ערקלערט ער זיך ווייטער — ווען מען זאל געהמען
קוקען אויף אורזאכען אליין, קאָן דאָך געמאָלט זיין, אז די אלע,
וואָס האָבען די נדבות געגעבען, האָבען דאָס אויך געטהאָן צו
לייב פערשיעדענע סבות. די וויסענשאפט אבער רעכענט זיך
ניט מיט אורזאכען, נאָר מיט פארטיגע מעשים...

די לעצטע סברה לענט זיך איהם אויפ'ן שכל, און ער וויל
שוין דעם בעטלער געבען א נדבה. ער דערשרעקט זיך אָבער:

— אלענפאלס איז נאָך ביי מיר ניט קלאָר, צי איך דארף
אריינגעהן אין דעם חשבון, צי ניט. מיט מיין נדבה קאָן איך
אויף אזא אופן קאליע מאכען די סטאטיסטיק. איך טאָר ניט
געבען! — האָט ער שוין פעסט בעשלאָסען.

און אומזיסט האָט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס און
דעם וויינגענדיגען פנים געהאלטען אָנגעגרייט זיין היטעל: קיין
נדבה האָט ער ניט בעקומען. ציפרינען האָט אפילו פערדראָסען,
וואָס איהם קומט אויס אויסצונוצען א קאליקען בעטלער, דער-
פאר אבער, האָט ער זיך געטרייסט, וועט די סטאטיסטיק זיין
קלאָר...

11.

דאס שליחות.

דער ווירטה פון גרויסען מאנופאקטור מאנאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האָט מיט גרויסער כונה געזעהלט פאפיערענע געלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג געוואָרען, האָט ער געוואָרפען זיינע בליקען איד בער'ן מאנאזין, ווי ער וואָלט עמיצען געזוכט, און האָט ענדליך א געשריי געטהאָן:

— יוסף! — עס איז גלייך אונטערגעשפרונגען א יונג-בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן-ניינצעהן, האָט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיעף אין די אויגען אריין, האָט ער ערוואַרטעט זיין בעפעהל.

— אָט דאָ האָסטו פינף הונדערט רובעל; נעם און טראָג עס אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט וואו?

— איד ווייס... גרינפעלד! איד ווייס. ראָג דלוגא 17, כ'ווייס, גרינפעלד... פון קליידער... כ'ווייס!...

נאָכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האָט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שליחות. ער האָט שטאַלץ געשמייכעלט און געזאָגט:

— שוין טראָג עס אוועק, נאָר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...
— איד וועל איין אמעריקא נישט לויפען, וואָס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסרעדענדיג מיט'ן פרינציפאל אזא לאנגע פראָזע, וואָס איז נישט שייך צום געשעפט, האָט זיך יוסף'ן געדאכט נישט דרך-ארץ, און ער האָט דאריבער, פערשעמט ווערענדיג, זיך ארויסגערוקט פון מאנאזין.

דאָס געלד האָט ער אריינגעלעגט אין בוזעמ-טאַש, די הוי-

זעטאשען האט ער נישט געטרויט אזא פקדון און אפילו אין דער זיכערער טאש האט ער אלע וויילע גערוקט די האנד זעהן, צי עס לייענט, און עס האט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראצט זיך. „מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובעל“! אט דאס איז געווען דער אקס, אויף וועלכען עס האבען זיך געדערהט יוסף'ס געדאנקען, טראגענדיג דאס געלד.

ער האט אין זיין לעבען „געלד-שמחות“ א סך געהאט, איין שמחה ווען נאכ'ן דריי-אָהריגען אומזיסטען טערמין האט ער אָנגעהויבען צו נעמען געלד — צעהן רובעל א מאָנאַט; ווייטער האט ער אמאָל געהענדיג צעהן גולדען געפונען; היינטיגען וויל טער, הנוכה האט ער מיט א חברה „האַנדעלס-אַנגעשטעלטע“ אין קאָרטען געשפּיעלט און האט געוואונען אכט גולדען, אבער יעצטיגע שמחה, נישט קוקענדיג, וואָס דאָס געלד איז פרעמדס, איז די גרעסטע ביי איהם. ער האט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראפט, וואָס ער האט קיינמאָל, קיינמאָל נישט געשפּירט און אויף פיעל אַרעמע פערבייגעהענדע האט ער געקוקט, ווי אויף קליינע ווערים: „אויף מיר נפשות! פינף הונדערט רובעל!“... „איצטער קען איך ערשט אָנהייבען וואקסען“! האט זיך צווישען זיינע געדאנקען א נייער אריין געדערהט — איך בין שוין א מענש ווער ווייס? אפשר וויל „ער“ מיר מאכען פאר'ן עלטסטען אָנגעשטעלטען“!...

ער וועט דאָס, קומענדיג ביי נאכט פון געשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים'ן — זאָל ער וויסען! ער בעטראכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט גלויבען. איהם מאַהלט זיך שוין פאר די אויגען, ווי חיים שמייכלט איראַניש און זאָגט: אפשר נאָר א מיליאָן וועסטו זאָגען?...

און עס כאפט איהם אָן א ווילדער פערלאנג ש ו י ו אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים'ן און ווייזען איהם — זאָל ער זעהן!...

חיים, יוסף'ס חבר, זיצט שוין צוויי מאָנאטען אַהן א שטער-
לע, זיין ווירטה האָט באַנקראַטירט.

— „חיים!“ — גיט יוסף א געשריין, אריינלויפֿענדיג
אויף זיין אַרעמער קוואַרטיר, א קליין צימערל ערגעץ, — חיים,
ביזט דאָ?

— וואָס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואַכען, טרויריגען
קול — האָסט פֿאַר מיר אַפֿשר א שטעלע?

— ניין! — האַקט יוסף אָב, — איך האָב אַזוי זיך גע-
וואַלט דיך זעהן, פרעגען וואָס דו מאַכסט...

— עט, וואָס זאָל איך, ברודער, מאַכען? נישטאָ קיין גראַד-
שען ביי ליב און זעעל, איך ווייס נאָר נישט וואָס וועט זיין הער
סוף, כאַטש לעג זיך און שטאר!

יוסף קוקט אויף חיים'ן און קען נישט עפענען דאָס מויל
צו דערצעהלען איהם דאָס פרעהליכע נייעס, און ער בעשליעסט
זיך שוין אַרויסצוגעהן און נישט בעריהמען זיך, נאָר חיים
שטעלט איהם אָב:

— ברודער לעבען! האָסט אַפֿשר אַ זעקסערל ביי זיך...
אויף פּאַפּיראַסען... איך שטאַרב רויכערן...

— א גראַשען נישט... — ענטפֿערט יוסף — אַ גראַשען
נישט!...

— זאָגסט נישט קיין ליעגען?

— זאָל איך דאָס, ברודער-לעבען, פֿערקערענקען, וואָס איך
האָב ביי זיך... — שווערט יוסף מיט האַרץ.

און אַרויסלויפֿענדיג פֿון חיים'ען איז יוסף אומעטיג גע-
וואָרען און האָט געמורמעלט:

— געה זיי גליקליך, ווען יענער איז אַזוי אויף צרות...

12.

דער הייליגער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער אַרגאניזאציע גע-
ווען. מען האָט געדאַרפט איבערפיהרען „ליטעראטור“ אין די
אָרומיגע שטעדטלעך און מען האָט איינעם נאָכ'ן אנדערען
אָרעסטירט אויף די וואַקזאַלען. עס האָט ניט געהאַלפּען קיין
שום קאָנספּיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאַנדארען וואָלטען
אין הימל א שר געהאט און יענער וואָלט אלץ אויסגעזאָגט.
נאָכדעם ווי מען האָט א פינף חברים אָרעסטירט, האָט די
אַרטיגע אַרגאניזאציע געמאכט א פּערזאָנלונג צו בעטראכטען
אן עצה.

עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט אז דאָס נאנצע אומגליק בע-
שטעהט אין דעם, וואָס יעדער חבר גיט זיך אלץ אַרויס מיט
זיין אויסזעהען און מיט זיין הילוף, און מען האָט אַריינגעטראָגען
א פאַרשלאַג, אז בשעת מען פיהרט „ליטעראטור“, מוז מען מתיר
מאכען און אנשטאָט א בלוזע טראָגען א ווייסע מאנישקע מיט
א קראנען.

מען האָט גלייך איינעם פון די גענאָסען געשיקט אין א
גאלאנטעריע-געשעפט צו קויפּען א פאפירענע מאנישקע מיט א
פאפירענעם קראנען און מען האָט געוואָרפּען גורל ווער עס זאָל
עס אָנטהאָן לשם קאָנספּיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעלי-
גענט“.

— אוי וועה! — האָט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג
דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער'משפּט'ען,
האָט ער זיך גענומען אָנטהאָן די מאנישקע מיט'ן קראנען.
נאָטירליך איז עס ביי איהם גיט אזוי גוט געגאנגען, און
דריי חברים זיינען איהם געקומען צו הילף.

נאכדעם ווי ער איז שוין געשטאנען אָנגעטהאָן און האָט
אויסגעזעהען ווי א חתן, האָט דער עולם איהם בעמראכט.

— אצינד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האָט איי-
ער געזאָגט. ער זעהט אויס ווי א בעל־הבית'יש בחור'5.

— צו מאַגער זעהט ער אָבער אויס, — האָט א צווייטער
בעמערקט. — דאָס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטעל ניטאָ! — האָט א
צווייטער געענטפערט.

דער פאַרזיצענדער האָט אָבער דארויף זיך אָנגערופען:
— מיר דאכט, אז עס וואָלט געווען צוועקמעסיג צו האָ-
בען אין דער אָרגאניזאציע א מיטגליעד, וואָס זאָל אין גאנצען
אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואָלט שוין קיין דורכפאל
ביין איבערפיהרען ליטעראטור ניט געשעהן.

— ווארושע געהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האָט
איינער טיעפזיניג געפרעגט.

און א צווייטער האָט איבערגעשלאָגען:

— וואָס הייסט, וואו געהמט מען? און אז דו וועסט יא
געהמען, וואָס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי
אָנמרויען קאנספיראציע?

דאן האָט דער פאַרזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען
דארף נאָר האָבען אזא, וואָס זעהט אויס ווי א בורזשוי. ער דארף
אָבער, נאטירליך זיין אונזערער א טרייער פארטיימאן. אזוי
ווי אָבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטאָ, דארף מען אזא
מין זעהן אויסארבייטען, פראָדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האָבען דעם פאַרזיצענדער ער-
שטוינט אָנגעקוקט.

— וואָס הייסט?

דער פאַרזיצענדער האָט ערקלעהרט:

די זאך איז איינפאך. מיר מוזען האָבען אזא מיטגליעד

אין אונזער אַרנאניזאציע, וואָס זאָל קענען פראַנק און פריי ארומפאָהרען איבער די באהנען, זיך געפינען אויף פערשידענע וואַקזאלען און זאָל האָבען אַ מאַס אויסזעהן, דאָס הייסט אן אויסזעהן פון אַ קאָמיוואַזשאַר...

— פוי! — האָבען די מיטגלידער אויסגעשפינען.

— פוי היינט, פוי מאָרגען! מען מוז! אנדערש קען מען נישט מאַנספּאַרטירען קיין ליטעראַטור. די פראַנע איז אַבער, ווי אזוי ערציהט מען אזא מיין נפש? אום אויסצוזעהן ווי אַ קאָ-מיוואַזשדזשאַר דארף מען האָבען אן אַבגעגעסענעם פנים, דערצו פאָדערט זיך עסען אלע טאָג א גוטען מיטאג. היינט פרעגט זיך, צי וועט זיך געפינען צווישען אונז אזא מאַסע בריה וואָס וועט זיך שרלויבען, אין דער צייט ווען ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אַנטהאַן וואוילטאָג, כדי צו בעקומען אַ פאַרשעהנע באַקען.

— געוויס נישט!... — האָבען אלע ווי איינער אויסגעשאַ-

סען.

— און דערצו — האָט דער פאַרויצענדער פאַרטגעזעצט:— פאָדערט זיך נאָך צו רויכערן א גוטען סיגאַר, שטעהען אין אַ ליכטיגען רייכען צימער אין אַ האַטעל. געפיגענדיג זיך אויפ'ן וואַקזאַל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאַס צווישען גראַבע, אַבגעגעסענע בורזשויען...

— אוי, ווי עקעלהאפט! — האָבען אלע חברים אויסגעשאַסען.

— אויסער דעם — האָט דער פאַרויצענדער ווייטער געדראָהט, — מוז מען אויף יעדען אַריס-געקליידעטען, אויף יעדען הונגעריגען קוקען פון אויבען אראָב, מיט פעראַכטונג.

— ניין, פאַר קיין פאַל נישט! — האָבען אלע ביז אויסגעשריען.

— אַלזאָ געפינט זיך צווישען אייך קיינער נישט, וואָס וויל זיך אונטערנעמען שפּיעלען די דאָזיגע ראָלע?

— קיינער ניט! — האָבען אלע ווי איינער געענטפערט...
 נור פֿלוצים האָט זיך איינער אויפגעשטעלט און מיט פרום-
 פֿערגלאַצטע אויגען האָט ער געזאָגט:
 — איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך נעהם אָן
 דעם פאַרשלאַג צו לעבען א גוטען טאָג...
 די מיטגלידער האָבען זיך איבערגעקוקט און איינער דעם
 אנדערן האָט אויסגעדריקט זיינע התפעלות פון אזא חבר, וואָס
 וויל זיך אזוי זויט אויפאַפּפערן פאר דער הייליגער אידעע, און
 ער איז געוואָרען פֿעררעכענט פאר א הייליגען...

די לשון-קודש'דיגע.

(א שפאט).

1.

ער איז געווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון-קודש.
זי איז געווען סתם א בעל הבית'יש מיידעל, אויף א ציוניסטקע
און האט אויף געקענט לשון-קודש, כאטש קיין לעהרערין איז זי
ניט געווען.

בעקענט האבען זיי זיך אויף דער ערשטער פערזאמלונג
פון דער חברה „דוברי עברית“.

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאך אזוי ווי ער
איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האט ער
אויף שעהנקייט ניט געקוקט. ער איז געווארען ענטציקט פון
איהר לשון-קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קדשנו — האט ער איהר
געמאכט א קאמפלימענט.

זי איז רויט געווארען און האט געענטפערט:
— גם הארון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האבען זיך פערליעבט און האבען א גדר גענומען צו
רעדען שטענדיג לשון-קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער
שיר השירים. גאנצע פסוקים פלעגען זיי ניט קארגען, אויסצור-
הריקען זייער ליעבע אייגער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמארגען האט זיך דער שיר השירים
אין גאנצען אויסגענומען...

האבען זיי אנגעהויבען אויף דאס ניי.

ביז דער שיר השירים האט זיך א צווייטען מאל אויסגע-
נומען.

האָבען זיי וויעדער אָנגעהויבען אויף דאָס ניין.
— לבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! — פלעגט ער
איחר זאָגען.

— דודי צח ואדום! — פלעגט זי איהם ענטפערען.
— שובי, שובי השולמית! — פלעגט ער זי אמאל רופען.
— אני לדודי ודודי לי! — פלעגט זי איהם ענטפערען.
אזוי האָבען זיי זיך אויסגעלערענט דעם גאנצען שיר
השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האָבען חתונה געהאט — און האָבען געגעסען קעסט
כיי איהרע עלטערען.

דעם שיר השירים האָבען זיי נאָך גענוצט דעם ערשטען
מאָנאט. שפעטער האָבען זיי שוין גערעדט מיט'ן לשון פון אהבת
ציון, אשמת שומרון.

נאָך שפעטער האָבען זיי גענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראָב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבעל האָט זיך געמוזט געהמען אליין
פיהרען דאָס הוין.

דער לעהרער פלעגט קומען שפעט. נאָך דער חתונה האָט
ער געמוזט געהמען מעהר אוראָקען.

— הנני רעב ככלב... פלעגט ער אויסרופען אביסעל כיון.

— אוי ואכזי לי! — פלעגט זי איהם מיט אנטהייל ענט-
פערען.

4.

עס איז פערנאנגען א יאָהר.

ער האָט לייעב געהאט בעבלאך, האָט ער אבער ניט גע-

וואוסט ווי אזוי זאגט מען אויף לשון קודש בעבלאך. האט ער
נעביך געמוזט עסען אלע טאג פעריל-גרויפען. איינמאל האט ער
זיך פערלאזען אויף גאט'ס בעראט און האט איהר געזאגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האט איהם געפרעגט וואס? — האט ער גע-
ענטפערט:

— לפת.

איהר האט מען אמאל געמיינט: לפת — משהרען. האט
זי איהם געמאכט א משהרען-צימעס.

ער איז געווארען ביז.

— בחול משהרען-צימעס! ... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האט זי זיך געוואונדערט.

— לפת! ... לפת! — האט ער געקריצט מיט די צייהן—

הלא לפת בעבליך בלע"ו...

האט זי אבער גע'טענה'ט, אז לפת איז משהרען.

איז ער נאך ביזער געווארען: סטייטש, ער איז א העברע-

אישער לעהרער, קומט זי און מאכט איהם פאר אן עס-הארץ!

און ער האט דעם ערשטען מאל אויסגעשריען מיט א פסוק פון

איוב. (ביז אהער האט ער איוב קיינמאל ניט גענוצט.)

דער פסוק איז געווען א הארבער. אלענפאלס נאך שיר

השירים האט ער שלעכט געקלונגען. זי האט איהם געוואלט

אויסזידלען האט זי ניט געוואוסט ווי אזוי מען זידעלט אויף

לשון-קודש. האט זי א געשריי געטהאן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקעל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האט ער געענטפערט

צוריק מאמע-לשון.

און פון דאמאלס אן רעדען זיי אידיש...

די ריהרענדע דרשה.

דאס שטעדטעלע ק. האט געהאט מזל צו מגידים : עם פלעגט ניט אוועק די וואך, איבערהויפט ווינטער-צייט, אז עם זאל ניט קומען אהין א מגיד און בעגליקען עם מיט א פיער-פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית-המדרש זיינען געווען פערשמירט גראב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אנהויבען מיט איין נוסח : „היום ידרוש“; און די שטאדט-גויה, וואס פלעגט וואשען אלע ערב-פסח די טהירען פלעגט נעבעך גענוג בעדאר-פען הארעווען אום אבצושייערען די איינגעגעסענע פערטריקענ-טע קליי, וועלכע מען האט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל'שע הוצאות.

דאס שטענדיגע הערען מגידים האט זעהר שטארק אויס-געפיינערט און ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער : עם האבען זיך בעוויזען אין שטעדטעל בעזונדערע טאלאנטען קריטיקער, וואס פלעגען מיט גרויסע געפיהל און בריה-שאפט אבשאצען יעדען מגיד נאך זיין ווערט. די קריטיקער פלעגען הא-בען א גרויסע ווירקונג אויפ'ן איבעריגען עולם, און מען האט גע-דארפט דערום האבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען“ דעם ק.דער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוזעצען פעה-לער אין אזעלכע מגידים ווי דער „סקידלער“, דער „ווידלער“, וואס זיי האבען אנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט“, ווי עם איז בעוואוסט פון די גאזעטען. אויפ'ן גרויסען מטיף, ליע-בערמאן, וואס מיט איהם האט ממש געקלונגען, האבען זיי נאך-בעמערקט, אז ער זאגט „ניט שלעכט“, אבער ניט נתפעל געווא-רען — זיי האבען בעסערע געהערט! ...

מאום פלעגט דארט, נעבעד, אבשניידען א מגיד פון די „פוס-געהער“, וואס פיהרען זייערע דרשות צו פוס: שווער פלעגט איהם אנקומען ביז וואנען ער פלעגט פועל'ן ביי'ס שמש צו „זאנען“ און אויף מארגען פלעגט איהם דערזעלבער שמש, אפילו ניט מחילה בעטענדיג, גאָר אָפּען איבערגעבען אז דער עולם פערלאנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פלעגט ער איהם אין האנד אריינרוקען א פאָר גילדען, וואס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה“. אויב דער מגיד פלעגט האָבען די העזה, נאָך אזא קליינעם שכר-תורה, זיך א קרים צו טהאָן. פלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטערטעל איז גרויס. דאָס איז געווען דער פשט: „איהר קענט נאָך געהן איבער די הייווער“...

איין מאל אבער האָט געטראָפּען, אז איינער פון די סאָרט מגידים פון די „פוס-געהער“, האָט אנגעמאכט גאָר א גרויסען רעש מיט זיינער א דרשה. ער איז געקומען ווינטער, אין האלבע שבת, מאנטאג פריה נאָכ'ן דאוונען. ער איז אריין אין גרויסען בית-מדרש אָהן א פעקעל. ווער ווייסט וואו ער האָט עס אין שטערטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז געווען געניט אין מגידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאָנען, אז דאָס איז ניט פון די געהויבענע מגידים, געוויס א „פוס-געהער“, און ער האָט זיך אויף איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך ארום איהם ארום גערעהט, אונטערברומענדיג עפעס א טרויריג גמרא-נגונ'דעל. עס איז געווען קענטיג, אז ער וויל זיך פאָרשטעלען פאר'ן שמש, נאָר ער ווארט, אז פריהער זאָל איהם דער שמש געבען שלום. אבער דער שמש האָט זיך קאלט-בלוטיג געטהאָן זיינע ארבייט: פערשלאָסען די ספרים שראנ' קען, אויסגעלאָשען די לאַמפּען, אויסגעזידעלט א פאָר יונגע ישיבה-בחורים, וואס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אלץ ניט אומגעקוקט. און דער אורח האָט זיך אלץ אומגעדריעהט און אומגעדריעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגונ'דיג... ענדליך האָט

דער אורח נישט אויסגעהאלטען. ער איז שטיל צוגעגאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מגיד —

— עליכם שלום, — האָט דער שמש איהם קאלט געענט-

פערט און געוואָלט אוועקגעהן.

— וואָס, מען וועט קענען זאָגען? — האָט דער מגיד פער-

האלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאָס וועל איך זעהן שפעטער, מנחה-צייט, האָט דער

שמש מיט א טאָן פול גרויסקייט געענטפערט.

אַבער דעם מגיד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאַלצער גע-

וואָרען דערהערענדיג און א האָפענונג איז פארהאן, האָט זיך געשטעלט ברייט:

— איהר דארפט וויסען אז איך האָב יענע וואָך געזאָגט

אין מינסק און גאָט צו דאנקען איך האָב דאָרטען „נושא-חן“ געווען, איך בין ניט חלילה פון די גראַשענע מגידים...

— אויב אזוי, — האָט דער שמש געענטפערט ווייכער

שוין, — קענט איהר „זאָגען“, ממה-נפשד דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געווען אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א

מורעה „היום ידרוש“ א. ז. וו.

נאָך מנחה האָט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון

אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית-מדרש“.

נאָך מנחה, איז דער מגיד ארויף ווי דערשראָקען אויפ'ן

בימה, א קוש געגעבען דעם פרבת, א בלעטער געטהאָן דאָס

ספר'ל, וועלכען ער האָט מיטגענומען און האָט מיט א שוואכען

ניגון א זונג געטהאָן:

— „רבותי! שלמה-המלך קומט צו געהן אין משלי און

זאָגט אזוי:

דער מגיד האָט געמאכט שלמה-המלך ווי דער אמת איז פאר

א גרויסען חכם, נאָר אויפ'ן פסוק האָט ער אָנגעפרעגט פינף

הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האָט ער געבראכט

א מדרש, א צוויי אנדערות, דריי „רבי-בר-חנא“, א שטיק פון „יערות-דבש“ ער האט אלץ געמישט און געמישט, נאכהער האט ער געבראכט א משל פון א בוי-חיד, וואס איז געפאָהרען למדינת-הים. בכלל האט ער די דרשה אנגעצויגען אויפ'ן הויכען שניט, ער האט ערטערווייזן פערטראָגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האט עפעס די דרשה ניט גענומען. עס איז שווער געווען צו דערטלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפעלען צי אפשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר גענוג טרויעריג, און איז אריינגעפאלען ערטערווייזן אין א עכט אידישע הייזעריגקייט; די באָרד זיינע איז טאָקע געווען ניט קיין שעהנע, ניט קיין לאנגע באָרד פון א מגיד, ווי דער עולם האט ליעב. די „צוהערער“ האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אלץ מעהר דאָס געדולד, אויפגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער“ האָבען זיך צו-וואָרפען מיט מיינונגען:

— נאָר ניט קיין זאָגער.

— נישטאָ וואָס צו הערען.

— ער האט נאָר קיין צונג ניט.

— ער האט נאָר קיין קול נישט.

— ער פליידערט.

— עט...

און אין בית מדרש האט אנגעהויבען צו זומען, וואָס וויי-טער אלץ שטארקער, ביז עס איז איבערגעגאנגען אין א גער-דער. אייניגע וואָס שטעהען גאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אלץ מעהר ליידליגער פלאץ, אַט איז שוין א שטיק קיילעכדיגער פלאץ לעדיג... הינטען רודערט, דער שמש פאטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ'ן בימה א דערשראָקענער; דאָס גערודער, דאָס פונאָנדערגעהן זיך, דאָס פאטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָב פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד:

אָנשטאָט שלמה המלך זאָגט ער דוד המלך, אָנשטאָט „דער מדרש“ זאָגט ער „דער זהר“ און פערקעהרט, ער פערכאפט זיך צוריק, נאָר דאָס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאָך ערגער אויפ'ן עולם, וואָס האָט ליעב עס זאָל געהן גלאט; ביסלעכער ווייז צוגעהט זיך דער עולם, די נעהנטערע רוקען זיך אָב, אַנך דערע געניצען... דער גבאי זאָגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאוונען, נאָר ער זאָגט עס אזוי שטיל, אז דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואָס האָט זיין גאנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאָזט, וואָס שטעטט שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און האַפט אונטער בעקאנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדיגט ניט, פערלאָזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער גיט אויף אַ גענוי דעם מגיד גלייך אין מויל און ריקט זיך אָב ניט וועלענדיג אַ שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אלץ מעהר אָבגעריסען און צופלאַנך טעט, דער מגיד שטעהט דערשראָקען. עס איז קענטיג, אז ער זוכט אַן עצה, ווי צו בערוהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, אז באלד איז ער מסים, נאָר ער קען נישט ארויסקריכען, ער האָט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אגדות און מדרשים, קענטיג ניט נאָך זיין כח... דער טומעל וואקסט, אָט דאכט זיך שפרינגט ארויס אַן עזות־פנים און שרייט: גענוג שוין — מ'דארף שוין מעריב דאוונען... דער מגיד מאַכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואַלט עפּים זוכען אַ וואָרט, וואָס זאָל קענען פערהאַלטען און בערוהיגען דעם עולם, זיי זאָלען איהם אויסהערען... זיי זאָלען זיך ניט צוגעהן... נאָר נישטאָ אזא וואָרט!...

פּלוצים האקט זיך אָב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שווייס און קוקט מיט שטאַרע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אויס איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין אַ איד פון אכט

קינדער, איך בין שוין פון דער היים א יאָהר, איך האָב זיי גע-
לעזאָן אָהן א נראָשען געלד... זיי הונגערען דאָרטען אַוודאי.
רבותי, רחמנים בני רחמנים, האָט רחמנות אויף א טאטען פון
אַכט קינדער...

אין בית-מדרש איז שטיל געוואָרען ווי אויף א בית-עולם.
א שוידער איז דורכגעלאָפען יעדערן איבערן לייב. צייט מגידים
האָבען דאָ געזאָגט האָט נאָך קיינעם אזוי נישט געראַטען
צו ווירקען אזוי שטאַרק אויפ'ן עולם. אפילו דער רב, וואָס איז
בטבע אַ שונא מגידים, וואָס שלאָפט שטענדיג אָנשפארענדיג
זיך אויפ'ן סטענדער, ווען דער מגיד זאָגט, האָט זיך דערפון
אויף אויפגעחאָפט, ארויס געלאָזען א טיעפען זיפּץ, געשאַקעלט
מיט'ן קאָפּ און געמורמעלט: נעביד, נעביד...

און איין קריטיקער האָט מיט אומעטיגע בליקען א קוק גע-
טהאן אופ'ן צווייטען און געפרעגט:

— האָכ' געהערט?

— יא, זאָט יענער טרויעריג געענטפערט.

— נו, א וועלטעלע, האָט אַ דריטער געזיפצט... — און
דאָרט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז געוואָרען אַ
שטופעניש. דאָס האָט יעדער זיך געשטויסען צו דער קערה
אריינװארפען זיין נדבה פאר'ן מגיד. עס זיינען געפלוניגען
גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מאָרגען זיינען צוויי שעהנע בעלי-בתים ארומ-
געגאַנגען איבער'ן שטעדטעל צוזאמען קלויבען געלד: עס איז
פאר זיי גענוג געווען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאר'ן נעכ-
טיגען מגיד, אז מען זאָל זיי שראָגען די נדבה אַנטקעגען. די
שענסטע נדבה האָט געגעבען יענער „קריטיקער“, וואָס האָט
נעכטען געזאָגט אויפ'ן מגיד, אז ער פלוידערט. אריינקוקענדיג
צו די גבאים איז דאָס רויטע פאטציילכען, וואו דאָס געלד איז
געלעגען, האָט ער מיט האַרץ געזאָגט:

— עס איז א יושר אויפצוקלייבען וואָס מעהר; מילא

קען ער ניט זאגען, אָבער אַ רחמנות איז דאָך. פאַרט, א איד אַ
 למדן — איהר ווייסט — האָט ער געענדיגט צוהיצענדיג זיך
 אביסעל — איד וואָלט וועלען, אז היינט זאָל מען מיר איהם
 שיקען אויף וועטשערע. איד וואָלט זיין זעהר צופרידען!
 — ניין! — האָט איין גבאי געענטפערט, — יענקיל
 לייבעס האָט שוין פערבעטען. נאָך אין דער פריה ביים דאוונען.
 יענקעל לייבעס איז דערזעלבער, וואָס האָט נעכר
 טען אויפ'ן מגיד געזאָגט אז ער האָט גאָר קיין מויל נישט. —

אינהאלט:

7	—	—	—	—	—	די ארעמע קהלה
15	—	—	—	—	—	די קנעטערין
20	—	—	—	—	—	דער שמעק טאכאק
27	—	—	—	—	—	דער אלטער טשעסלער
33	—	—	—	—	—	ווען עסט חיים מלמד א בויגעל ?
38	—	—	—	—	—	דער אורח
42	—	—	—	—	—	בולקעס
47	—	—	—	—	—	א דראמא איבער 5 קארטאפעלס
54	—	—	—	—	—	דער קראנקער פינגער
63	—	—	—	—	—	דעם מאטענ'ס שטיוועל
68	—	—	—	—	—	די אידענע מיט'ן באב
72	—	—	—	—	—	די מרידה ביי אקדמות
79	—	—	—	—	—	אויפ'ן בוידעם
82	—	—	—	—	—	דער קליין רעדלער'ל
89	—	—	—	—	—	מיינע ערשטע האנאָראַרען
95	—	—	—	—	—	דער גימנאזיסט
101	—	—	—	—	—	א אידיש הארץ
105	—	—	—	—	—	די נאשערין
110	—	—	—	—	—	מיון באבעס גליק
114	—	—	—	—	—	די הייזער
121	—	—	—	—	—	די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש
127	—	—	—	—	—	דער ארעסטירטער קרעמער
132	—	—	—	—	—	א פסח'דיגער טאטע
139	—	—	—	—	—	גבירה'שע מצה
152	—	—	—	—	—	ארימע לייט

156	—	—	—	—	—	—	צוויי שוועסטער
167	—	—	—	—	—	—	רייזעלע
177	—	—	—	—	—	—	די נייע לאטע
183	—	—	—	—	—	—	דער הענדלער און זיין האַפנונג
187	—	—	—	—	—	—	פערמאכט
192	—	—	—	—	—	—	דאָס בענשער'ס
196	—	—	—	—	—	—	ביי דאָקטוירים
205	—	—	—	—	—	—	דאָס אייביגע לעבען

מִינֵי אֲטוּרָעוֹ:

213	—	—	—	—	געבליעבען אליין	(1
214	—	—	—	—	ניט קיין איר	(2
216	—	—	—	—	אין א אידיש געוועלט	(3
217	—	—	—	—	דער פאלשער מאן	(4
218	—	—	—	—	רחמנות	(5
220	—	—	—	—	הנאה געהאט	(6
223	—	—	—	—	געשלאסען א געשעפט	(7
227	—	—	—	—	אלע מאן	(8
229	—	—	—	—	דער מאלער	(9
232	—	—	—	—	דער סטאטיסטיק	(10
236	—	—	—	—	דאס שליחות	(11
239	—	—	—	—	דער הייליגער	(12
243	—	—	—	—	די לשון-קודש'דיגע	
246	—	—	—	—	די ריהרענדע דרשה	

Date Due

בעל		רייזען, אברהם	
רייז		געזאמעלטע שריפטן =	
ארימע געמיינדען			
6258			

6258

Toronto Jewish Public Library

**THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS**

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

